

KÜRESEL DİYALOG

14.1

1 yılda pek çok dilde 3 sayı

Zhao Tingyang ile
Sosyoloji Üzerine

Sari Hanafi

Federico Neiburg
Isabelle Guérin
Susana Narotzky
Eugénia Motta
Clara Hernández
Mariana Luzzi
Cristina Cielo
Cristina Vera
Bibiana Martínez Álvarez
Florent Bédécarrats
Flore Dazet
Mireille Razafindrakoto
François Roubaud
Boris Samuel
Beatrice Ferlaino
Caroline Dufy

Yaşam Maliyeti

Breno Bringel
Geoffrey Pleyers
Laurence Cox
Alberto Arribas Lozano
Sutapa Chattopadhyay
Carlos Y. Flores
Lev Grinberg

“openMovements”

Teorik Perspektifler

Paolo Gerbaudo

Serbest Bölüm

- > Meritokrasinin Otoriterliği
- > Adli Sömürgecilik
- > BM Organları İçinde (ve Ötesinde)
Çeşitlilik ve Şeffaflık

BÜLTEN

International
Sociological
Association
ISA

CILT 14 / SAYI 1 / NISAN 2024
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

2 024 yılının ilk *Küresel Diyalog* sayısına hoş geldiniz! Geçtiğimiz yıl yeni şeyler öğrenme çıtanızı yükselttiyseniz, bu sene sizler için hazırladığımız yeni konulardan da memnun kalacaksınız. Her sayıda, yeni projeler, ortaklıklar ile yenilikçi iletişim ve bilgiyi yayma stratejilerini benimsemekle beraber bu bültenin özü ve görevi olan kamusal ve küresel sosyolojiye bağlılığımızı sürdürüyoruz.

Bu sayıyı, 2023 yılına kadar ISA'nın başkanlığını yapmış Sari Hanafî'nin Zhao Tingyang ile gerçekleştirdiği muhteşem bir söyleşiyi açıyoruz. Kendisi Çin'in önemli entelektüellerinden biridir ve bize kuramsal katkılarının birkaçından bahsetmekle beraber liberal demokrasinin içinde bulunduğu krize dair de görüşlerini paylaşacaktır.

Federico Neiburg, Isabelle Guérin ve Susana Narotzky'nin hazırladığı bir sonraki bölüm "yaşam maliyeti" ne odaklanarak, günümüzün en önemli konularından birine dikkat çekecektir: temel ihtiyaç ürünlerinin yükselen fiyatları ve birçok insan için katlanılmayan boyutlara ulaşan yaşam maliyeti. Bunu özgün bir bakış açısıyla, yaşam maliyetini sayısal bir endeksin ötesinde çok katmanlı gerçekçi bir kategori olarak ele alacaklardır. Latin Amerika, Afrika ve Avrupa'daki farklı gerçekliklerin inceleneceği sekiz makalede, bu konu üzerine kavramsal tartışmalara, farklı aktörlerin (aileler, uzmanlar ve politika yapıcılar) bu krize nasıl mücadele ettiklerine dahil olmak üzere birbirinden farklı konular hakkında ampirik tartışmalara yer verilecektir. Bu bölüm için seçilen tema, *Küresel Diyalog* ve *Uluslararası Sosyoloji*'nin iş birliğinin bir sonucudur. İlerleyen sayılarda da devam edecek söz konusu iş birliği ile, *Uluslararası Sosyoloji*'nin özel sayısında ortaya çıkan ana bulguları daha geniş bir okuyucu kitlesiyle buluşturmayı amaçlamaktayız.

Bir sonraki bölüm yeni bir ortaklığın başlangıcını simgelemektedir. 2015 yılından beri ISA'nın Sosyal Sınıflar ve Toplumsal Hareketler Araştırma Komitesi'nin (RC47) bir inisiyatifi olan bağımsız medya platformu Open Democracy [Açık Demokrasi] şimdi *Küresel Diyalog*'da yeni bir bölüm olarak karşımıza çıkıyor. Toplumsal çatışmalar ve hareketler temelinde toplumlarımızın yaşadığı temel dönüşümleri anlamamızı misyon ediniyor. İlgili alanımız, gazete manşetlerinde yer alan görünür dönüşümlerle beraber kültürel ve toplumsal değişim-

leri anlamada ana çerçeveyi oluşturan daha az görünür unsurlara da yer vermektedir. Açık Hareketler, ISA'da ve ISA'nın ötesinde de toplumsal değişime dair küresel bir kamusal sosyolojiye alan açmayı hedeflemektedir. Bu projenin kurucuları olan ISA Başkanı Geoffrey Pleyers ve ben Açık Hareketlerin bakış açısını açıklayıcı nitelikte bir giriş makalesiyle, geçtiğimiz yıllarda ne yaptığımızı ve bundan sonra neler yapmayı planladığımızı anlatıyoruz. Ardından, katılımcı bir araştırmanın önemini ele alarak, küresel diyaloglarda Güney'in yerini ve yeni araştırmacıların gereksinim duyduğu destek ve dayanışmayı (Cox, Arribas, Lozano ve Chattopadhyay) tartışmaya açıyoruz. Bir sonraki makale, toplulukların araştırılmasında kullanılan görsel-işitsel projelerin rolünü, bir anlatı ve bilginin merkezleştirilmesi bağlamındaki etkilerini ele alıyor (Flores). Bu bölümde yer alan son makale ise, günümüzde Filistinlilere yönelik soykırımı merkeze alarak, çatışmayı bu konuya dair basit kavramsallaştırmaların ötesinde inceliyor (Grinberg).

Bu sayının teorik makalesi, devletin tarihsel dönüşüm sürecini gündeme alıyor. Önde gelen akademisyenlerden ve aydınlardan biri olan Paolo Gerbaudo, devlet müdahaleciliğinin "ilginç bir dönemeçten" geçtiğini öne sürdüğü bütüncül ve yeni bakış açısıyla, bu sürece dair çelişkileri ve trendleri ele alıyor. Son olarak Serbest Bölüm, meritokrasinin otoriter boyutunu (Maciel), çok uluslu organizasyonların kültürel çeşitlilik konusundaki yetersizliğini ve bunu değiştirmek için önlerine çıkan engelleri (Gonzalez), ve Mark Munsterhjelm'in "adli kolonyalizm" olarak nitelediği bu az çalışılan kolonyalizm biçimini tartışan üç makaleye yer veriyor. Söz konusu bu makale, Amerika, Avrupa ve Çin'in etkili bilim insanlarının nesep, çıkarım ve fenotip tanımlama gibi yeni teknolojilerin yerel halklar üzerinde denenmesini ve dolayısıyla onların kobay olarak kullanılmasını gözler önüne seriyor.

Umuyorum, bu sayıda size sunduğumuz makaleleri zevkle okursunuz, sizin göndereceğiniz makaleler ve sunacağınız katkıya da açık olduğumuzu tekrar hatırlatmak isteriz. Bizi, sosyal medyadaki [@isagdmag](#) hesabımızdan takip edebilir ve *Küresel Diyalog*'un kendi dilinizde yayınlanması konusunda bize destek olabilirsiniz. ■

Breno Bringel, *Küresel Diyalog* Editörü

> **Küresel Diyalog pek çok dilde yayınlanmaktadır. Küresel Diyalog'un tüm sayılarına [internet sitesinden](#) ulaşılabilir.**

> **Yayımlanması istenen yazılar globaldialogue@isa-sociology.org adresine gönderilmelidir.**

ISA International
Sociological
Association

**GLOBAL
DIALOGUE**

> Yayın Kurulu

Editör: Breno Bringel.

Yardımcı Editörler: Vitória Gonzalez, Carolina Vestena.

Yardımcı Editör: Christopher Evans.

Yönetici Editörler: Lola Busuttill, August Bagà.

Danışmanlar: Michael Burawoy, Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: (Lübnan) Sari Hanafî, (Tunus) Fatima Radhouani, Safouane Trabelsi

Arjantin: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Dante Marchisio.

Bangladeş: Habibur Khondker, Khairul Chowdhury, Shaikh Mohammad Kais, Mohammad Jasim Uddin, Bijoy Krishna Banik, Abdur Rashid, Md. Shahidul Islam, Mohammed Jahirul Islam, Sarker Sohel Rana, Eashrat Jahan Eyemoon, Helal Uddin, Masudur Rahman, Yasmin Sultana, Saleh Al Mamun, Ekramul Kabir Rana, Farheen Akter Bhuiyan, Khadiza Khatun, Aysha Siddique Humaira, Arifur Rahaman, Istiaq Nur Muhit, Md. Shahin Aktar, Suraiya Akhter, Alamgir Kabir, Taslima Nasrin.

Brezilya: Fabrício Maciel, Andreza Galli, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes, Ricardo Nóbrega.

Fransa/İspanya: Lola Busuttill.

Hindistan: Rashmi Jain, Manish Yadav.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Elham Shushtarizade.

Polonya: Aleksandra Biernacka, Anna Turner, Joanna Bednarek, Urszula Jarecka.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, George Bonea, Marina Dafta, Costin-Lucian Gheorghe, Alin Ionescu, Diana Moga, Ramona-Cătălina Năstase, Bianca Pințoiu-Mihăilă.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Tayvan: Wan-Ju Lee, Tao-Yung Lu, Yi-Shuo Huang, Chien-Ying Chien, Mark Yi-wei Lai, Yun-Jou Lin, Yun-Hsuan Chou.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, İrmak Evren.

Zhao Tingyang Sari Hanafî ile günümüzdeki siyast sisteme alternatif olarak gördüğü Tianxia sistemi hakkında konuşuyor.

“Yaşam maliyeti”, çok anlamlı ve kullanışlı bir kategori olarak hem uzmanlar hem de insanlar tarafından günlük hayatta sıklıkla dile getiriliyor, dünyadaki farklı gerçeklikleri göz önüne seriyor.

Yeni tematik bölüm **“openMovements”**, farklı ülkelerdeki toplumsal hareketlerin ve karşılaştıkları zorlukların analizi için bir alan açmayı hedeflemektedir.

Fotoğraf: Wirestock, Freepik.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden 2

> SOSYOLOJİ ÜZERİNE

Tianxia Sistemi ve Akıllı Demokrasi: Zhao Tingyang ile Söyleşi
Sari Hanafi, Lübnan 5

> YAŞAM MALİYETİ

Yaşam Maliyeti: Uzmanların Kullandığı Kavramlar ve Gündelik Çabalar
Federico Neiburg, Brezilya, Isabelle Guérin, Fransa, ve Susana Narotzky, İspanya 10

Yanlış Düzenleme: Ev Parası ve Enflasyon Deneyimleri
Eugênia Motta ve Federico Neiburg, Brezilya 12

Günümüz Arjantin’inde Enflasyonla Mücadele Etmek
María Clara Hernández ve Mariana Luzzi, Arjantin 14

Ekvador’da Güvencesi Halkların Sürdürülebilirliğinde Yukanın Rolü
Cristina Cielo ve Cristina Vera, Ekvador 16

Gıda Tedariğinde Ahlakî Açmazlar
Susana Narotzky ve Bibiana Martínez Álvarez, İspanya 18

Madagaskar’da Yaşam Maliyetinin İzinde
Florent Bédécarrats, Flore Dazet, Isabelle Guérin, Mireille Razafindrakoto ve François Roubaud, Fransa 20

Fas’ta Fiyat Sübvansiyonunun Gücü
Boris Samuel, France, ve Beatrice Ferlaino, İtalya 22

Savaş Zamanında Gıda Güvenliği: Rusya Vakası
Caroline Dufy, Fransa 24

> “OPENMOVEMENTS”

‘openMovements’: Kamusal ve Küresel Sosyolojiyi Anlamak için bir Platform

Breno Bringel, Brezilya/İspanya, ve Geoffrey Pleyers, Belçika 26

Popüler Mücadeleleri Nasıl Araştırır ve Anlarız?
Laurence Cox, İrlanda, Alberto Arribas Lozano, İspanya, ve Sutapa Chattopadhyay, Kanada 29

Mayalı Video Pratikleri ve Bilginin Merkezleştirilmesi
Carlos Y. Flores, Meksika 31

Bağlam İçinde Kanlı İsrail-Filistin Gerilimi
Lev Grinberg, İsrail 33

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Müdahaleci Devletin Tuhaf Geri Dönüşü
Paolo Gerbaudo, İspanya 36

> SERBEST BÖLÜM

Meritokrasinin Otoriterliği
Fabricao Maciel, Brezilya 39

Adli Sömürgecilik
Mark Munsterhjelm, Kanada 41

BM Organları İçinde (ve Ötesinde) Çeşitlilik ve Şeffaflık
Vitória Gonzalez, Brezilya 43

“Alternatifler hala var olmakla birlikte, özellikle de kamusal protestoların yokluğunda görünmez kılınmaktadır.”

Breno Bringel ve Geoffrey Pleyers

> Tianxia Sistemi ve Akıllı Demokrasi: Zhao Tingyang ile Söyleşi

Fotoğraf: Zhao Tingyang'ın kişisel arşivi.

Zhao Tingyang Renmin Üniversitesi ve Çin Sosyal Bilimler Akademisi (CASS) mezunu ve Çin'in önde gelen felsefecilerinden ve entelektüellerindendir. CASS Felsefe Enstitüsü'nde ordinaryus profesör olmakla beraber, Zhejiang Normal Üniversitesi, Berggruen Enstitüsü ve Uluslararası TRANSCULTURA Enstitüsü de olmak üzere birçok üniversite ve kurumda görev almıştır. Çince, İngilizce ve diğer dillerde yayınlanan sayısız eserleri arasında *All under Heaven: The Tianxia System for a Possible World Order* [Göğün Altındaki Her Şey: Olası Bir Dünya Düzeni İçin Tianxia Sistemi] (2021, University of California Press) ve editörlerinden biri olduğu *Transcultural Dictionary of Misunderstandings: European and Chinese Horizons* [Yanlış anlaşımaların Kültürler Ötesi Sözlüğü: Avrupa ve Çin Ufukları] (2022, Cent mille milliards) yer almaktadır. 2023 yılının ağustos ayında, Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde Sosyoloji profesörü ve Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin eski başkanı **Sari Hanafi** ile bir söyleşi gerçekleştirmiştir.

Sari Hanafi (SH): Profesör Zhao, yeni kitabınız *Göğün Altındaki Her Şey: Olası Bir Dünya Düzeni İçin Tianxia Sistemi*'ni büyük bir zevkle okudum ve bu kitabınızda, günümüzde dünyanın her yerinde giderek artan siyasi çatışmalara ve uluslararası ilişkiler bağlamında ulus-devletçi bir mantığa eleştirel yönden bakıyorsunuz. Birbirine bağlı ve ulus-devletlerden ziyade dünyanın öncelendiği Çince "göğün altındaki her şey" anlamına gelene Tianxia fikrini öne sürüyorsunuz. Tianxia'yı kısaca anlatmanız mümkün müdür?

Zhao Tingyang (ZT): Tianxia sistemi "uyum", daha popüler bir deyişle "harmoni" sayesinde daha iyi bir dünyanın mümkün olabileceğine dair tahayyüldür. Uyum olarak adlandırmak bana göre daha iyi bir kavram olabilir zira bu, Leibniz'in Tanrı'nın yarattığı "olası dünyaların en iyisi" olarak kastettiği çok sayıdaki varlığın "birlikte var olabilme olanağı" fikriyle benzerlik göstermektedir. İlginç bir biçimde, ontolojisi Çin'in kutsal kitabı *I Ching*'in ontolojisine

yakındır, çünkü burada da tüm varlıkların "uyumundan" bahsedilir. Tianxia sistemine yönelik kavramsallaştırma da "göğün altındaki her şey", tüm insanların "harmoni içinde olduğu" ya da tüm medeniyetlerin "uyumlu" bir biçimde hiç kimsenin "dışarıda" bırakılmadığı tam anlamıyla kapsayıcı bir dünya tasarımıdır. Siyasi düşünce tarihinin Çin'de neden *Tianxia* gibi sistematik bir dünya kavramıyla başlarken, Yunanistan'da polis olarak tanımlanan devletle başladığı ise muammadır: aslında her ikisi de siyasete dair önemli başlangıç noktalarıdır.

Tianxia, siyasetin Carl Schmitt'in düşmanın tanınmasından, Marksistlerin sınıf çatışmasına, Morgenthau'nun güç mücadelesi ya da Huntington'ın medeniyetler çatışması yerine, *husumetin konukseverliğe* doğru değişim metodolojisi ya da sanatı olarak ele alındığı alternatif bir kavram öne sürer. Bunun nedeni basittir: eğer siyaset yoluyla düşmanlık kayda değer ölçüde azalmazsa ya da tamamen önlenemezse, siyasetten söz edilemez, bu bir tür savaş halinden

başka bir şey değildir. Ve savaş, Carl Von Clausewitz'in aksine *siyasetin devamı* değil, aksine siyasetin başarısızlığıdır. Eğer savaş istiyorsak, neden siyaset var?

Geleneksel olandan daha mantıklı ve gerçekçi olarak gördüğüm ve yeni bir bakış açısıyla ele aldığım Tianxia kavramı üç yapısal kavramdan söz eder: (1) *dünyanın içselleştirilmesi*; tüm ulusları içine alan, paylaşımcı bir evrensel sistem olup, olumsuz dışsallıkların olmadığı bir dünya; (2) *ilişkisel rasyonellik*, karşılıklı düşmanlığın minimize edilmesini saf çıkarların maksimizasyonunun üzerinde görülmesi; ve (3) *Konfüçyüsçü verimlilik*, Pareto verimliliğinden daha iyi olan ve *bireyin durumunun iyileştirilmesinin yalnızca diğerlerinin durumunun iyileştirilmesiyle mümkün olabileceği*, herkes için verimlilik anlayışını kabul eder. Konfüçyüsçü verimlilik, eğer biri için Pareto verimliliği söz konusuysa herkes bu verimlilikten faydalanır anlamına gelmektedir. Umut ediyorum ki, yeni Tianxia sistemi, teknolojinin getirdiği riskler, küresel finans sorunları, iklim değişikliği, pandemi ve medeniyetler çatışması gibi küresel sorunlara çözüm getirebilir.

Tianxia sistemiyle ile tutarlı olarak, küresel etik de Hristiyanlık ya da Konfüçyüsçülükten daha uygun, iyileştirilmiş bir "Altın Kural" üzerinden temellendirilmelidir. Geleneksel anlamda Altın Kural şunu der: "*Sana yapılmasını istemediğin bir şeyi diğerlerine yapma*" Tek taraflı öz-nelliğini bir kenara bırakırsak aslında mükemmele yakın bir anlayıştır, sorunlu da olsa tek taraflı bir otorite olarak "ben" evrensel bir kavramsallaştırma olan neyin iyi neyin kötü olduğuna karar veren bir merci olurum. Ben de Altın Kuralı yeniden şöyle yorumluyorum: "***Diğerlerinin senin yapmanı istemediği bir şeyi onlara yapma***" Öznelliği öznellik-ötesine taşıyan bu yeni Kural karşılıklılık ilkesini gözeten, simetrik ve özgün bir biçimde evrenselidir.

Yeni Tianxia sistemi epistemolojik alanda da geliştirilmelidir. On sekizinci yüzyılda bir Fransa projesi olan ansiklopediden hareketle, yeni bir ansiklopedi kavramı öne çıkarılmalıdır, ve bu sefer internet ve AI teknolojileriyle desteklenmelidir. Burada, bir kitaptan ve tüm medeniyetlere dair bilginin eşit saygı ve karşılıklı tanınma çerçevesinde bir araya geldiği bir bilgi kavramı söz konusu olmalıdır. Bu yeni ansiklopedi evrensel sorunlardan ya da tüm insanlığın karşı karşıya kaldığı sorunlar ya da etkileşimin "ortaya çıkması" gibi konular üzerinden yapılmalı, geleneksel anlamda bir kategorileştirme yapmaktan ve bilgiye indirgeyici bir bakış açısından yaklaşmak yerine bütüncül olmalı ya da kompleksitenin metodolojilerini benimsemeli ve Batılı bilgi üretiminin tek taraflılığı yerine tüm insanlar için "bir metaverse kütüphanesi" olarak gelişmelidir.

SH: Tianxia paradigması özelinde günümüz Çin'ini nasıl değerlendiriyorsunuz? Söyleşilerinizden birinde, Komünizmin, Çin'in Batılı düşmanlarını yenilgiye uğrattığını ve onları Çin'in dışında bıraktığını ancak buna karşılık Çin kültürünü de değersizleştirdiğinden bahsetmişsiniz. Çin'in varlığı, kimliğinden daha önemlidir: bir diğer deyişle, bir şeyin varoluşu onun nasıl görüldüğünden daha önemlidir demiştiniz. Bu fikri daha somut örneklerle açıklayabilir misiniz?

ZT: Tianxia tüm dünyayı içine alan, kapsayıcı bir kavramdır. Uygun bir zamanda, olası bir geleceğin ortaya çıkışını bekler. Öte yandan, bu kavramın bir "dünya-modelli devlet" oluşturup oluşturmayacağını görmek adına Çin'de uygulanmıştır, dünyanın sadece küçük bir parçasında uygulandığından kavramsal potansiyeline ulaşmaktan çok uzaktır; dolayısıyla ben Çin'in Tianxia paradigması içinde yer aldığı konusunda şüpheliyim. Bununla birlikte, bu bir örnek olarak da ele alınabilir. "Dünya-modelli Çin", Han Hanedanlığı (M.Ö. 202- M.Ö. 220) zamanında başlayan, "tek ülke, çok sistem" rejiminin, uyumluluk ya da harmoni ilkelerini öncelikle, birçok kültür ve dinler arasındaki çatışmayı önlediğini de biliyoruz. Aslında bu durum, modern Çin'in kendi geçmişinden edindiği bir mirastır.

Günümüz Çin'inde, Çin'in geleneksel boyutlarının, modernleşme yolunda değersizleştirilmesi bizim için şaşırtıcı olmamalıdır. Modernleşme, dünyanın geri kalanının baskısı altında olan bir ulus için ölüm kalım meselesidir. Çin düşüncesi her zaman şu felsefe ile şekillenir, "Tüm değişimlerden sonra ayakta kal" ya da "Değişimle beraber hareket et". Bu ne dini bir inançla ne de etik bir değerle ilişkilidir; burada varoluşa dair "ontolojik" bir metodolojiyi buluruz. Elbette, Çin'in koruması gereken kültürel ya da geleneksel kimlikleri vardır, ancak varoluşu, hayatta kalma noktasında önemli bir eşiğe gelindiğinde ya da *kairos* durumu söz konusu olduğunda, daha az öneme sahiptir. Çin, bir "oluş"tan ziyade, "yapım" hali içindedir, ve metodolojisi, kavramsallaştırmalardan daha önemlidir. Çin, ilk zamanlardan beri metodolojik anlamda "kutsal kitabı" olarak gördüğü *I Ching*, Değişimler Kitabı'nı tanımasıyla emprovizasyonu sevmeye başlamıştır. Buradaki metodoloji, hayatta kalma, varolma, yaşamı sürdürme ve güçlenerek büyümeye dair optimal seviyeye ulaşmanın yollarını araştırır. Çin'in stereotip bir imgesi olarak Konfüçyüsçülük, görüldüğü kadar güçlü değildir. Tarih boyunca inişler ve çıkışlar yaşamış, tarihselliğine bağlı olarak gelişim göstermiştir. Çin'in hala bir Konfüçyüsçü toplum olduğu konusunda çekincelerim bulunmaktadır. Ancak, Çin'in "değişimlerle birlikte varolma" metodolojisi, güçlü bir şekilde devam edecektir, herhangi bir değer, doktrin ya da "izm"lerden daha uzun yaşayacaktır.

Örneğin, bu düşünce "Çin'deki dinlerin" karmaşık yapısını açıklayabilir. Tek tanrılı bir perspektiften hareket ederseniz, Çin'de dini bir anlayıştan söz edemeyiz. Antropolojik perspektiften bakarsak Çin, tüm inançların, ya da bir çeşit panteizm ya da çok tanrıcılık gibi, hepsinin bir arada bulunduğu bir yer gibi görünür. Özellikle, halk toplulukları ya da birçok bölgede (Müslüman bölgesi dışında), insanlar diğerlerinin tanrısından nefret etmez. Aksine, bir çok insan diğerlerinin tanrılarına dair hikayeleri bensimer, kendilerininmiş gibi sahip çıkar, bazıları bu hikayelere iman eder ya da en azından saygı gösterir. Çoğunun, Budizm, Taoizm, Hristiyanlık ile beraber bir çok yerel tanrının da yer aldığı uzun bir tanrı listesi vardır. Dini ciddiye almayan entelektüeller için ise, sol ya da sağ, ilerlemeci ya da muhafazakar gibi "izimler" vardır. Bu seçimlerinin ardında bir inanç ya da sadakat yoktur; çoğu hangisi işlerine gelirse ona yönelir.

Fotoğraf: Zhao Tingyang'ın kişisel arşivi.

SH: Liberal demokrasi sistemine dair krizi analiz ederek, sermaye ve medyayı kontrol altına alan güçlerin demokrasiyi nasıl yıkmaya çalıştığını, bir tür “Truva atı” gibi demokrasiyi içten fethedip, yok ettiğini dile getirdiniz. Bu görüşlerinizi biraz daha açar mısınız?

ZT: Demokrasinin zayıf noktası, onun muğlak kavramsallaştırmasında yatar: hiçbir zaman net bir biçimde tanımlanmamıştır ve bu yüzden yoruma açıktır. Bu belirsiz karakteri, her şeyin demokrasi kisvesine bürünmesine ve kendini haklı çıkaracak gerekçeler bulmasına neden olur ve böylelikle ortaya demokrasinin ürettiği bir çok “Truva atı” çıkar. Bunun en kötü tarafı ise, görünürdeki benzerlikleri ve pratikleri, onların gerçek bir demokrasi olup olmadığının ayırdına varmamıza engel olur, her ne kadar demokrasinin kendine ait bir kökü ve gen yapısı olduğunu bilsek de demokrasiye yönelik ideal bir kavramsallaştırma ya da bir demokrasi *eidosu* söz konusu değildir. Şimdi ise en kötünün kötüsüyle karşı karşıyayız: sahte-demokrasi, demokrasiyle aynı genlere sahip ve onun gerçek ikizi olarak görülmektedir. Demokrasinin doğduğu, *agora*, aynı zamanda bir piyasadır. Fikirlerin yer aldığı bir piyasa, malların olduğu bir piyasa ile benzerlik gösterir; eğer insanlar elmayı tercih ederse, elmalar piyasa da daha iyi tutunur.

Benzer bir biçimde, daha çok insan Trump'ı desteklerse, Trump kendini aklar. Bir çoğu bunu fark etmez ancak bunun nedeni sağlam bir demokrasi düşüncesine sahip olmamamızdan ileri gelir. Piyasa ve demokrasi aynı temel kurallardan oluşur. Ne yazık ki, çoğunluk ilkesi her daim hakikati ya da iyiliği dile getirmez, ve daha da kötü ola-

nı, siyasi, finans ve medya güçleri, halkın tercihlerini yanlış yönlendirmek ve manipüle etmek için bir çok yolu denir. Bu güçler akıllıdır; en iyi stratejileri bilirler. Modern koşullar altında, hukukun üstünlüğü ve piyasa kurallarını arkasına alan güçler, halka ilüzyon satmak ve onları tek bir düşünceye mahkum etmek için halkın zihinlerini yeniden şekillendirme ya da yeniden oluşturma yönünde stratejiler geliştirir. Dolayısıyla, demokrasi yerine bir tür “halkrası”; ya da demokrasi kisvesi altında halkrası; ya da halkrasıyla örtülmüş çarpık bir demokrasi ortaya çıkar. İşte demokrasiyi ayaklar altına alan “Truva atı” budur.

Demokrasinin, halkrası karşısında başarılı olması şaşırtıcı değildir çünkü demokrasi, halkrasinin içinde olduğu Truva atını fark edemez; demokrasi ve halkrası birbirine çok benzerdir. Asıl sorun, halihazırdaki demokrasinin akıllı olmasıdır, buna karşın, halkrasinin temelinde yatan güçler fazlasıyla akıllıdır. Demokrasi, halkın seçim yapması yönünde pratik bir yol sunar ve kendi aklına sahip değildir, dolayısıyla dış güçlere karşı kendini savunamaz. Aslında, demokrasi iyinin ne olduğunu tanımlamaz ya da neyin doğru olduğuna dair gerekçe sunamaz; kendi kendini bile haklı çıkaramaz. Demokrasi, daha iyi bir alternatifi olmadığı için varlığını hala sürdürmektedir. Bir diğer deyişle, demokrasi hakların ve gücün dağılımına yönelik karar verme mekanizmasıdır, ama iyiliğin, hakikatin ya da adaletin nasıl dağıtılacağı konusunda fikir sahibi değildir. Bundan dolayı, demokrasinin kendi aklının olması gerekir.

SH: Herhangi bir alternatifi olabileceğini düşünüyor musunuz?

ZT: Benim “akıllı demokrasi” yönünde bir beklentim var, bu, bilgi-temelli bir demokrasi anlayışıdır ve umarım onu kontrol eden güçler kadar akıllı olur, en azından yanlış yönlendirilen kamuoyunun toplamından daha iyi olur.

İzin verin açıklayayım. Akıllı demokrasi, “çift-oylu sistem” ve “iki-dereceli seçimler”den oluşur. Çift oy, “bir kişi, iki oy” anlamına gelmekle beraber, leyhte ya da aleythe verilecek oylarla, bireyin kimi desteklediğini ve desteklemediğini temsil eder. Bu “desteklememe” vazgeçilmez bir değişkendir, aslında “destekleme”den daha büyük bir öneme sahiptir, dolayısıyla “çift oy”, “tek kişi, tek oy” sisteminden daha iyidir çünkü bize bireyin düşüncesine dair daha bütüncül bir tablo sunar. Bu çift-oy sisteminin belli başlı kuralları şunlardır: (1) *net destek oyu*. Net destek= destekleyenler-desteklemeyenler. Düşünün ki, A %51 oranında leyhte oy alırken, %31 oranında aleyhte oy aldı, bu %51-%31=%20 net destek oyu demektir; B %41 oranında desteklenirken, %11 oranında desteklenmez, bu da %41-%11=%30 net destek oyu demektir. B bu bağlamda kazanan parti olur. (2) *koşullu çoğunluk kuralı*. Eğer A ve B eşit sayıda net destek oyuna sahipse, daha çok leyhte oy oranına sahip olan kazanır.

İki-dereceli seçim ise, oylamanın sonuçlanması için gereken 2 aşamayı temsil eder. İlk olarak, herkes istediğine oy verir. İkinci olarak, bilim komitesi, halkın seçimlerini bilgiye göre ağırlıklandırılmış olarak sayarak halkın seçimini onaylar ya da onaylamaz. Böylelikle, iki dereceli seçim, güçlerin ayrımını esas alır: halk neyi istediğine karar verir, ve bilim komitesi, neyin uygun olduğuna karar verir. Bu tür bir tasarımla, demokrasi *kurumsal* anlamda akıllı olur, hem kendisi hem de kendiliğinden akıl sahibi olur: irrasyonel seçimlerden kurtulur. Kısaca, bilgi-temelli bir demokrasi haline gelir. Benim çabalarım, oy sistemini iyileştirme yönünde sınırlıdır. Akıllı demokrasi kesinlikle daha akıllıca ve zekice kavramlara ihtiyaç duymaktadır. Bu görevi başarıya ulaştırmak için çalışmalar yapılmalıdır.

SH: “*Bilgi-temelli demokrasiden” söz ettiniz ancak bilimsel komitede ya da komisyonlarda yer alacak uzmanları kim seçecek? Öyle görünmektedir ki, “uzmanlar” sadece bilimsel çözümler sunmak için olacaklar ama onlar da siyasi açıdan farklı çizgide ilerleyebilirler.*

ZT: Uzmanları seçme meselesi her zaman bir sorundur. Korkarım ki, buna getirebileceğimiz mükemmel bir çözüm yoktur. Siyaset, özünde partizan olan partilerden oluşur. Bu anlamda, pratik anlamda en uygun yol olarak görünmektedir, en iyisi olmayabilir ama ideal çözüm diye bir şey yoktur ve bunu kabullenmeliyiz. Bu nedenle, demokrasiye dair radikal bir reformdan söz etmek yerine kabul edilebilir iyileştirmelerden bahsetmeyi daha uygun buluyorum. Ama, akıllı bir demokrasi için bilim komitesinde yer alacak uzmanları nasıl seçeceğiz? Bence, geleneksel anlamda “tanınır olma” fikrinden yola çıkabilir, toplumun bilirkşişi olarak gördüğü adaylarla işe başlayabiliriz. Birinin tanınmış olması belli başlı bir sosyal gerçekliğe işaret eder. Örneğin,

önemli ödüller kazanmış önde gelen bilim insanları, halkın ne yapmak istediğini az çok bilir ya da bunun risklerini daha iyi analiz eder. Elbette, tanınmış olma durumu tamamen yanlış bir konumlandırma sonucunda da ortaya çıkmış olabilir, ancak her daim bilgi cehaletten daha iyidir. Uzmanların siyasi yönelimleri olacaktır, ve burada yapabileceğimiz en iyi şey bu konuda dürüst olmalarını beklemek olabilir. Böylelikle, fonlama olarak nitelendireceğimiz gizli finansal kaynakların da önüne geçebiliriz.

Akıllı demokrasiye dair teorim, karma “siyasi genler”den oluşan bir kombinasyon modelidir: %50 modern demokrasi, %30 Jizi’nin kamu işlerine dair optimal karar verme süreci ve %20 Plato’nun “filozof kral” ı. Kamusal ve ortak meseleleri dengelemeye yönelik geleneksel fikirleri bir araya getirmeye çalışıyorum. Bu, neyin akıllı olduğu ile ilgilidir, ancak hala idealden uzaktır.

SH: *Sizin kitabınızı okurken, demokrasiye yönelik getirdiğiniz eleştirilerin toplumsal hareketlerin nedenini açıklığa kavuşturmadığını gördüm. Demokratik sistem kapalı bir sistem değildir, her ne kadar bünyesinde “Truva atı” barındırsa da, alternatifler (ekolojik, sosyo-ekonomik ve politik) üretmeye vakıf olduğunuzu da görüyoruz.*

ZT: Demokrasinin kapalı bir sistem olmadığı fikrine tamamen katılıyorum. Kurumsal demokrasiye alternatif olarak, toplumsal hareketler her ne kadar bazı örgütler tarafından desteklense ve şekillense de spontan bir demokrasi biçimi olarak ele alınabilir. Bunlar, “Truva atları” değildir, bu hareketlere saygı duyuyorum. Aslında, toplumsal hareketler doğrudan demokrasiye daha yakındır. Bu da iyi bir şeydir. Ancak, toplumsal hareketlerin akıllı olmayan bir tutkuyla yanlış yönlendirilebileceği ve bu tür hareketlerin bir devlet ya da dünya fikrinden daha önemli yere sahip olması, bizi genellikle yapıcı değil yıkıcı sonuçlara götürebilir. Bu durum bana eski bir sözü hatırlattı: “Bir ev hanımı, aile kurmanın ne kadar pahalıya patladığını bilir.” Ben, daha çok rasyonel bilgiye dayalı ve kurumsal olarak yapılmış kendi kendine akıllı bir demokrasiden yanayım. “Soğuk demokrasi”, sıcak biçimlerine nazaran daha ölçülü ve güvenilirdir. Benim sorum ise şu olacaktır: Toplumlarımızda değişimin gerekli olduğunu düşünüyorsak, hangi değişimin toplum için iyi olacağını nasıl anlayabiliriz?

Bir çok durumda, demokrasi iyi olana kördür. İlginçtir ki, felsefecilerimizin hala “iyinin” ne olduğuna dair kesin bir cevabı yoktur. Demokrasi, başlı başına bir değer değildir. Demokrasi, değer verilmesi gereken bir kavramdır.

SH: *Demokrasiyi bir değer olarak sorguluyorsunuz; ancak bu değeri oluşturan demokrasinin niteliklidir. Bu yüzden, günümüzde liberal demokrasinin varlığından söz ediyoruz. Ben, iktidar partisi Baas’ın demokrasiyi “popüler” olarak nitelediği bir yer olan Suriye’de büyüdüm. Liberalizmi demokrasiyle özdeşleştirdiğinizde, bu ister din, ifade, basın ve toplanma özgürlüğü, ister dernek ve siyasi parti kurma özgür-*

lûğü olsun, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin soyut anlamda (somut değil) kabulü anlamına gelir. Bu değerler eleştiriye açık mıdır? Suriye'de "popüler" demokrasi, yönetici seçkinlerin ideolojilerini benimsediğiniz müddetçe dernek ve siyasi parti kurma olanağından ya da ifade özgürlüğünün olmasından bahseder. Bununla birlikte, parlamentonun kurulması için uygulanan seçim sistemi de karmaşıktır, işçi sınıfı ve köylüler için bu parlamentoda yer vardır, her ne kadar bu iki grubun kendi aralarında örgütlenme özgürlüğü olmasa da yine de parlamentoda yerlerinin olması olumludur. Dolayısıyla, "popüler" kavramı, aslında anti-liberal değerlerle örülüdür ama yine de bir tür sosyal adalet arayışı içindedir. Bu yüzden, demokrasiyi, niteliklerinden ayıramayız. Siz, demokrasi-nin şu andaki durumundan hareketle "akıllı" niteliğini kullanarak bir demokrasi modelinden bahsediyor, bunu da "tercih-temelli"den "bilgi-temelli" bir forma geçiş olarak tanımlıyorsunuz. Öte yandan, acaba bu akıllı olma durumu kendini iki gelenek (popüler ve liberal) arasında nasıl konumlandırıyor?

ZT: Bu konuya dair getirdiğiniz keskin bakış açısı için size çok teşekkür ederim; can alıcı bir noktaya işaret ediyor. "Akıllı" bir demokrasinin nasıl olabileceğinden bahsetmeden önce, şunu söyleyebilirim ki, salt bir demokrasi mümkün değildir ve hatta bu, gerçek demokrasiyi daha sorunlu bir kavram haline getirir. Şu konuda haklısınız: demokrasi, bir niteliğe bağlı düşünüldüğünde bazı değerlerle ilişkilendirilebilir. Bu da demokrasinin, bir kavram olarak, araç ya da bir tür prosedürden fazlası olmadığı anlamına gelir, ve bizim olmayan değerlerimize bağlı bir demokrasi üzerinde uzlaşmak mümkün değildir. Dolayısıyla, nitelikler demokrasiden daha önemli hale gelmeye başlar ve söz konusu nitelikler daha derinde yatan sorunları ve çatışmaları ortaya çıkarır. Demokrasinin bu tumturaklı hali gerçekte, belli değerlerin, çıkarların ve gücün peşinde olduğunu gizleyebilir.

Niteliğe dair yorumunuz aydınlatıcıdır; bu durum, değerlerin sıralanması gibi önemli bir sorunu da beraberinde getiriyor. Herkesin kendine göre bir değer sıralaması vardır; aksi takdirde, kendimizi her şeyi yapmaya çalıştığımız bir sarmalın içinde buluruz. Değerlerin sıralanması bir tür ayrımcılığa yön verir, ve bu yüzden çatışmalara neden olur. Ayrımcılık korkutucu bir ifadedir ama çoğumuzun ayrımcılığa karşı olduğu bir dünyada bile hepimizin ayrımcılık yaptığı gerçeğini gözler önüne serer. Bir nitelik ya da demokrasiyi tanımlamak için liberal ya da popüler, bireysel özgürlük ya da sosyal adalet gibi herhangi bir sıfatın kullanılması, çatışmaların ya da anlaşmazlıkların önüne geçmeyecek hatta belki de sosyal entropi ya da toplumsal bölünmeyi arttıracaktır. Böylelikle, ne kadar dikkat çekici olursa olsun bu tür iddialı değerleri kullanmaktan imtina ediyorum. Onun yerine, demokrasinin operasyonel olabilmesi için "akılcı bir düzenleme" yi önelemesine odaklanıyor, bu yolla akılla-bütün-

leşmiş bir demokrasi beklentisini taşıyor- bunu da "akıllı demokrasi" olarak nitelendiriyorum- bu demokrasi, sistematik düzeni sayesinde bilginin gücü eline alarak son söz söylemesini mümkün kılacaktır. Vizyoner bir yerden bakarsak, süper AI bize gelecekte çok yardımcı olacaktır, insan aklının bir eklentisi olarak işlev görecek ya da insan aklıyla beraber çalışıp AI- insan üstü özneyi yaratarak, daha akıllı ve daha az ideolojik olacaktır. Demokrasi, birbiriyle yarış halinde olan siyasi güçlere hizmet etmek için değil topluma hizmet etmek için seçme hakkımızı kullanmak demektir.

SH: *Son sorum, okuyucularımızın ilgisini hayli çekecektir. Yakın zamanda, Euro-Chinese Dictionary of Cultural Misunderstandings [Avrupa ve Çin'de Kültürel Yanlış Anlaşımların Sözlüğü] kitabının eş-editörlüğünü yaptınız ve bu kitabı Avrupalı meslektaşlarınızla beraber çalışarak hazırladınız. Bu çok etkileyici bir fikir zira postkolonyal paradigmanın dışında konumlandığınızdan, farklı epistemelere baktınız ancak yanlış anlaşılmalara önüne geçebilmek için Avrupalı meslektaşlarınızla çalışıp, ortaya bu ortak kitabı çıkardınız. Bu durum post-Batılı bir sosyoloji için bir araya gelen ve beraber çalışan Çin-Fransız araştırma gruplarının yapısına benziyor.*

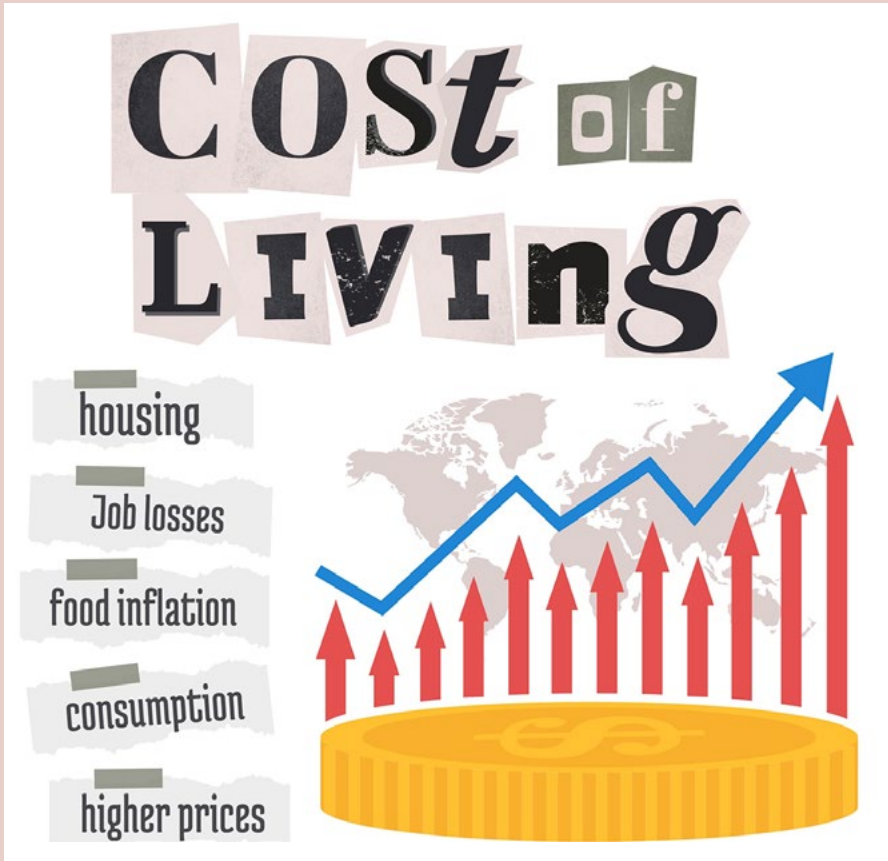
ZT: Birbirine zit geleneklerin çarpışmasının devam ettirilmesinde ziyade yeni ve daha iyi bir episteme geliştirilmesine ihtiyaç duyuyoruz. Kolonyalizmden kaçış için postkolonyal daha spesifik olmak gerekirse oryantalist bir bakış açısına tutunmuyorum. Sınırlı bir zihne sahibiz, postkolonyal bir konumdan cevap vermeye ya da bize bu zamana kadar söylenenlerin üzerini çizmeye çalıştığımızda dahi kolonyal kavramların tuzağından ve yanlış yönlendirmelerinden kurtulamıyoruz: kolonyalistler tarafından "bize" empoze edilen oryantalist bir bakıştan arınamıyoruz. Eğer, kolonyalizme karşı söylemlerde bulunursam, zihnim kolonyal kavramlarla haşır neşir olacaktır, kolonyal söylemlerle bezeli olacaktır ve ağzımdan çıkan kelimeler benim zihnimden geçen şeyler olmayacaktır. Ya da, eğer karşınızdaki kişiye ben "düşündüğün gibi biri değilim" dersiniz, kapsam ve görüş alanınızı iradeniz dışında kolonyalist ya da oryantalist bir bakış açısına hapsedecek, dolayısıyla zihninizi özgürleştiremeyeceksiniz. Epistemelerin karşıtlığı sabit ve olumsuzdur. Bunun yerine, insanlığın karşı karşıya kaldığı en önemli ve genel sorunları yeniden ele almaya başlar, ve birbirimizle farklı kavramları, argümanları, ya da ortak yanlış anlaşılmalara paylaşırsak; bundan hepimiz karlı çıkarız. Bu süreci "kültür ötesi çoğaltma" – olarak niteliyorum, daha iyisini bulana kadar bu metaforu kullanacağım.

İnsanlar arasında birbirini yanlış anlamak doğaldır; diğer zihnin bizi yanlış anlamak için her zaman bir nedeni vardır. Karşılıklı yanlış anlaşılmalardaki temel kavramları açıklığa kavuşturduğumuzda, bizim ya da onların teorileri ve ön kabullerinin bizim ya da onların kavramlarıyla örtüşüp örtüşmediğini görebiliriz.■

> Yaşam Maliyeti: Uzmanların Kullandığı Kavramlar ve Gündelik Çabalar

Federico Neiburg, Rio de Janeiro Federal Üniversitesi, Brezilya, **Isabelle Guérin**, Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü, Fransa, ve **Susana Narotzky**, Barselona Üniversitesi, İspanya

İllüstrasyon: Vitória Gonzalez, 2024.

Bu tematik bölüm, *Küresel Diyalog* ve *Uluslararası Sosyoloji*'nin iş birliği ile hazırlanmıştır. Bu bölümde, *Uluslararası Sosyoloji* dergisinin [özel sayısında](#) yayınlanan makalelerin ana bulgularının geniş okuyucu kitlesiyle buluşturulması amaçlanmaktadır. Bu makalede, hem uzmanlar tarafından ortaya atılan hem de insanların gündelik yaşamlarında yer edinerek, kriz zamanlarında bir çok çabayı ve deneyimi açığa çıkaran, çok boyutlu bir kategoriyi, *yaşam maliyeti* kavramını açıklayacağız. Günümüzün çoklu kriz ortamındaki çelişkileri gözleme ve analiz etmek adına çok-ölçekli, tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektif sunmak istiyoruz. Gıda ve enerji gibi temel maddelerin fiyatlarındaki artışın etkileri, iş gücü piyasasındaki güvencesizlik ve küresel ölçekte yaşanan COVID-19 pandemisiyle beraber ücretli çalışanların maaşlarındaki düşüşü göz önüne alıyoruz. Krizin çok boyutlu yapısı, bireylerin ve ailelerin yaşanmaya değer bir hayat arayışlarını

da derinden etkilemektedir. Aynı zamanda, artan yaşam maliyetlerine ve uzmanların dünyasına, kamusal alanlara ve insanların gündelik yaşamlarındaki çatışma ve mücadelelerin ahlaki ve siyasi boyutlarına da dikkat çekiyoruz.

> Bağlam

COVID-19 pandemisinin, iklim krizinin ve Doğu Avrupa'daki savaşın toplam etkisiyle yaşam maliyetlerinin artması, enflasyon ve açlık gibi konuları kamusal müzakerelerde ve gündelik yaşamda merkezi konuma getirdi. Çoğu kişi, azalan satın alma gücüyle beraber gıda, su ve enerji kaynaklarının tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklarla da baş etmeye çalışıyor. Eşi görülmemiş fiyat artışları tüm dünyada gözlemlenmektedir. Bu durum yalnızca yoksulları ve Küresel Güney'de yer alan ülkelerdeki orta sınıflı değil aynı zamanda Avrupa ve Kuzey Amerika'daki zengin ülkeleri de etkilemektedir.

>>

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (GTO) belirlediği küresel gıda endeksi 2022 yılının Mart ayında son 60 yılın en yüksek seviyesine ulaşırken, Uluslararası Para Fonu da gıda ve enerji fiyatlarının son 100 yılın en yüksek artışının yaşandığını belirtmektedir. Temel tüketim maddelerindeki fiyat artışıyla beraber, istihdamdaki azalış ya da istihdamın güvencesiz doğası, ücretlerin reel değerindeki düşüş, büyük göçler, ve çevresel sorunların aciliyeti günümüzdeki çoklu kriz ortamının ana maddeleridir.

> Kavram

'Yaşam maliyeti' çok katmanlı ve kullanışlı bir kategoridir. Buradaki amacımız da söz konusu çok katmanlılığı açıklamaya çalışmaktır. 'Yaşam maliyeti' kavramı, on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başında ortaya konmuş ve modern anlamda ekonomi biliminin gelişmesiyle de, insan yaşamını sayılar ve parasal değere endeksleyen bir araç haline almıştır. Asgari düzeyde yaşamın sürdürülmesinin bir fiyatı vardır (örneğin, bir ürün sepetinin parasal değeri). Fiyatlar, ürünlere göre değişkenlik gösterir ve dönemlere göre yüzdesel olarak hesaplanır: haftalık, aylık, yıllık. Dolayısıyla, uzmanların dünyasında, yaşam maliyeti iki büyük etkenle ilişkili olarak ele alınır: ilki, enflasyonun bir sosyal gerçek ve devletler için bir hedef olarak anlamlandırılması; ikinci olarak da asgari ya da temel ihtiyaçlara yönelik bir kavram olarak düşünülmesi. Enflasyon ve yaşam maliyetine ilişkin değerler, devlet kurumları, şirketler, sendikalar, uluslararası örgütler ve insani yardım kuruluşlarının iştirak ettiği, ulusal ve uluslararası düzeydeki kamusal müzakerelere ve siyasi tartışmalara konu olur.

Öte yandan, yaşam maliyeti kavramı aynı zamanda ekonomi uzmanlarının ve ekonomik hayatın yönetilmesinde yer alanların ötesine uzanmaktadır. Yaşam maliyeti, sayısal bir endeksten daha fazlasını ifade eden kullanışlı bir kategoridir: bireylerin, hane halkının ve ailelerin gündelik yaşam akışında onlara eşlik eder. Eylemlere, stratejilere, gün içindeki mutlu anlara, kızgınlıklara, enflasyona ya da hayat pahalılığına dair söylemlere, toplumsal hareketler ve gizli ihlallere kadar hayatın her alanında ortaya çıkan maliyet ve çabaların bütününe anlam verir.

> Alandaki boşluğu doldurmak

Ekonomi ve insani ilkeler, artan yaşam maliyeti, kıtlık ve açlığı kavramsallaştırmaktadır. Sosyal bilimlerde bu olgu birkaç istisna dışında kenara itilmekte, dolayısıyla bir gün-

dem maddesi olmayı başaramamaktadır. Bu tematik bölüm ve *Uluslararası Sosyoloji*'nin özel sayısı bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz. Bunu yapmak için de, hem disiplinlerarası hem de çok-boyutlu bir yaklaşım izliyoruz. Bu sayıda yer alan makaleler, birçok tema ve disipline dair geleneklerin izinden gitmektedir: siyaset sosyolojisi ve ekonomik piyasalar, fiyatlar, ve sayılar; iktisadi ve feminist sosyoloji ve gündelik pratiklerin antropolojisiyle onların duygulanımsal, derin ve duyusal boyutları; ve gıda ve yaşamın politik ekolojisi. Aynı zamanda, bu bölümdeki makaleler uluslararası jeopolitik meselelerin, yerel bağlamlarda yaşam maliyetine ilişkin göstergelerin belirlenmesinde insani yardım kuruluşlarının ve yardımlarının öneminin, ulusal yönetim biçimleri ve kolonyal tarihlerin, insanların ve ailelerin gündelik yaşamlarında yaşam maliyetinin derin ve duyusal boyutları arasındaki ilişkileri de göstermektedir.

Kamusal müzakereler, uzman görüşleri, ve sıradan yurttaşların kavram ve pratikleri birbiriyle çatışabilir ama aynı zamanda tüm bunlar kaynaşarak, birbirini inşa ederler. Sosyoloji ve antropoloji bu anlamda sözü edilen gerilim, çatışma ve dolaşıma dair eş-inşa sürecini ortaya çıkarır. Karşılaştırmalı ve tarihsel bir perspektif yaşam maliyetinin eşitsiz dağılımını, söz konusu eşitsizliklerin zamanla nasıl değişime uğradığını, politika yapıcılar, uzmanlar ve hane halkının krizi gerek ortaya çıkan toplumsal eğilimleri göz ardı ederek gerekse de harekete geçerek nasıl yönetmeye çalıştıklarını gösterir.

Biz de bu süreçlere karşılaştırmalı bir perspektiften hareketle iki açıdan bakarız: Küresel Kuzey ve Küresel Güney'in geçmişi ve içinde olduğu durumu göz önüne alarak; ve enflasyon, kıtlık ve açlık koşullarında gündelik bir yaşam arayışının mikro boyutuyla ulusal ve uluslararası ölçekte makro süreçleri beraber inceleyerek. Ölçeklerin ve süreçlerin bir aradalığı güç ilişkilerini sorgulamaya, neyin meşru, kabul edilebilir, normal ya da kime göre önemli olup olmadığına dair ahlaki tartışmaları yönlendirmeye, ulusal bağlamlar ve tarihsellik, toplumsal cinsiyet ilişkileri, ırksal ve sınıfsal farklılıkları göz önüne alarak nasıl bir hayatın yaşamaya değer olduğunu ortaya çıkarmaya çalışır. ■

Federico Neiburg'a ulaşmak için <federico.neiburg@gmail.com>

> Yanlış Düzenleme: Ev Parası ve Enflasyon Deneyimleri

Eugênia Motta ve **Federico Neiburg**, Rio de Janeiro Federal Üniversitesi, Brezilya

Maré Sitesi, 2020.
Fotoğraf: Brasil de Fato.

Bu makalede, Rio de Janeiro şehrinde “Complexo da Maré” (Maré Sitesi) olarak bilinen favela bölgesi sakinlerinin, COVID-19 pandemisinin gölgesinde 2021 ve 2022 yılları arasında, özellikle gıda ve enerji başta olmak üzere fiyat artışlarını nasıl deneyimlediklerini inceleyeceğiz. Burada, *düzenleme* (ve onun türevleri, *yanlış düzenleme* ve *yeniden düzenleme*) kavramını kullanarak, yaşam maliyetinin artmasıyla beraber ortaya çıkan maddi değişimler ve gelecekteki etkilerini, bu artış karşısında nasıl farklı yollar izlendiğini, bireyler ve ailelerin iyi yaşam idealini, derhal ya da yakın gelecekte alınması gereken kararları farklı ölçekler üzerinden ele alacağız. Bireylerin ve ailelerin gelir düzensizliği, para akışındaki dalgalanmalar, enflasyon baskısı nedeniyle duydukları öfkenin kontrolü, yakın aile bağlarının korunması gibi, bu süreçte risk altında olan ya da krizle değişime uğrayan unsurların gündelik hayat pratiklerimizde yer almasına *düzenleme çalışması* adını veriyoruz. Bu pratikler arasında, örneğin sürekli fiyat değişimlerini takip etmek, şehrin içinde yeni yollar bularak hareket alanımızı çeşitlendirmek, harcamaları (yeniden)düzenlemek, ve ürünlerin alım satım yollarının değişmesi yer almaktadır. Dolayısıyla, düzenleme çalışması, neyi, nasıl, nereden ve neden alıp satmamıza dair değerlendirme yapmayı, tahayyül etmeyi,

hesap tutmayı, tasarlamayı ve tüm bunlarla bir arada yaşamayı ortaya koyar.

> Olağanüstü durumlar ve olağan hayatlar

COVID-19 pandemisi ile bu pandeminin yol açtığı ekonomik daralma ve temel ürünlerde görülen fiyat artışı çeşitli biçimlerde deneyimlenmiş, olağan hayatın akışı içinde yer alan bu olağanüstü durumlarla başa çıkmak adına başvuru- lan özgün yöntemleri de ortaya çıkarmıştır. Görüştüğümüz kişilerden bazıları, bu sürecin her zaman içinde buldukları istikrarsızlık, yoksulluk ve mücadele koşullarından farksız olduğunu dile getirmiştir. Bu da, onların hem nesiller hem de kendi yaşamları boyunca bu durumla baş etmek için halihazırda izledikleri stratejileri kullanmaya itmiştir. Bir grup, enflasyon ve aileden birinin hastalığı ya da ölümü gibi diğer olayların etkisiyle beraber yaşadıkları gelir kaybının istisnai bir durum olduğunu belirtmiştir. Ancak, diğer bir grup için ise, pandemi ve artan fiyatlar onlara yeni ihtimaller ve olanakların kapılarını aralamıştır. Eşitsizliğin üretilmesine yol açan bu süreçlerin merkezinde yer alan farklılıklar, enflasyon ve gıda ürünlerinin fiyatlarının artışı ile ilişkilidir- Maré sitesinde, aile bütçesindeki en önemli üç kalem sırasıyla gıda, borç ödemesi ve aйдat gibi site giderleridir.

Hareketlilik (COVID-19'un yayılımının önlenmesi için hareketliliğin kısıtlandığı uygulamalar) ve gelir kaynaklarındaki düzensizlik anlamında, görüştüğümüz kişilerin yaşamları yıkıcı ve kendini tekrarlayan olaylarla şekillenmiştir. Öte yandan, krizin bir rutin haline alması, ani fiyat artışları (özellikle gıda ve gaz ocağı için gaz) bağlamında, yaşamın yeniden kurulması anlamında birincil etkiyi yaşayan alan: ev olmuştur. Bu yüzdendir ki, enflasyonun talebi etkilediği zamanlarda ve belli başlı yeniden düzenleme durumu (ev ekonomisi, rutinler ve beklentiler) ortaya çıktığında, yeme içme ve yemek yapma pratiklerindeki değişimler, insanların "temel giderleri" üzerinden yeniden bir önelemeye gitmesine, gelir-getiren etkinlikleri yeniden- dönüştürmeye, borç almaya, ya da devlet tarafından verilen acil yardım paketlerini kullanmalarına neden olmuştur.

Evler, ve mutfak da bir evi ev yapan ve o evde yaşayanların bakım faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ana nokta olduğu için bu yeniden üretim sürecinin merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla, gıdayı satın alma, hazırlama, tüketme ve bazen de bunları satmaya dair rutin pratikler gıda ve gaz fiyatlarının artışından hayli etkilenmiştir. Bizce evler (casas), toplumsal cinsiyet ve nesillerarası ilişkiler yoluyla yakınlık bağına dayalı dayanışma ve gerilimlerin yaşandığı maddi, duygulanımsal, ve sembolik alanlardır.

> Ev parası

Hanenin bir kategori olarak istatistiki verilerde araçsallaştırıldığı, ve özellikle gıda güvenliği araştırmalarında yer aldığı aksine, hane halkı soyut bir mahiyete sahip değildir. Evlerin bir araya gelip bir ağ ve düzen oluşturduğu biçimlendirmenin bir parçasıdır. Aralarında bulunan yakınlık ya da uzaklık (ya da görece daha az ya da çok izole olması) sosyal mesafenin inşasında önemli bir unsurdur. Dahası, evler yalnızca tüketim alanları değildir, aynı zamanda onarım ya da bakım hizmetiyle beraber evde yapılan

yemeklerin satılarak gelir elde edildiği yerlerdir. Evin bütünü, bir penceresi ya da odası başlı başına bir piyasadır, bu bölümler kiraya verilebilir. Bu tür ekonomik aktiviteler, ya zaman zaman ya da düzenli olarak evlerin oluşturduğu yapı yardımıyla gerçekleşir.

Enflasyonun, özellikle gıda ve gaz fiyatlarının artışının görüldüğü zamanlarda, hane dinamiklerini açıklamak için ev parası (*dinheiro da casa*) kavramı kullanılır: yerel bir ifade olup, hane düzeyinde para ve paraya dair pratiklerin farklı anlamları üzerine yapılan çalışmalarda kullanılır. Ev parası kavramı, doğası gereği zorunlu ve düzenli olarak ortaya çıkan kira, aidat ve gıdaya yönelik masrafların evin idaresi için gerekli ortak ihtiyaçların parasal değerinin insanlar, para ve evler arasındaki ahlaki ve pratik bir tanımlamasıdır. Böylelikle, söz konusu farklı boyutlarda (özellikle harcama gücündeki düşüş) ortaya çıkan dengesizlikleri düzeltmek için ortaya konan stratejiler, yaşamı yeniden üretmek için gerekli olan unsurların yeniden tanımlanmasına neden olabilir.

> Enflasyona etnografik bir eleştiri

Düzenleme kavramı, enflasyona dair ekonomik teorilerin merkezinde yer alır. Parasalcı perspektif, enflasyonu para arzındaki fazlalığın, artan fiyatlar ve değişen beklentilerle uyumsuzluğu olarak açıklar. Heteredoks bakış açısı ise enflasyonun, uyumsuzluğun yıkıcı bir biçimde üretim zincirinde yanlış düzenlemeler ve dengenin bozulmasına neden olması sonucunda olduğunu düşünür. Maré sitesi sakinlerinin artan yaşam maliyetlerinin gündelik hayatlarındaki deneyimleri ve [enflasyonun duygusal boyutu](#) bağlamında, paraya pragmatik bir bakış açısıyla yaklaştığımızda, enflasyon kavramına yönelik etnografik bir eleştiri getirebiliriz. ■

Federico Neiburg'a ulaşmak için <federico.neiburg@gmail.com>
Eugênia Motta'ya ulaşmak için <motta.eugenia@gmail.com>

> Günümüz Arjantin’inde Enflasyonla Mücadele Etmek

María Clara Hernández, Ulusal General Sarmiento, Üniversitesi Arjantin, ve **Mariana Luzzi**, Ulusal San Martín Üniversitesi, Arjantin

İllüstrasyon: Vitória Gonzalez, 2024.

Uzun bir aradan sonra enflasyon, birçok ülkenin ekonomi ve siyaset gündeminin merkezine yerleşmiştir. Fiyat artışlarının kaynakları ve bu artışla mücadele etmek için ortaya konulan siyasi araçlar hem devlet organlarının içinde hem de dışında, uzmanların tartışma konusu haline geldi. Peki, insanlar gündelik hayatlarında enflasyonla nasıl mücadele ediyor ve sosyoloji bu konu hakkında bize ne söylüyor? Artan yaşam maliyetlerinin ev ekonomisini nasıl etkilediğine dair soruların sayısı hayli fazla. Aktörler enflasyonu nasıl görüyor ve fiyat artışına yönelik bilgiyi gündelik hayatlarına nasıl adapte ediyorlar? Fiyatlardaki dalganmalar gündelik hesaplarını ve

alışverişlerini nasıl etkiliyor? Süregelen enflasyon bağlamında ne tür muhasebe yöntemleri uygulanıyor?

Bu makalede, yakın zamanda Arjantin’de yapılan bir araştırmada ortaya çıkan meseleleri mercek altına alacağız. Bir yandan, artan fiyatların insanlarda nasıl bir endişe yarattığını inceleyeceğiz. Diğer yandan, ev ekonomisine odaklanarak yaptığımız gözlemlerden hareketle enflasyon oranının hesaplanmasındaki standart yolları göstereceğiz. İktisat sosyolojisinden faydalanarak, artan yaşam maliyetlerine ilişkin iki konu üzerinde duracağız: İlki, tırmanan enflasyonu hane halkının nasıl deneyimlediğini; ikincisi de,

>>

bu ekonomik olguya dair genel bilginin üretimi ve uzmanların bu olguyu açıklamak için kullandığı teoriler ve araçlarla olan ilişkisini inceleyeceğiz.

> Enflasyon ve Arjantin’de gündelik ekonomik yaşam

Arjantin’in uzun enflasyon geçmişi onu diğer ülkelerden ayırmaktadır. Bununla birlikte, COVID-19 pandemisi öncesi de [yıllık yüksek enflasyon](#) oranına sahip birkaç ülkeden biri olmuştur. [2003 ve 2006 yılları arasında](#), Arjantin’de yıllık enflasyon oranı ortalaması %10’un altındaydı, 2007’den 2021’e kadar ise, bu oran %30’a yükseldi ve 2022 yılında yıllık enflasyon oranı %94.8 oldu. Böylelikle, enflasyon 15 yıl boyunca önemli bir ulusal sorun haline gelmiştir.

2017 ve 2020 yılları arasında, Buenos Aires’in orta-ölçekli bir şehrinde düşük ve orta gelirli ailelerle bir araştırma yürüttük. Bu araştırmadaki amacımız, tüketim ve bütçe yapma, tasarruf ve harcama gibi pratiklerin ışığında süregelen yüksek enflasyonun aile ekonomisinde nasıl bir düzenlemeye yön verdiğini görmektir. Bu araştırmadaki bulgularımızı, COVID-19 pandemi sürecinde aile ekonomisine dair yaptığımız gözleme dayalı bir diğer çalışmayla birleştirdik. Söz konusu bu çalışmada, her ne kadar enflasyonun etkilerini incelemek araştırmanın birincil hedefi olmadıysa da bulguları incelediğimizde aslında enflasyonun önemli bir rolü olduğu ortaya çıktı. Bu araştırma için yürüttüğümüz saha çalışmasında görüştüğümüz aileler, fiyatlardaki artış önemli bir sorun olarak nitelendirmektedirler.

Enflasyona ve onun tüketim davranışlarına etkisini ele alan mevcut literatüre bakıldığında bu makalenin en büyük katkısı, enflasyona yönelik bir perspektif inşasının yalnızca kriz ortamının incelenmesiyle sınırlı kalmaması gerektiğini göstermesidir. Aksine, bizim yaklaşımımız, genel fiyat artışının, bir istisna olmadığı hatta gündelik ekonomik yaşamın bir parçası haline gelmesiyle, gündelik hayatta devam ettirilen ve değişen pratikleri incelemek üzerinedir. Söz konusu perspektif, bu olgunun yalnızca makroekonomik boyutuyla değil aynı zamanda ekonomik aktörlerin günlük eylemlerini de nasıl etkilediğine yönelik ayrıntılı bir bakış sunacaktır.

> Araştırmamızın ana bulguları

Araştırmamız, uzmanların kanaatleri, gündelik pratikler ve algı arasındaki ilişkinin kolayca anlaşılmadığını aksine

bu ilişkinin sandığımızdan daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Keskin fiyat artışlarının görüldüğü dönemlerde dahi insanlar ev ekonomisi hakkında konuşurken, enflasyonla ilgili yorumlarında bilimsel terimlere ya da teknik araçların uygulanışına yer vermezler. Bunun yerine, ev ekonomisi için vazgeçilmez olarak görülen belirli ürünlerin fiyatlarındaki artış ya da zaman içinde bu ürünlerin fiyatlarındaki artışın diğer ürünlerin fiyatlarını (benzin ya da dolar kuru gibi) nasıl etkileyeceği gündelik konuşmalarının gündeminde yer alır. Bu durum, fiyatlar ve satın alma gücünün düşmesine dair genel görüşlerin ifade edildiği bir ortama işaret eder. Bununla birlikte, enflasyonla mücadele etmek için uyguladıkları belli hesaplama tekniklerine (“enflasyonun ev yapımı araçlarla ölçülmesi”) odaklandığımızda, araştırmamız, fiyatlara dair genel bir bilgiye sahip olmanın günlük tüketim ve ev bütçesinin dağılımı için kullanılan yöntemlerin belirlenmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

Son olarak, araştırmamız önceki yıllara dair raporlardaki verilere dayanarak oluşturulan mevcut literatürün aksine, hane halkının enflasyon karşısında uyguladığı stratejilerin en başında satın alınan ürünlerin çeşitliliği, satın alma sıklığı ve alışveriş yapılan yerlerin yeniden gözden geçirilerek tüketim alışkanlıklarının enflasyona adapte edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, saha çalışması süresince, enflasyon döneminde spekülasyon yapmanın ya da bu durumdan ekonomik anlamda istifade etmeye çalışmanın, fiyat artışı karşısında sık başvurulan bir yöntem olmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, Arjantin’de enflasyonun neredeyse kalıcı olduğu ve ivmelendiği ve bunun sonucunda reel ücretlerin etkilendiği göz önüne alındığında, başvurulan stratejilerin de dönüştüğünü söyleyebiliriz. Sonraki araştırmalar, geçmiş yıllarda yüksek enflasyon koşullarına bağlı pratiklere geri dönüşün olup olmadığını bizi gösterecektir.

Enflasyonun yeniden küresel anlamda bir mücadele alanı haline geldiği günümüzde, Arjantin örneğini ele almak, ampirik olarak belli mikro-sosyal dinamiklerin enflasyonla olan bağının vurgulanması açısından önemlidir. Bu doğrultuda, küresel bir diyalogu canlandırmak için enflasyon çeşitli bağlamlardan ele alınmalı, yerel anlamda fiyat artışlarının deneyimlenmesi ve bu artışlarla mücadele yöntemlerine de değinilmelidir. ■

María Clara Hernández’ ulaşmak için <mariaclaraher@gmail.com>
Mariana Luzzi’ye ulaşmak için <mluzzi@unsam.edu.ar>

> Ekvador'da Güvencesiz Halkların Sürdürülebilirliğinde Yukanın Rolü

Cristina Cielo ve **Cristina Vera**, Latin Amerika Sosyal Bilimler Fakültesi (FLACSO), Ekvador

Üreticiler yuka toplarken.

Fotoğraf: Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ekvador.

Güvencesiz halklar, ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda hayatlarını nasıl sürdürüyorlar? Sadece maddi olarak değil toplumsal anlamda da kendilerini nasıl besliyorlar, bununla birlikte hayatın idame ettirilmesinde nesnel ve öznel olan arasındaki ilişki nedir? Toplumların gıdayla olan ilişkilerinin, kriz deneyimlerini şekillendirdiğini savunuyoruz. Fransızca'da *la vie chère* olarak tanımlanan yüksek yaşam maliyeti, artan yaşam maliyetlerinin ortaya çıkardığı duygulanımsal ilişkiler, kolektif bir değer biçme süreci ve yüksek fiyatlar, artan yaşam maliyetlerinin deneyimlenmesi ve mücadele edilmesi gibi boyutları gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu anlamda, [duygulanımsal gıda ekolojisi](#) ile insanların maddi olarak gıdaya ulaşabilme olanağını etkileyen koşullardan bahsedeceğiz.

Çalışmamız, yuka- Ekvador'un kıyı ve Amazon bölgesinde bulunan tapyoka ya da manyok olarak da bilinen yumru kök için kullanılan yerel bir tabirdir: bu alanların yuka ile ilişkisi

hem tarihsel olarak hem de uzmanların yumru kök bilgisiyle şekillenmiştir. Nüfusunun yalnızca üçte birinin tam zamanlı bir işte çalıştığı ve aylık asgari ücret olan 450\$ kazandığı, bir ailenin temel tüketim ihtiyaçlarının aylık 763\$ tuttuğu bir ülkede yaptığımız yuka ile ilgili bu çalışmamızda, kıtlık bağlamında toplumsal yeniden üretimin izleğine ışık tutmayı amaçlıyoruz. Halkların yukayı geçim kaynağı olarak görmesinin altında hem toprağın hem de halkın sömürgeleştirilmesi ve ekonomik olarak sömürülmesi yatmaktadır, bu bağlamda insan ve doğa arasındaki toplumsal ilişkilerin, çeşitli ekolojilerde yukanın bu ilişkisel rolünü pekiştirdiğini göstermekteyiz.

> Yukaya umut bağlamak

Yukaya yönelik bir çalışma, genel anlamda, "yoksulların mahsülü" olarak irksallaştırılarak nam salmış bu bitkinin dönüşümünün küresel çapta ilgi odağı haline gelmesinden kaynaklanmaktadır; bu bitki yaygın olarak Afrika, Asya ve

>>

Latin Amerika’da üretilmekte ve tüketilmekte, ve bu bitkinin hasadı hem ekonomik hem de ekolojik olarak dışlanmış küçük çiftçiler tarafından yapılmaktadır. İklim ve ekonomik krizlerin derinleşmesiyle, yukanın kuraklığa karşı direnci ve işlenmesi zor, verimsiz, asidik topraklarda yetişme kapasitesi ile enerji üretimindeki verimliliği- pirinç, buğday ya da mısır oranla hektar başına daha fazla kalori üretmesi- Küresel Güney’de yaşayan nüfusun beslenmesine yönelik umutları canlandırmıştır. Günümüzde, ‘[yüzyılın ana mahsulü](#)’ olarak lanse edilmektedir. Örneğin Brezilya’da yoksul halklar, günlük kalori ihtiyaçlarını yuka tüketiminden karşılamaktadır. 1980’lerden itibaren dünyada yuka üretimi üçe katlanmış ve Nijerya’da yetişen tüm mahsüllerin toplamından daha büyük bir üretim hacmine ulaşmıştır.

Yirminci yüzyılın ortasında gerçekleşen Yeşil Devrim, dünyada artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılamak için bir inisiyatif haline gelmekle beraber postkolonyal ülkelerde Amerika’nın politik ve ekonomik etkisini de arttırmasına yol açmıştır. 1971 yılında, Dünya Bankası güdümlü Uluslararası Tarım Araştırması için Danışma Grupları (UTADG), Meksika, Filipinler, Nijerya ve Kolombiya’da kurdukları tarım araştırma merkezleriyle, temel mahsüllerin üretimini arttırılmasına yönelmiştir. 1980’lerde, Kolombiya’daki Uluslararası Tropik Tarım Merkezi (UTTM) Ekvador’daki Ulusal Tarım Araştırmaları Enstitüsü (UTAE) ile ortaklaşa çalışarak yerel ve ulusal kalkınmada yukanın rolünü arttırmayı hedeflemiştir. UTTM’nin maddi ve teknik desteğiyle, UTAE’deki tarım alanında uzman bilim insanları yuka verimliliğini arttırma yönünde çalışmalar yürütürken, devlet ve kalkınma ajansları da UTTM ile iş birliği yaparak, yuka ürünlerinin işlenmesi ve ticarileştirilmesi için mikro-girişimcilik faaliyetlerine destek olmuştur.

> Farklı deneyimler: post-kolonyal eşitsizlikler karşısında “canlı orman”

Söz konusu inisiyatifler, UTAE’nin deneylerini yaptığı istasyonlarından birinin bulunduğu Ekvador’un kıyı şeridindeki Manabi’nin verimli toprakları üzerinde kurulmuştur. Hem denize hem de tarıma uygun arazilere olan yakınlığı nedeniyle, bu bölge kolonyal dönemden beri tarımsal ve ticari önemle öne çıkan bir yer olarak bilinmektedir. Dolayısıyla, Manabi toprakları uzun yıllar boyunca egemen sınıfın elindeydi- ilk olarak, kolonyal güçler, daha sonra ise Cumhuriyetçi criololar; ve yakın zamana kadar da güçlü varlıklı aileler tarafından yönetiliyordu- ve bu toprakların, kahve, kakao, muz gibi agro-endüstriyel ürünlerin ihracatı için kullanılması, hem toplumsal hem de toprak dağılımı konusunda eşitsizliklere neden oluyordu. Tarımsal kalkınma projeleri, özellikle düzenli bir istihdam modeli eksikliği karşısında, yukanın bu tür eşitsizlikleri azaltmasının yollarını aramaktadır.

Kıyı şerinde yer alan Manabi’de yukanın sembolik ve ekonomik rolünün aksine, Amazon, Amazon havzasının 3000 yıl önce yerleştirilmesinden beri, gıda, yerli halkların kültürleri ve toplumsal cinsiyet ilişkileri bakımından farklı bir yere sahiptir. Kadınlar tarafından ekilen ve ilgilenilen *chakralar*, ormanın doğal ekolojisine yakın bir flora ve fauna çeşitliliğine sahip bir besin sistemidir. Yuka Amazon çakrasında özel bir yere sahiptir; bu bitki kişinin kendi soyundan gelen bir ürün gibi, soydaşlık ilişkisi üzerinden tanımlanır. Kadınların yukayla ve çakralarla ilgilenmesi de bireyin kendine ve kolektif refaha gösterdiği özenden farksız bir duygulanımsal emeğin parçasıdır.

Yerel inisiyatifler, *chakraların* Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından resmi olarak Küresel Öneme Sahip Tarımsal Miras Sistemi içinde tanınmasını sağlamıştır. Yuka üretiminde yer alan kadınlar, çakralarla yerel ölçekte madencilik-karşıtı “canlı orman” hareketini ve bu hareketin simbiyotik, kozmolojik ve ilişkisel olarak sürdürülebilirliğindeki yerini içselleştirmiştir. Yerel halklardaki uzmanlar ve diğer akademisyenler ile antropologlar arasındaki iş birliği bu fikrin hayata geçirilmesi konusunda büyük öneme sahiptir.

> Gıdanın farklı boyutları arasındaki karşılıklı bağımlılık, krizlerin ve eşitsizliklerin önüne geçilmesine yardımcı olur

Pandemi ve iklim krizi, hem küresel ölçekte yapılanmış hem de yerel olarak süregelen eşitsizliklerin neden olduğu kırılganlıkları ve gıda güvensizlikleri ile beraber, acil ihtiyaçlara yönelik kararları iyice belirginleştirmektedir. Gıda güvenliği analizleri ve inisiyatifler üretkenliğe odaklanmış, karşılıklı bağımlılığı vurgulayan disiplinlerarası perspektifler, birbirine bağlı ekim ve tüketim süreçlerindeki rolümüzü tanımlamaya olanak sağlamıştır.

Gıdanın duygulanımsal, ekolojik ve ekonomi politik boyutlarını anlayarak, belli politik sosyallikler, biyosönoz ve güvencesizliğe yönelik hameleler ile sürdürülebilirliğin farklı ve eşitsiz bağlamlarını ortaya koyduk. Uzmanlar, yukanın çeşitli ve gittikçe şiddetlenen kriz ortamında farklı biçimlerde konumlandırılmasına, yerel tarihe, sosyal, biyolojik, tarımsal ve kalkınma dinamiklerinin günümüzdeki toplumsal ilişkiler ile insan ve doğa arasındaki ortak yaşam ve geleceğine, var oluşa dair ihtilaf ve müzakarenin şekillenmesine yeni yorumlar getirmiştir. ■

Cristina Cielo’ya ulaşmak için <mccielo@flacso.edu.ec>

> Gıda Tedariğinde Ahlaki Açmazlar

Susana Narotzky, Barcelona Üniversitesi, İspanya, ve Bibiana Martínez Álvarez, Santiago de Compostela Üniversitesi, İspanya

“Adil fiyat. Üretim maliyeti”. Fotoğraf: Yazarların kişisel arşivi

Bu makalede, günlük maliyetlere dair belli başlı kavramsallaştırma yapmak için, “yaşam maliyeti” teriminden yola çıkarak, şu konuları inceliyoruz: (1) enflasyonun makro göstergeleri, (2) gıda üretim fiyatı ve tüketici fiyatı arasındaki farkın, işçiye yüklenerek geçim sıkıntısı yaşamalarına neden olması, ve (3) söz konusu maliyetin ücretlere yansımaları ve bunun çalışanların geçim koşullarını zora sokması. Son olarak, bireyler ve haneler - tarım işçileri ve bu alandaki işverenleriyle ulus-devlet ve Avrupa Birliği gibi tüm siyasi topluluklar ölçeğinde sosyal yeniden üretimi sağlamak için enerjiye yatırım yapılması gerekliliğini vurguluyoruz.

>Politik ekonomi ve ahlaki yaşam maliyeti

“Yaşam maliyeti”, yaşamın neyin pahasına sürdürüldüğünü ve yaşamın sürdürülmesini destekleyecek pratiklerin çoklu ve yerleşik anlamlarını ifade etmektedir. Bu yöndeki çabalar, insan bedeni, çevre, siyasi hareketliliğin çeşitli yol-

larla üretilmesi ve maddi sonuçları açısından ahlaki bir ikilem yaratmaktadır. Biz de, kuramsal çerçevemizi “ahlaki iktisat” üzerinden kurarak, ekonomik ve politik davranışların inşasında ahlaki değerlerin, pratiklerin ve duyguların merkezi konumuna ışık tutuyoruz. Bu kavram gücünü, ürün tedariki, kaynak dağılımı ve sermaye birikimiyle ortaya çıkan ahlaki değerler ve yükümlülüklerin ifadesinde bulmaktadır. Özetle, politik ekonomiye dair süreçlerle bütünleşik olarak ekonominin ahlaki boyutunu anlamaya çalışmaktayız.

>Önem kazanmak, enflasyondan kaçınmak ve adil olmak

COVID-19 pandemisinin kök salmasıyla İspanya hükümeti gıda tedarikinin devam etmesine ve aşırı enflasyonun önlenmesine yönelik adımlar attı. Besin zincirinde çalışan işçiler ve çiftçiler bu süreçte büyük “önem” kazandı, çünkü hayati değere sahip bir ürün üretiyorlardı: gıda. Öte yandan, faydacı bir kategori olarak ele alındığında, “önemli”

kavramı fazlasıyla ahlaki bir anlam taşımaktadır. Neyin “önemli” olduğuna dair çıkarımlar- bir toplumun “önem” verdiği şeyler- ekonomiye dair tartışmaları “kamu yararından”, ahlaki boyuta taşımaktadır.

Ancak, işçiler, çiftçiler, gıda dağıtım ağındaki firmalar, tüketiciler ve ülke yönetimi gıda tedarikinin ahlaki bir zorunluluk olmasına başka bir açıdan yaklaştılar. Birbirine çelişen anlamlandırmalar ve eylemler, bu makaleye de konu olan “ahlaki açmazları” ortaya çıkardı: (1) enflasyonun, bir o kadar teknik- ve ahlaki bir olgu olarak, uygulanan politikaları haklı çıkarmak için kullanılması (2) çiftçilerin söylemlerinde ve çiftçi hareketlerinde öne çıkan “adil fiyatlar” kavramı, ve (3) birçok işçinin yaşam mücadelesini özetleyen, geçim odaklı bir hedef olarak “adil ücretler” Ne çiftçiler için “adil fiyatlar” ne de işçilerin talep ettiği “adil ücretlere” yönelik çağrılar yeni değildir. Yeni olan, kamuoyunun, hanelerin çoğunda yaşanan işsizliğe, işten çıkarmalara ve genel gelirdeki düşüşün tüketiciye etkisine, gıda kıtlığının önlenmesinin önemine ve gıda fiyatlarında enflasyonun baskısına odaklanmasıdır.

[Uluslararası Sosyoloji](#), dergisinde yayınlanan makalemizde, başta taze gıda ürünleri olmak üzere gıda ürünlerinin fiyatlarını, İspanya’da 2020’de başlayan ve günümüze kadar etkisini sürdüren enflasyon bağlamında inceledik. 2020 yılında, Avrupa’da kapanmaların başlamasıyla, birçok ürünün tüketimi durdu ya da birden azalmaya başladı, bunun iki önemli nedeni vardı: ilk olarak, halkın geliri işsizlik ya da işten çıkarmalar nedeniyle azaldı; ikinci olarak ise, insanlar yaşamak için en temel tüketim maddelerine, en başta gıdaya yöneldi ve ana masraf kalemi gıda ürünleri oldu. Her ne kadar pandeminin ilk aylarında gıda fiyatlarının yükselmesinin nedeni iş gücündeki azalma olarak öne çıkarılsa da, kapanmalar sonucunda bu argüman geçiriliğini kaybetti. Pandemi-sonrasında da süren enflasyonun nedenleri, ham madde (mazot, gübre, işçi) maliyetindeki artış ve üretimi etkileyen kuraklık olsa da, çiftçiler ürünlerinin tarladan çıkış fiyatının aynı kalmasına rağmen, fiyatların artışından dağıtım zincirlerini sorumlu tuttu. Çiftçiler, bu yönde “adil fiyat” taleplerini duyurmak için harekete geçtiler. Fiyat dalgalanmalarını değerlendirmek için çiftçiler tüketici dernekleriyle bir araya gelerek bir endeks oluşturdular ve bu endeksten hareketle, ürünün tarladan çıkışından tüketiciye ulaşana kadarki fiyatlandırma sürecini inceledik ve bunu farklı paydaşların söylemleriyle karşılaştırmalı olarak ele alarak, ortaya çıkan sonucun ahlaki boyutunu gösterdik.

> Tarlada çalışmanın, tedarik ve insan hayatının maddi ve ahlaki olarak değerlendirilmesi

Çiftçiler, asgari ücretteki son artışların, çiftçilerin geçim sıkıntısı yaşamasını ve hane halkının sosyal yeniden üretimini zora sokmasını etkileyen faktör olduğunu ifade etmekle beraber bu durumun enflasyona yol açtığını dile getirmişlerdir. Geçim sıkıntısına dair endişe, aynı zamanda günlük çiftçilerin içinde bulunduğu aşırı zorlayıcı ve emeklerini sömüren koşulların da örtük olarak altını çizmekte, bu koşulları meşrulaştırmaktadır. Öte yandan, tarımda çalışan işçilerin “adil ücret” ve çiftçilerin düzensiz istihdamının sonlandırılmasına dair talepleri de öne çıkmaktadır. İşçilerin adalet çağrısı, yaşam masrafları, çalışma koşulları ve kendilerinin tanınması gibi meseleleri kapsamaktadır. Sosyal yeniden üretimi mümkün kılmak için gerekli olan maddi ve ahlaki kriterler, karmaşık bir değerlendirme sistemini ortaya koymaktadır. Günlük işçiler, çiftçiler için “masraf” anlamına gelmektedir, çiftçilerin adalet arayışı, yaşamının kendisinin ne kadar külfetli olduğu gerçeğini arka plana atmaktadır.

Makalemiz, gıda tedarik çerçevesinde enflasyon, adil olmayan fiyatlar ve yine adil olmayan ücretler olmak üzere, “yaşam maliyetinin” bu üç boyutuna ve bu boyutların birbiriyle ilişkisine odaklanmıştır. Gıda, insan yaşamı için vazgeçilmez bir unsurdur, Avrupa’da pandemi sonrası enflasyon baskısının daha çok tedarik zinciri ve enerji fiyatlarına dayandırılmasının ötesinde yaşamın sürdürülebilirliğinin nasıl sistematik bir yüksek maliyeti olduğunu gösterdik. Bizim inanmamızı istedikleri gibi yaşam maliyeti konjonktürel bir olgu mudur yoksa ekonomimizin yapısal, kemikleşmiş bir parçası mıdır?

Başlı başına yaşam maliyetinin ne olduğu ile değil, aynı zamanda hangi yaşamların maliyetli olduğunu ve tam tersine, bir yaşam kurma çabası yolunda yaşam maliyetlerinin ne olduğunu göstermekteyiz. Araştırmamızda karşılaştığımız pratikler bize toplum için neyin iyi olduğuna dair birbirinden farklı argümanlar sunsa da bu argümanların hepsinin ahlaki bir yönü bulunduğunu bize göstermektedir. Öte yandan, burada öne çıkan ahlaki olgular, çeşitli niceliksel endekslerle beraber başta adalet, onur olmak üzere insan eylemliliğini açıklamaya yönelik niteliksel endekslerle de ifade alanı bulmaktadır. Tüm bunlar, daha az maliyetli bir hayata, “daha iyi bir hayata” ulaşma mücadelesine dönüşmüştür. Sosyal yeniden üretimin içinde bulunduğu ahlaki açmaz, farklı sosyal konumlarda olan insanlar için yaşam maliyetinin ne anlama geldiğinin ortaya çıkarılmasında yatmaktadır. ■

Susana Narotzky’e ulaşmak için <narotzky@ub.edu>

> Madagaskar'da Yaşam Maliyetinin İzinde

Florent Bédécarrats, Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü (KAE), Fransa, **Flore Dazet**, EHESS Paris, Fransa, **Isabelle Guérin**, **Mireille Razafindrakoto** ve **François Roubaud**, KAE, Fransa

Mahajanga pazarı, Madagaskar.
Fotoğraf: Fleur28 / Wikimedia Commons.

Yaşam maliyeti hesaplaması, bir ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi dokusunu anlamak için önemlidir. Ancak, içine değerlerin, teknik kapasitenin, kaynakların ve güç dinamiklerinin girdiği bir “maliyet” kavramı, farklı yorumlara açık olduğundan daha karmaşık ve tartışmalı bir hal alabilir. Söz konusu sınırlılıklarına rağmen, yaşam maliyeti hesaplamalarında Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), ekonomik koşulları yansıtmaması ve şekillendirmesi bakımından ana gösterge olarak kullanılır. TÜFE, enflasyon göstergelerinden biri olmakla beraber, yoksulluk oranı ve satın alma paritesi hesaplarında da önemli rol oynar ve GSYİH’da kayıt dışı sektörün oranının belirlenmesinde deflatör etkisi görür. Dahası, TÜFE çalışanların ücretlerinin, emekli maaşlarının, sosyal transferlerin dizinlenmesi ve müzakere edilmesiyle birlikte yardım programlarının ve mali yükümlülüklerin düzenlenmesinde de kullanılan bir araçtır. Önceki çalışmalar, gelişmiş ülkeler ve hiperenflasyon bağlamında TÜFE’nin sosyal tarihini açıklığa kavuşturmaya çalışarak, refah devletlerinin ve çalışan ücretlerinin düzenlenmesinde etkin bir rolü olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma da, değişen güç dinamiklerinin, toplumsal aktörler, özel sektör

ve finans sektörünün giderek artan rolüyle TÜFE’nin nasıl geliştiğini ve uygulandığını göstermeyi amaçlamaktadır.

> Madagaskar Vakası: Kusurlu ve yetersiz olan üç gösterge

Öte yandan, üretimin ve yaşam maliyeti ölçütlerinin kullanımının bölünmüş ekonomiler ve zayıf devletlerde nasıl anlamlandırıldığına dair önemli bir boşluk vardır. Bu boşluğa dikkat çekmek adına, bu makalede Madagaskar’ı vaka çalışması olarak ele alacağız, eski Fransız sömürgesi olan bu ülkede, çiftçilik, avcılık ve toplayıcılık aracılığıyla iç tüketim söz konusudur, dolayısıyla otonomdur ve bir ölçüde piyasa koşullarından etkilenmemektedir. Madagaskar’da kronik gıda güvencesizliği, aşırı yoksullukla beraber yardım rejimi altında kırılgan bir devlet görünümüne sahiptir. Araştırmamızda, Madagaskar’a dair istatistiki verileri de biz ürettiğimiz için (özdüşünsel) kendi deneyimimizi aktaracak, katılımcı gözlem yaparak insani sivil toplum kuruluşlarının verilerini inceleyecek, fiyatlara dair veri üretiminde ve bu verilen kullanmasında etkin olan çeşitli aktörlerle de yaptığımız mülakatlardan yararlanacağız.

>>

Yaşam maliyetini daha iyi anlayabilmek için analizimizde üç yola başvuracağız: makroekonomik araçların yönetilmesi ve uluslararası bağışçılarla yapılan müzakerelerde kullanılmak üzere Ulusal İstatistik Kurumu'nun yayınladığı TÜFE; süregelen yoksulluk ve eşitsizlik sorunlarını merkeze alan araştırma gruplarının yaptığı alternatif analiz ve anketler; açıklık riskiyle karşı karşıya olan bölge ve halklara odaklanan ve yardımların dağıtım sürecine odaklanan insani yardım aktörlerinin kullandığı göstergeler ve yaptıkları anketlerden yararlanacağız. Yaşam maliyetinin hesaplanmasında göstergelerin belirlenmesi ve kullanılmasıyla, söz konusu göstergelerin kusurlu ve yetersiz olduklarını ele alarak, bu hesaplamalarda hangi göstergelerin kullanılıp kullanılmayacağı, bunların kullanıp kullanılmayacağına kimin karar verdiği, kimin ve hangi amaçla bu verileri kullandığına dair birbirinden farklı görüşleri ortaya koyan teknik modelleri göstereceğiz.

> Uzmanların ekonomik ve insani yardım bağlamında yorumları

TÜFE uzmanları, yaşam maliyetini ortalama tüketici fiyatları üzerinden tanımlayarak, ulusal ölçekte geçerliliğini savunuyorlar. Ancak, Madagaskar'da, Malgaşlar'a ait bir uyarılama yapıldığında, TÜFE, kayıtlı ekonomi lehine yalnızca kısmi gerçekliği yansıtabiliyor, bu da halihazırda ekonomik durumu iyi olan şehirli nüfusu hesaba katıyor ve çağın gereksinimlerini belirlemekten uzak bir tüketim davranışını niteleyerek, genel nüfusu etkileyen kamu hizmetlerinin yetersizliğini ve bu hizmetlerin bozulmaya uğrayan yönleri ile çeşitli maliyetleri (ek fiyatlandırma, refah veya "yarar" kaybı, kayıp zaman, vs.) göz ardı ediyor. Bu anlamda, insan ve finans kaynaklarında kronikleşmiş hataları, istatistik uzmanlarının bu durumun bilincinde olmalarına rağmen, ortaya çıkan eksiklikleri hesaba katma konusunda sınırlandırıyor.

Yoksulluk ve eşitsizliğe odaklanan ekonomistler, yaşam maliyetini mekansal ve zamansal olarak birbirinden farklı sosyal grupların, bireysel (ya da hane halkının) tüketim davranışlarının bir sonucu olarak ele alıyor. Belli başlı istatistikçi çalışmalar, yerel bağlamlara uyarlanarak, örneğin, krizle başa çıkmada hane halkının değişen tüketim pratikleri, kırsalda yaşayan hane halkının belli başlı özellikleri, iç tüketimin önemi, kamu hizmetlerindeki yozlaşmanın boyutu ve refah kaybı gibi konulara vurgu yapıyor.

İnsani yardım kuruluşlarındaki aktörler ise yaşam maliyetini, gıdasızlık aşamasına gelmeden önceki minimum fizyolojik durum olarak açıklıyor. Kendi anketlerini, çalışmalarını (fiyat üzerine anketler gibi) verilerini, göstergelerini üretiyorlar ve bu üretim hem teknik anlamda (her ne kadar TÜFE hesaplamasında kullanılan "en iyi uygulamaları" dahil etmeseler de) hem de bu görev için vakfedilen kaynakların yoğunluğu anlamında etkileyici sonuçlar ortaya koyuyor. Katılımcı çalışmalara yönelik çabalara rağmen, bu verilerin nümerik değerlere dönüştürülmesinde zorluklar yaşanıyor

ve yerel halklar genellikle insani politikaları ihlal ederek kendi standartlarına uygun bir adalet anlayışını öne sürerek, kendilerini doğrudan olmayan yollarla ifade ediyor.

> Bölünmüş bir yönetim ve ulusal çeşitlilik ortamında tamamlanması imkansız bir görev

Bu farklı uzman görüşlerinin kendilerine has bir mantığı vardır. Kendi verilerinde yer alan nicel değerlerin sınırlılığı ve eksikliğini görmezden gelmiyorlar ama yine de tamamlamaları gereken bir görev ve ulaşmaları gereken hedefleri var. Neyi ölçmek istiyorlarsa ve neyi ölçebiliyorlarsa onu ölçüyorlar. Ürettikleri herhangi bir nicel değer, sayısal verinin, toplumsal gerçekliği açıklamak için kullanılmasının yanı sıra bu veriler meşruiyeti ve politikaları da belirliyor. Neyin bu hesaplamalara dahil edilip edilmeyeceğine dair çeşitli değerlerin göz önünde bulundurulmasının ötesinde, yaşam maliyetine ilişkin farklı nicel veriler, devletteki bölünmeyi de gözler önüne seriyor, ve sivil toplum kuruluşlarıyla uluslararası örgütler bu durumun mimarları arasında yer alıyor. Ulusal fiyat verilerinin meşru olmaması, Madagaskar devletinin zayıf meşruiyet bilincini ortaya koymakla beraber bu durum yardım kuruluşlarına yalnızca kendi verilerini üretme konusunda yetki vermekle kalmıyor, meşruiyetin sağlanmaması bu verilerin onlar tarafından hazırlanması için itici bir güç oluyor. Bunun sonucunda, üretilen veri hem eyleme geçme konusundaki aciliyeti hem de insani ve kalkınma çalışmalarında yer alan aktörlerin bu veri üretimindeki öneminin ortaya koyuyor.

Göstergelerin ve analizlerin sayıca çokluğu, ülkedeki ekonomik ve sosyal bölünmeyi de ortaya çıkarıyor. TÜFE her ne kadar "ulusal" olarak nitelense de, nüfusun ve ekonominin (büyük şehirlerdeki ve piyasa-temelli ekonomileri) yalnızca belli bir bölümünü yansıtabiliyor. Nitekim, sadece bir ekonomiden ibaret olmayan, birbirinden ayrı ve bazen de ölçülemeyen çoklu ekonomik sistem söz konusudur. Araştırma grupları ve insani yardım aktörlerinin çabaları, ki bu çabalar bazen ayrı ayrı bazen de iş birliği içinde oluyor, bu çoğulcu durumun daha iyi anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Öte yandan, bu çabalar, kayıt dışı ekonomi, iç tüketim, sosyal ve sembolik harcama, avcılık ve toplayıcılık gibi geçim kaynakları ve hayatı yaşanabilir kılan unsurları yaşam maliyeti hesaplamasına dahil etmiyor.

Doğanın korunmasına yönelik politikaların artmasıyla, bu sorunlar artık göz ardı edilemiyor. Madagaskar'da, çoğu köylünün avcılık ve toplayıcılık faaliyetlerini ciddi tehdit altına alan katı koruma politikaları vardır. Şimdiye kadar, yanlış ve tahmini fiyat endekslerinin yükünü hep yoksullar ödedi ve bu durum, insan onuru ve yaşamaya değer bir hayat bağlamlarını reddettiği ve yaşam maliyetini hesaplamada daha iyi yöntemler kullanılmadığı müddetçe daha da kötüye gidecektir. ■

Florent Bédécarrats'a ulaşmak için <florent.bedecarrats@ird.fr>

> Fas'ta Fiyat Sübvansiyonunun Gücü

Boris Samuel, Kalkınma Çalışmaları Enstitüsü ve Arap Dünyası Enstitüsü, Fransa, ve **Beatrice Ferlino**, Bologna Üniversitesi, İtalya

Fotoğraf: Yazarların kişisel arşivi

Fas'taki sübvansiyon sistemi- aktörler bu durumu *ödenek* olarak tanımlarlar- devletin özellikle hane halkının satın alma gücünde önemli yere sahip: bütan gazı, un, ekmek ve şeker gibi, "stratejik" bulunduğu ürün piyasalarını organize etmesidir. Çalışmamız, ortaya çıkışından ve hatta bu sistemin ortadan kaldırılması için verilen vaatler ve tüm eleştirilere rağmen günümüze kadar süregelmesinin tarihsel sosyolojisini analiz edecektir. Söz konusu "ödenek" fikri, Fransız Sömürge İmparatorluğu tarafından, İkinci Dünya Savaşı (1941) ile bağlantılı enflasyonist bir bağlamda konulan fiyatlandırma politikasından ortaya çıkarak, tüketim, üretim ve ürünlerin piyasadaki yerini düzenlemek için kullanılmaya başlamıştır.

Bu, devletin, halkın gözünde toplumsal karışıklığı önlemek için geçim sıkıntısı yaşamamasını garanti altına alarak gücünü meşru kılan bir "*tahıl ambarı devleti*" yapısının yeniden canlandırılmasından ibarettir. Uluslararası finans kurumlarındaki ekonomistlerin eleştirilerinden sağ çıkarak hala geçerliliğini sürdüren Fas'ın sübvansiyon sisteminin dayanıklılığını ve dönüşümünü, onu destekleyen güç ilişkileri bağlamında inceleyeceğiz.

> Temel gıdaların sübvansiyon edilmesi

Fas'ta temel gıdaların sübvansiyonunda çeşitli mekanizmalar etkindir ve ürüne göre farklı ekonomik durumlara işa-

ret eder: un, şeker, sıvı yağ ya da bütan gazı (ve sektörün 2015'te serbestleşmesine kadar da yakıt). “Ödenek” aynı zamanda farklı aktörler tarafından çeşitli sosyo-politik anlamlarla da yüklüdür; bu anlamlandırmalar devletin hane halkının satın alma gücünü korumasıyla yakından ilişkilidir, ve büyük ekonomik grupların yüksek kâr elde etme arayışındaki rant mantığının bir parçasıdır. Piyasalar yoluyla devlet müdahalesi, özellikle Kraliyet Sarayı ile ilişkilerde de olduğu gibi, ekonomik ve siyasi rakipler ve müttefiklerle ilişkileri düzenlemeye olanak tanır. “Ödenek” terimi çoğu zaman ilk anlamından da sapar. Devlet ödemeleri, ekmeğin fiyatını düşük ve istikrarlı tutmaya çalışır, her ne kadar bu politikanın kapsamı içinde olsa da, genellikle ödenti maliyeti olarak adlandırılmaz, Fas'taki ödenek politikası, ülkedeki güç ilişkilerinin bir tarihidir ve “ödenek” genel kategorisi emik kültürün parçası olarak değerlendirilir.

> Ödenek'in bürokratik yapısı

Siyasi alanda, ödenek'in bürokratik yapısı söz konusudur; bu aslında “fiyat yapıları” olarak adlandırılır ve aktörlerin pratiklerini sınırlandırmakla beraber günümüz Fas'ında bir güç uygulama yolu olarak işlev görür. Ödenek'in bürokratik ve finansal boyutu, sektör dahilindeki hiyerarşileri kurar ya da yerlerini sağlamlaştırır: örneğin, tahıl sektöründe, tohum üreticilerinden edinilecek kâr garanti altına almak için çiftçilere prime benzer, bir ödenek verilir. Sübvansiyon hesabı aynı zamanda, bütan sektöründe olduğu gibi, kaynağı belli olmayan kârların da sisteme dahil edilmesini sağlayarak devlet otoritelerinin, kamu kaynaklarının devlet dışındaki aktörler tarafından el konulmasına tolerans gösterdiği anlamına gelir. Son olarak, fiyat düzenleme mekanizmaları, kimin hükümet yanlısı olduğuna dair verilere de ulaşılmasını sağlar. Örneğin, un piyasasında, sübvansiyon edilen iki tür un arasındaki ayırım şu şekildedir, biri tüm ülke için diğeri de Sahara bölgesi için ayrılır, bu durum verilen sübvansiyon miktarındaki farklılıkları da gösterir- önemli miktarı Kazablanka'daki değirmenler alır. Bu sübvansiyonların kullanımını güç ve rekabet ilişkilerine dayalı olduğundan, sübvansiyon sistemi siyasi ilişkilerin yeniden müzakere edilmesinde aracı rol üstlenir.

> Fiyat sübvansiyonlarının tarihi

Fiyat sübvansiyonlarının tarihi, değişen siyasi meşruiyet bağlamında bir reform olarak görülebilir. 1980'lerin başında, Bretton Woods kurumları yoksul hane halkları için önerilen sübvansiyonların çok maliyetli ve verimsiz olduğunu savunmuştur. Ancak ödeneklere dair reform, 1981

ve 1984'teki “ekmek isyanları” döneminde karşıt güçler tarafından kesintiye uğratılmıştır. Öte yandan, yönetimin agresif eylemleri bu sistemin yayılmasını 1990'ların sonuna kadar önlemiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yıllarında, Kral 6. Muhammed, yoksul bölgeler ve hane halklarına yönelik transfer yolunu seçerek, sübvansiyonları kaldırmıştır. 2011'deki “Arap Baharı” sonrasında, ödeneklere yönelik baskı uluslararası kurumlar ve derecelendirme kuruluşlarına da sirayet ederek, siyasi ve toplumsal çalkantılara neden olmuştur. Ödenekler etrafında şekillenen statüko, süregelen siyasi dönüşümleri anlamak için uygun bir araç değildir.

Bu yüzyılın başlarında, reform meşruiyetini arttırdı. Çok sayıdaki nicel çalışmada, ödeneklerin şeffaf olmayan ve eşitsiz yönetimi vurgulandı- nüfusun en varlıklı %20'lik kısmı söz konusu ödeneklerin %75'ini alıyordu. Sübvansiyonlara yönelik bir reform aynı zamanda partizan politikaların da yapılanmasını sağladı. Fas'ta, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin üyesi ve 2011 ile 2017 yılları arasında Başbakanlık da yapan Abdelilah Benkirane, yönetimin başına geçme amacı doğrultusunda, finansal transferler lehine ödenekleri baskıladı. Dolayısıyla, ödenek reformunu, devlet müdahalesinden serbest piyasa sistemine geçiş olarak değil, dönüşüm ve sistemin dayanıklılığının bir arada olduğu dönemin bir parçası olarak görmek gerekir.

> Fiyat artışlarına yönelik protestolar

Fiyat artışlarına yönelik protestolar, çoğu zaman artan yaşam maliyetlerine verilen mekanik bir tepki ve siyasi düzene karşı bir mücadele gibi görülmesiyle Fas tarihinde önemli bir yere sahiptir. “Kurşun yıllar” olarak adlandırılan, 1981 ve 1990 arasındaki dönemde, ülkenin 50 kentinde geniş katılımlı “ekmek isyanları” baş göstermiş, ekmek fiyatlarındaki artış karşısında örgütlü olmayan bir şiddet gösterisi halini almıştır. Ancak, şiddetli bir şekilde bastırılan bu isyanlar, siyasi hareketler tarafından tekrar örgütlendi ve 2. Hasan rejiminin meşruiyetini sorgulayan ve bu rejime tepki gösteren bir harekete dönüştü. Halk, yıllardır süren siyasi şiddete, ifade özgürlüğüne yönelik ciddi kısıtlamalara tepki gösteriyordu. Artan fiyatlar da, protestoları için öncelikle başvurdukları bir araçtı. 2011'de “Arap Baharı” başladığı zaman, hükümetin satın alma gücüne yönelik bulunduğu eylemler bir nevi devletin halkın iyiliğini düşündüğünü göstermesinin bir ifadesiydi. Sübvansiyonlar, verilen mücadele karşısında alınan önlemler olarak görülmektedir. ■

Boris Samuel'e ulaşmak için <boris.samuel@ird.fr>

> Savaş Zamanında Gıda Güvenliği: Rusya Vakası

Caroline Dufy, Sciences Po Bordeaux ve Émile Durkheim Merkezi, Fransa

Fotoğraf: Marcson / Pixabay.

Gıda güvenliği konusu, büyük uluslararası kalkınma örgütleri tarafından Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) ile ortaya konulan, açlığın ve aşırı yoksulluğun önlenmesini amaç eden kampanyanın temel taşıdır. Karmaşık ve çok boyutlu yapısıyla gıda güvenliği 1996'da yapılan Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Gıda Zirvesi'nde dört payanda üzerinde kurulmuştur: gıdanın bulunma durumu, gıdaya erişim, tüketim olanağı ve bu üç maddede istikrarın sağlanması.

Tarımsal üretimdeki büyümeye rağmen, söz konusu hedefler, yirmi birinci yüzyılın başından itibaren süregelen krizler nedeniyle tehdit altındadır. İster finansal, ister sağlık ya

da jeopolitik nedenli olsun, bu krizler gıda fiyatlarında değişimler yaratmaktadır. 2014'ten beri ve özellikle 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle, gıda tedarikinde sıkıntılar yaşanmaktadır, ve Küresel Güney'de açlığa karşı isyan yükselmekte, Küresel Kuzey'de enflasyona karşı tepkiler görülmekte ve küresel tahıl ambarı olarak nitelenen Karadeniz bölgesinde savaşın hüküm sürdüğü yerlerde üretim ve arz konusunda aksaklıklar yaşanmaktadır. Bu arka plan, küresel gıda güvenliğinin tarım piyasaları, üretim ve ticaretinin uluslararası gündem maddesi haline gelerek, önemli bir hal almasına neden olmaktadır. Avrupa'da 2014'te patlak veren savaş, bu vadin öncelenmesine dair sorunları da

açığa çıkarmıştır: Gıda güvenliğine dair sorunlar nasıl ve kimler tarafından ele alınmalıdır? Hangi gruplar bu sorunu yaşamaktadır? Gıda güvenliğinin hareketliliği konusunda atılan adımlar savaş yüzünden değişime mi uğramıştır?

> Rusya'da gıda güvenliği: retorik bir inşa ve yönetici seçkinlerin meşruiyetlerini koruma stratejisi

Bu sorulara vereceğim cevapları, Rusya'nın, 2014 yılında tahıl ihracatında dünya lideri olan Ukrayna'yı işgali bağlamında ele alacağım. [Kullanacağım metodolojide](#) 2015 ve 2018 yılları arasında Rusya tarım dünyasında yaptığım ön saha araştırmasından, 2022'den itibaren Rus otoritelerinin konuşmalarından (özellikle devlet başkanı ve Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi) yararlanacağım.

Bu konuya dair kuramsal yaklaşımlarımda, kırsaldaki aktörlerin başlattığı hareketlerle nasıl alternatif modeller inşa ettiğini göstereceğim. Örneğin, Güney Amerika'daki Via Campesina hareketi köylü toplumlar için gıda bağımsızlığını savunmaktadır. Böylece, bu kamusal sorunun çerçevelenmesinde, içinde bulunduğumuz durumun ve ona ilişkin sorunların nasıl tanımlandığını inceleyeceğim: bu durum, söz konusu sorunları önlemeyi amaçlayan aktörlerin, bilimsel, söylemsel ve siyasi boyutlarına işaret etmektedir.

Pragmatik sosyolojinin çıkarımlarının izinde, araştırmamda Rusya'daki gıda güvenliğini retorik bir inşa ve yönetici seçkinlerin meşruiyetlerini koruma stratejisi olarak ele almaktayım. Bu bağlamda, belli başlı hususlar öne çıkmaktadır. İlk olarak, güç ya da egemenlik yoluyla, geniş anlamda "siyaseten birlik" oluşturma söylemi oluşturulur. Dahası, bu söylem uluslararası bağlamda, "bizi", küresel "diğerlerinden" ayırır. Kamusal sorunların tarihselleştirilmesi, içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yıllarındaki uluslararası entegrasyon temelinde yapılan gıda güvenliği kavramından tarım-gıda ulusallaştırılmasına doğru geçişi de açıklar. En sonunda, bu söylemin, Rusya'nın 2014 yılından itibaren uyguladığı tarım ve gıda politikalarının anlamlandırılmasında yapıcı etkisi vardır. Bu durum, Batı ülkelerinden yapılan tarım-gıda ithalatının yerine gıda meselesinin ulusallaş-

tırılması ve 2014'ten beri ülkenin tarım ihracatındaki gücünün yeniden kazanılmasını sağlamak için uygulanan politikaları da anlamamızı sağlar.

> Gıda güvenliği konusunda değişen söylemler ve karşıt görüşler

2014'ten bu yana, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması yolunda küresel tahıl gücünün uluslararası piyasalara entegrasyonuna yönelik retorik, gıda bağımsızlığı temelinde ulusal egemenliği öne çıkaran siyasi söylemi yönlendirdi. Bu yönelimde uluslararası düzenlemeler büyük rol oynadı ve Ukrayna ile 2022 yılında geniş çaplı bir savaşa girmenin önünü açtı.

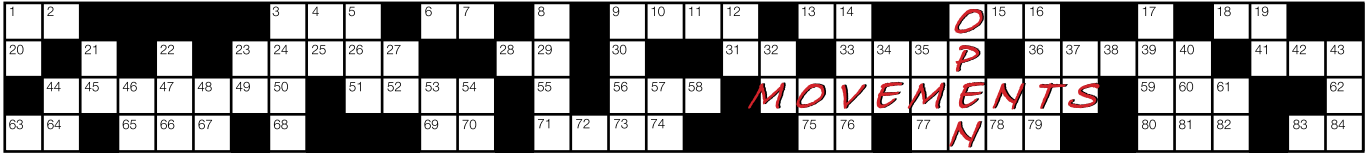
Birleşmiş Milletler ve Türkiye himayesi altında, Rusya ve Ukrayna arasında, 2022 yılının temmuz ayında imzalanan tahıl koridoru anlaşması, süregelen savaşın yarattığı ortamın içinde insancıl bir adımın atılmasını sağladı. Bu anlaşmanın amacı, dünya piyasalarına tahıl ihracatı yapmak ve bu yolla fiyat baskısını hafifletmektir. Rusya daha sonra bu anlaşmadan caydı ve anlaşmanın 2023 baharına kadar uzatılmasına karşı çıktı.

Bu süreksizlik, gıda güvenliğine dair iki ayrı görüş arasında da tartışmaları alevlendirdi: İlk görüş, genel anlamda refahın, büyümenin sağlanması ve herkes için olumlu sonuçlar getirecek bir yol olarak uluslararası ticaretin teşvik edilmesine yöneliktir. Bu görüş, BM, Gıda ve Tarım Örgütü ve Dünya Gıda Programı gibi uluslararası örgütler tarafından da destekleniyordu. İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yıllarında, Rusya'nın modernleşme sürecinde bu görüş önemli bir yere sahipti. İkincisi ise, güç ve sıfır-toplamlı oyun analogileriyle desteklenen otoriter ve büyümecilik görüşüydü. Ürünlerin dolaşımının devlet tarafından düzenlenmesi ve kontrol edilmesi gerektiğini savunuyordu. Bu görüş, 2014'ten beri güncelliğini koruyan günümüz Rusya hükümetinin genel söylemini oluşturmaktadır. Bu, herhangi alternatif, ki olsa bile dışlanacaktır, bir retorik varlığına asla izin vermemektedir. ■

Caroline Dufy'e ulaşmak için <c.dufy@sciencespo-bordeaux.fr>

> 'openMovements': Kamusal ve Küresel Sosyolojiyi Anlamak için bir Platform

Breno Bringel, Rio de Janeiro Eyalet Üniversitesi, Brezilya ve Madrid Complutense Üniversitesi, İspanya ve **Geoffrey Pleyers**, FNRS ve Louvain Katolik Üniversitesi, Belçika ve ISA Başkanı (2023-27)

İllustrasyon: Raul Pau.

İklım çöküşü artık görünür bir gerçek haline geldiği halde, küresel zirvelerde hükümetlerin bu acil meseleyi çözmek için sergilediği tek şey kapasite ve irade yokluğu olmuştur. Demokrasi, dünyanın farklı bölgelerinde ciddi tehdit altındadır. Önemli ticaret anlaşmalarını teknokratlar yürütmekte, vatandaşların ise bu kararlar üzerinde çok az etkisi bulunmaktadır. Otoriterlik, milliyetçi ve aşırı sağ hareketler ivme kazanmıştır. Nefret söylemi ve hoşgörüsüzlük yükselişe geçmiştir. Bu da ırkçı suçlara veya nefret suçlarına yol açmakta, siyasi kutuplaşmayı artırmaktadır. Sınırsız büyüme, ilerleme ve kalkınmaya dayalı uygarlık modeline meydan okuyan, iç içe geçmiş ve birbirlerini karşılıklı güçlendiren krizlerin (çoklu krizlerin) olduğu daha karmaşık bir senaryoya adım atmış bulunuyoruz. Dahası, dünyamızın krizleri herkesi aynı biçimde etkilememektedir. [2024 Oxfam Eşitsizlik Raporu](#), 2020 yılında beri dünyadaki en zengin beş erkeğin servetlerini ikiye katladıklarını göstermektedir. Aynı dönemde dünyada neredeyse beş milyon insan fakirleşmiştir. Eşitsizlikler tarihte görülmediği kadar artmıştır.

Bu güçlükler bize toplumsal hareketlerin toplumlarımızda önemli aktörler olduğunu hatırlatmaktadır. Gericici, üstünlükçü, ırkçı, aşırı sağcı hareketler Batıda ve Doğuda ivme kazanmaktadır. Dünyanın her bölgesinden genç insanları kendilerine çekmektedir. 2011 Arap Baharında büyük demokratik protestolara şahit olan tüm ülkeler, şu an otoriter rejimler tarafından yönetilmektedir. En köklü demokrasilerin bazılarında bile toplumsal hareketler bastırılmakta, gazeteciler öldürülmekte ve vatandaşlar devletleri tarafından gözetlenmektedir.

Fakat bu kasvetli manzara, resmin tümünü oluşturmamaktadır. Alternatifler hala var olmakla birlikte, özellikle de kamusal protestoların yokluğunda görünmez kılınmaktadır. Dünyanın dört bir yanında aydınlatıcı toplumsal hareketler ve yeni aktivizm biçimleri ve demokratik pratikler ortaya çıkmaktadır. Günümüzde aktivizm, toplumsal hareketler ve demokrasinin anlamına dair klasik bakış açımıza meydan okumakta ve yeni imkanlara ufuk açmaktadır. Vatandaşlar, örgütlenmek, mesajlarını yaymak ve bilginin paylaşıldığı açık ve özgür toplumu desteklemek için meydanları ve İnterneti doldurmuştur. Demokrasiyi yalnızca kamuoyu yoklaması veya hükümetlerden talepleri olarak görmemekte, aynı zamanda sosyal adalet ve itibar talebi ve aktivist ve gündelik yaşam pratiklerinde uygulamaya geçirmeyi amaçladıkları bireysel bir taahhüt olarak da görmektedirler.

> Toplumsal hareketler: protestolar, alternatifler ve bilgi

Küresel Diyalog'daki yeni bölümümüz "openMovements", tam da adında olduğu gibi, toplumsal hareketleri ve dünyanın farklı ülkelerinde karşı karşıya oldukları zorlukları analiz etmek için bir alan açmayı amaçlamaktadır. Ampirik araştırmaya dayanan makaleler, hareketlerin başarılarını, kısıtlamaları ve pek çoğunun karşılaştığı geri tepmeyi tartışacaktır. Toplumumuzu ve yerel, ulusal ve küresel olarak karşılaştığımız güçlükleri daha iyi anlamak için toplumsal hareketlerle birlikte ve onlardan öğreneceğiz.

Toplumsal hareketlerin, hem ilerici/demokratik hem de gericici taraflarda, toplumun dönüşümünde ve üretiminde önemli aktörler olduklarını düşünüyoruz. Toplumsal hare-

>>

ketler, somut politikaları etkiler ve kültürü dönüştürür. Tüm kıtalarda sosyal deneyler ve somut mücadelelerde kolektif öğrenim ve bilgi üretirler. Dünyayı görme biçimimizi şekillendirir, alternatif gelecekler için senaryolar açarlar.

Protestolar anaakım medyada biraz görünürlük kazansa da toplumsal hareketler, buzdağının yalnızca görünen ucunu oluşturmaktadır. Daha az görünür ama o kadar az eleştirel olmayan boyutları, popüler eğitim, somut dayanışma, aktif vatandaşlık, gündelik yaşamda dönüşüm ve öznellikleri içermektedir. openMovements protestolar ve somut alternatiflere dair katkıları memnuniyetle karşılayacak.

> Küresel sosyoloji

ISA'nın kalbinde, farklı kıtalardan sosyologlardan ve aktörlerden öğrenmeye dayanan küresel bir diyalog yatmaktadır. *Küresel Diyalog*'da yeni bir bölüm olarak openMovements, Küresel Güneyden Küresel Kuzeye tüm bölgelerden sosyologların analizlerini sunarak, bu toplumsal dönüşümleri anlamak için küresel bir bakış açısını destekler. Toplumsal hareketlerden, krizlerden ve farklı kıtalardaki alternatif deneyimlerden öğrenmenin, gerçeği, demokrasinin karşısındaki güçlükleri ve ülkemizde ya da bölgemizde özgürleşme ve toplumsal değişime gidebilecek yolları daha iyi anlamak için derinlemesine bakış sunduğuna inanıyoruz.

Dünyamızın dönüşümlerine dair küresel bir bakış açısını ve bunu gerçekleştirmek için farklı sesler, nesiller, perspektifler ve düşünce ve eylem gelenekleri arasında diyalogu güçlendirerek metodolojik milliyetçilikten ve küreselcilikten kaçınmayı destekliyoruz. Küresel bakış açısı, yerli ve ulusal mücadeleleri görmezden gelmek değildir. Aksine, bunun tam tersidir. Aydınlanmış bir küresel bakış açısının, toplumsal hareketlerin analizlerinden ve yerel, ulusal ve bölgesel düzeydeki zorluklardan beslenmesi gerekmektedir. Bizler, farklı kıtalarda aktörlere ilham verebilecek ve gelecek imkanlarına dair anlamlı bir bakış sunabilecek, yerel gerçekliklere ve mücadelelere dayanan alternatif deneyimlere ışık tutmayı hedefliyoruz. Okurlarımıza, manşetlere taşınmadığı halde bize pek çok şey öğretebilecek bir protesto dalgası veya bir yer ya da ülkedeki bir krizi anlamının anahtarını sunmak istiyoruz. Aynı zamanda yerel veya ulusal aktörlerin ulusötesi düzeyde birbirleriyle nasıl bağlantılandığına ve nasıl küresel bir etki yaratabileceklerine dikkat vereceğiz. Dünyanın dört bir yanında teorilerin, pratiklerin, sembollerin ve protesto repertuarlarının yayılmasını teşvik etmek istiyoruz.

Dünyamızın zorluklarını ve aktörlerini anlamak için belli ölçeklerde eylem ve belli düzeylerde analizleri birleştirmemiz gerekmektedir. Uygun bir küresel bakış açısının, farklı bölgelerde, aynı anda yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası gerçeklik içine gömülü, çok sahalı alan araştırmalarına ihtiyacı vardır. Toplumsal hareketler bu farklı alanlarda bağlamlar ve aktörler tarafından şekillendirilir ama aynı zamanda yerel, ulusal ve küresel gerçekliğin belirlenmesine katkıda bulunur. Yerleşmiş hareketler genellikle sınırlı çatışmalara indirgenirken, bu yıl 30. yıldönümünü kutlayan Meksika'daki Zapatista ayaklanmaları gibi hareketler aynı

zamanda temel küresel anlamları olduğunu da göstermiştir. openMovements'la yapmak istediğimiz, aktivizm mücadelelerinin ve kültürlerinin, ulusal sınırların ötesinde nasıl yankılandığını ve ulusötesi ağların iç siyaseti ve uluslararası siyaseti nasıl etkilediğini anlamaktır.

> Kamusal sosyoloji

Sosyal bilimcilerin demokratik kamusal alana yapabilecekleri çok belirgin bir katkı var. *Küresel Diyalog* ve openMovements bu çaba için uygun kanallardır. Anaakım gazetelerin verdiği son dakika haberlerinin ötesindeki çatışmaları ve mücadelelerin özelliklerini, risklerini ve zorluklarını anlamak için bilimsel kesinliğe ve uzun vadeli ampirik saha çalışmalarına ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, derinlemesine araştırmalar sürdüren araştırmacıların sonuçlarını ve yaklaşımlarını akademi ötesinde geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırabilecek, erişilebilir metinler aracılığıyla yayabilecekleri alanlar açmak gerekmektedir.

openMovements'la özellikle toplumsal hareketler sosyolojisinin genel sosyolojiyle bağıni kurmayı, “profesyonel” sosyologların hiper-uzmanlaşmasından ve entelektüel öncülüğünün tuzaklarından uzak duran yaklaşımları geliştirmeyi hedefliyoruz. Eski ISA Başkanı ve *Küresel Diyalog*'un kurucusu [Michael Burawoy](#)'un ileri sürdüğü gibi, kamusal sosyoloji, sosyolojiyi akademi dışındaki okuyucularla diyalog içine sokmaya gayret etmektedir. Bu, her iki tarafından kamusal meselelere dair anlayışlarını derinleştirdikleri açık bir diyalogdur.

> openMovement'ın yeni gelişimi

openMovements Mart 2015'te editöryal bir proje olarak doğdu. Bizim tarafımızdan kurulan bu girişim, önceleri bağımsız medya platformu openDemocracy tarafından yayımlandı. openMovements, toplumsal hareketleri üç şekilde “açmayı” hedeflemektedir:

- Toplumsal hareketleri incelemeyi, toplumu ve toplumsal aktörleri daha iyi anlamak için kritik öğeler olarak görerek, toplumsal hareket analizini daha geniş toplumsal değişimle bağlantılandırmak.
- Küresel Güneyin deneyimlerine vurgu yaparak ve dünyadaki farklı mücadeleler üzerinden kolektif öğrenme becerisini üreterek, küresel bir bakış açısını beslemek.
- Kamusal sosyolojiye katkıda bulunmak amacıyla araştırmacılar ve aktivistler arasında diyalog kurmak için bir alan açmak.

2015'ten 2021'e kadar openMovements 30 ülkeden gelen aktivist ve araştırmacılar tarafından yazılmış yaklaşık 250 makale yayımladı. Özlü formatları, aydınlatıcı analizleri ve dinamik çevrimiçi yayın platformu sayesinde bu makaleler, hem farklı kıtalardan araştırmacılara hem de vatandaşlar, gazeteciler, aktivistler ve politika yapıcılar arasından on binlerce okuyucuya ulaştılar. Bu makalelerin bazılarının süregelen kamusal bir tartışmaya bir müdahale olarak yazılmış olsalar da amaçları basitçe görüş bildirmenin ötesine gitmek ve titiz bir analiz yapmaktı. Aynı zamanda kamusal tartışmalar ve akademiye az temsil edilen ya da susturulan sesleri içermek konusunda da kaygı taşıdık.

Bu makalelerin bazıları misafir editörler tarafından düzenlenmiş bir dizinin parçası olarak yayınlanmıştı. Bu diziler, Göçün Krizler, Yeni Baskı Repertuarları, Solu Yeniden İcat Etmek veya Pandemiye Toplumsal Hareketler gibi konular üzerinedi. Makalelerin bazıları İngilizce ya da İspanyolca olarak açık erişim yayınlanmış beş kitapta yer aldı: *Protesta e indignación global* (2017); *México en movimientos* (2017); *Alerta global. Políticas, movimientos sociales y futuros en disputa en tiempos de pandemia* (2020); *Social Movements and Politics during COVID-19* (2022); *Chile en Movimientos* (2023).

Bu ilk etabından sonra openMovements, *Küresel Diyalog* içinde yeni bir evreye başlayacak. Burada daha kurumsal bir biçimde dünyanın öncü sosyoloji derneği ve çeşitli okuyucu kitleleri arasında köprüler kurmaya çalışacak. Projenin bu yeni evresinde, özgün ruha iki yeni gelişme eklendi. Birincisi, makalelerin ilk olarak *Küresel Diyalog* internet sitesinde İngilizce yayınlanacak dinamik bir platform sunmayı hedefliyoruz. Bazıları derginin bir yıl içinde

yayınlanan üç sayısından birine entegre edilerek bir düzineden daha fazla dile çevrilecek. İkinci olarak, tek bir yayım platformuyla çalışmak yerine, içeriği daha geniş kitlelere ulaştırmak için dünya çapında dijital medya ile ortaklıklar kumaya çalışacağız.

Sizleri openMovements'in bu yeni aşamasına katkı vermeye davet ediyoruz. Her ne kadar tekil makalelere odaklanıyor olsak da misafir editörler tarafından hazırlanacak ve farklı kıtalardan aktivistler ve sosyal bilimciler tarafından belirli bir tema üzerine yazılmış katkıları bir araya getirecek dizileri de memnuniyetle karşılıyoruz. Özellikle güncel olaylar ve dünya siyasetindeki sıcak konular üzerine yalnızca görüş beyan etmeyen ama konu üzerine araştırma içeren ve sosyal ve siyasi süreçleri yerinde izleyen kısa metinlere açığız. Diğer bir deyişle, içinde yaşamakta olduğumuz tarihsel güçlükleri anlamamız ve bunlarla yüzleşmemiz için hareket halinde bir kamusal ve küresel sosyolojiye ihtiyacımız var. openMovements başından beri böyleydi ve böyle olmaya da devam etmeyi hedefliyor. ■

Bölümün özgün adı olan “openMovements” bu metin içinde Türkçe'ye çevrilmemiş, özgün biçimi korunmuştur. Fakat bu ve bundan sonraki sayılarda bu bölümün adı, Türkçe çevirisi olan “Açık Hareketler” olarak anılacaktır (ç.n.).

openMovements hakkında her şey için *Küresel Diyalog* ekibiyle iletişime geçin <globaldialogue@isa-sociology.org>

> Popüler Mücadeleleri Nasıl Araştırır ve Anlarız?

Laurence Cox, Maynooth Üniversitesi, İrlanda, **Alberto Arribas Lozano**, Madrid Complutense Üniversitesi, İspanya ve **Sutapa Chattopadhyay**, St. Francis Xavier Üniversitesi, Kanada

*Bağalı kadın ve çocuklar protesto yürüyüşünde, Hindistan, 2003.
Fotoğraf: Simon Williams, Ekta Parishad / Wikimedia Commons.*

Dünya tarihinin son iki yüz elli yılı, aynı zamanda toplumsal hareketlerin de dönemidir: sömürge sonrası ulus devletler dünyasını da üreten imparatorluk karşıtı mücadeleler, şu an dünyanın pek çok yerinde büyük saldırı altında olan demokrasi mücadeleleri, patriyarkayı temelden değiştiren kadın ve LGBTQ+ hareketleri, ırkçılık karşıtı aktivizm ve göçmen aktivizmi, engellilik ve ruh sağlığı mücadeleleri, savaş karşıtı hareketler, eğitime ve dolayısıyla araştırmaya erişimi demokratikleştirmeyi de içeren, sınıf temelli pek çok mücadele biçimi ve benzerleri.

Bu durumda toplumsal hareket araştırmalarının neden geliştiğine dair iyi nedenler mevcuttur. Fakat bu araştırmayı gerçekten iyi bir şekilde gerçekleştirebilir miyiz? Şu an saha çalışmasında olan Anna Szolucha ile birlikte [son on yılda ilk hareket araştırmaları yöntemleri el kitabını derlerken](#) özellikle katılımcı araştırma, Küresel Güney ve yeni araştırmacılara odaklandık.

> Katılımcı ve geleneksel araştırma

Yöntem el kitapları genellikle yalnızca akademik üretimi merkeze alan araçlardır. Fakat toplumsal hareketler, temel

sosyoloji teori ve yöntemlerinin geliştirilmesinde (mesela Marksist, feminist, queer ya da dekolonyal) önemli bir rol oynamışlardır. Dolayısıyla hareket araştırmaları kendine has bir alandır. Bu alanda kendi eğitimsel, teorik ve araştırma faaliyetlerine sahip örgütlerden uygulayıcılar sıklıkla tartışmadan dışlanırlar. Bunun nedeni akademisyenlerin kendi disiplinlerinin saygınlığını (yani araştırma fonuna uygunluk ve siyasi güvenliğini) savunmaya çalışmalarıdır. Bu durumla uyumlu bir biçimde, bundan önceki el kitapları ya çok teoriktir ya da tonları çok bilimseldir. Her ne kadar radikal yöntemleri sunuyor olsalar da okuyanın akademik bir eğitimi olduğunu veya akademik bir bağlamda bulunduğunu varsaymışlardır.

Biz, akademik bağlamda çalışan yazarları, hareketlerde çalışan araştırmacılar ve ortak çalışmaya dayalı ve çeşitli katılımcı araştırma yöntemlerine dair çok deneyimli kişilerle yan yana katkı vermeye davet ettik. Elde ettiğimiz sonucun, hareket araştırmalarının gerçek zenginliğini ve yaratıcılığını ve pek çok araştırmacının sosyal adalete bağlılığını çok daha iyi temsil ettiğini düşünüyoruz.

Özellikle harekete araştırmalarının “uygulamalarına” adanmış bir bölüm olduğu için çok mutluyuz: Hareketler,

>>

türü ne olursa olsun, araştırmayla ne yapar? Sıklıkla bu mesele ya görmezden gelinmiş ya da çok soyut bir ideal olarak sunulmuştur. Oysa daha iyi bir şey yapabilmek için gerekli başlangıç noktası, ilginç ve zor olan, zaman içinde hareketlerin veya katılımcı araştırmacıların pratik deneyimlerini incelenmesidir.

> Küresel Güney ve Kuzeyin Hareketleri

Her ne kadar Küresel Güneyde daha çok ve hatta daha büyük hareketler olsa da, diğer pek çok şey gibi hareketlerin nasıl araştırıldığına dair yazmak da Küresel Kuzeyin hakimiyetindedir. Diğer coğrafyaların yanı sıra Latin Amerika, Hindistan, Güney Afrika’da popüler mücadeleleri “toplumsal hareketler” çerçevesi içinden araştırmacının uzun bir tarihi olmasına rağmen, bugüne kadar alanda (İngilizce) yazılmış tüm el kitapları, yazarları ve konuları açısından Kuzey Amerika ya da Batı Avrupa’yı merkeze almıştır.

Bizler, (son on yıldaki ilk genel el kitabı olacak olan) yeni bir el kitabı derlemeyi, daha küresel bir perspektiften yapabilme şartıyla kabul ettik. Buna karşın başarılı bir biçimde sömürgeleştirmediğimizi iddia edemeyiz. Çeviri için bağımsız fon bulmak ve ana dili İngilizce olmayanlar için düzelti üzerinde çok çalışmak bile küresel akademide İngilizcenin yoğun biçimde merkezi hale gelmesinin yarattığı sorunları aşmamaktadır. Aynı zamanda, araştırma fonlarında devam eden eşitsizlikler, (İngiltere gibi) hareketleri o kadar önemli olmayan küçük ülkelerin küresel akademik yayınlar içinde çok büyük bir yer işgal etmesi anlamına gelmektedir.

Tüm bunlara rağmen, diğerlerinin yanı sıra Yerli perspektifleri ve Küresel Güneydeki hareket araştırmalarını öne çıkararak Antartika dışında tüm kıtalardan yazarlar ve temaları içeren ilk el kitabını yayınlamış olmaktan mutluluk duyuyoruz. Bu, dünya çapında hareket araştırmalarında iyi pratiklere dair daha dürüst ve kullanışlı bir resim çizmeye giden ilk adımdır.

> Yeni araştırmacıları desteklemek

Son olarak, sosyologlar genellikle alanlarındaki insanların yeni başlayacaklara nasıl yardımcı olabilecekleri ve bunun nasıl işleyeceği konusunda yeterince düşünmemektedir. Örneğin, Avrupa’nın çoğunda, hareketler üzerine doktora lisansüstü araştırma yapmak isteyen insanlar, hareketleri araştırırken karşılaşacakları zorluklara dair lisans eğiti-

mi almayacaklardır. Bunun yanı sıra, halihazırda fon almış bir kişi onları önceden planlanmış bir araştırmacının parçası haline getirmediği durumda, araştırma ya da fon önerilerini üniversite kütüphanelerine erişimleri olmadan yazmaları gerekebilir. Dolayısıyla, hareket araştırmaları içindeki büyük çeşitliliğe dair bilgi sahibi olmak için çok az gerçek alan ve yeni başlayanlar açısından her neye rastladılarsa onu yeniden üretme eğilimi bulunmaktadır. Güçlü bağımsız araştırma gelenekleriyle bağı olmayan hareket temelli araştırmacılara daha da az fırsat verilmektedir.

Bu bakış açısından, yayıncının (12.000 kelimelik) uzun [giriş yazımını](#) ücretsiz biçimde çevrimiçi yayınlamayı kabul etmiş olması bizi çok mutlu etmiştir. Bunun tüm imkanlara erişimin demokratize edilmesine yardımcı olmasını, aktivistler, üniversiteler dışındaki araştırmacılar ve Küresel Güneydeki öğrencilerin normal koşullarda ücret karşılığı erişebilecekleri biçimlere kapıları açmasını umuyoruz.

Daha da temel bir düzeyde, kitap bölümlerinin, on yıllardır eğitimin dışında olan, seçkin bir eğitime sahip olmayanlar, ana dili İngilizce olmayanlar ve bakım sorumlulukları, siyasi mücadeleler veya çalışmanın baskısı nedeniyle dikkatlerini başka yönlere vermek zorunda olanlar gibi alanla yeni tanışanlar için anlaşılabilir olmasını sağlamak için yazarlarla birlikte çok çalıştık. İyi araştırma yapmak her zaman çaba gerektirir, fakat yöntemler üzerine yazmak, küresel sermayemizi dışlayıcı biçimlerde sergilemek anlamına gelmemelidir.

Bu kitabı derlemek, pek çok farklı harekette, coğrafyada ve akademik alanda gerçekleşen inanılmaz ölçüde yaratıcı, düşünceli ve adanmış çalışmayı gözler önüne seren, olağanüstü ve dokunaklı bir deneyim oldu. Küresel Kuzeyde saygı duyulan akademisyenlerin, Küresel Güneyde önemli figürlerin, aktivist araştırmacılar ve genç araştırmacıların hepsi projeye büyük enerji ve cömertlikle karşılık verdiler. Bu derlemenin, araştırmacının toplumsal hareketlerle kurduğu ilişkinin en iyi biçimlerinden bazılarını gösterdiğini düşünüyor ve özellikle yeni gelenlere hem bu konuşmaya hem de araştırmacılar arasında sürmekte olan konuşmaya katılmak için ilham vereceğini umuyoruz. ■

Laurence Cox’a ulaşmak için <laurence.cox@mu.ie>
Twitter: [@ceesa_ma](https://twitter.com/ceesa_ma)

> Mayalı Video Pratikleri ve Bilginin Merkezleştirilmesi

Carlos Y. Flores, Otonom Morelos Eyalet Üniversitesi, Meksika

Fotoğraf: Carlos Flores, 2006.

1 990'lardan beri Guetamala'da topluluk temelli Maya örgütleriyle işbirliği içinde video projeleri üzerine çalışıyorum. Bu projelerin bazıları başladığında ülke, 1996 yılında sona eren ve çoğunluğu yerli toplulukların sivil üyesi yaklaşık 200.000 kişinin ölümüne, 45.000 de kişinin kaybolmasına neden olan 36 yıllık bir iç savaştan çıkıyordu. Silahlı çatışmanın bu kadar baskıcı etkilerinden sonra Maya toplumsal hareketi ve örgütleri büyük ölçüde yerli olmayan devletten hak ve adalet talep etmek için yeniden ortaya çıktı. Video, yalnızca etnik kimliği ve siyasi talepleri yeniden güçlendirmek için değil aynı zamanda yaşamları, siyasetleri ve kültürel pratikleri hakkında yerli olmayan hegemonik anlatılara karşı çıkmak için, bazı alanlarda önemli bir eğitim aracı haline geldi.

Batıda eğitim görmüş bir görsel antropolog olarak benim rolüm, çoğunlukla işin içindeki insanların kamera işlerini kullanarak görsel materyallerin anlatılarını yapılandırmaya yardım etmek ve onlarla muhtelif seyirciler için mesajların ortaya çıkacağı önemli kurgu sürecini tartışmaktı. İlk olarak Maya-Q'eqchi' ve daha sonra Maya-K'iche' toplulukları içinde kültürel pratikler, hafıza ve savaş sırasında öldürülen köylüler için adaletle alakalı birkaç belgesel ürettik ve son olarak yasal özerklik ve kendi hukuk ve çatışma çözümü biçimlerine saygı talep etme mücadelelerini ele aldık. Maya topluluklarıyla bu video deneyimleri sayesinde fark ettiğim şey böyle iş birliklerinden çıkan sonuçların açık olmaktan çok uzak olduğu ve özellikle de farklı sosyoekonomik ve kültürel geçmişlerimiz projelere dair çeşitli beklentileri şekillendirdiği için, karmaşık etkileşimler ve anlayışlar içerdiği.

>>

> Modern/sömürgeci miras

Maya örgütleriyle iş birliğini ve özellikle de Küresel Güneyde toplumsal hareketlerle çalışan pek çok araştırmacının çabalarını farklı ölçülerde etkileyen iki temel boyut vardır. Bunlar modernite ve sömürgeciliktir: pek çok araştırmacının gözlemlediği gibi bunlar aynı Batılı genişleme sürecinin iki yönünü oluşturmaktadır. Bir yandan, sözde bilimsel gerçeğe dayanan sözde nesnel pozisyonları izleyen modern gelenek, doğal ve toplumsal yaşamla nasıl etkileşileceğine dair hegemonik öneriler inşa etmeyi amaçlayan belirli kriterler ve kurumsal söylemler geliştirme eğiliminde olmuştur. Fakat bunlar her zaman sahadaki insanların gerçekliklerini inşa etme biçimleriyle örtüşmemektedir. Diğer yandan sömürgecilik, sahadaki özneler ve araştırmacılar arasında eşitsiz bir güç ilişkisi doğurmuştur. Buna ek olarak farklı ayrı zaman ve mekanlarda yaşayan kültürel bir “Öteki”nin varlığını doğallaştırmıştır. Bu ayrım sıklıkla hakimiyet, boyun eğdirme ve kültürel farklılık kodlarını zorla dayatma işlevini görmüştür.

Bu matığı takiben, geleneksel Batılı liberal/Aydınlanma düşüncesi geleneklerinde yetişmiş küresel seçkinler, tarihsel olarak kendilerini, üzerlerinden kültürel “Ötekilerin” kesin biçimde belirlendiği ve tanımlandığı normatif vatandaşlar olarak kurmuşlardır. Bu (ırk veya cinsiyet gibi) atanmış madun kimliği doğallaştırılmış ve sözde nesnel gerçeklikleri inşa etme becerisine sahip bir “evrenselliğin” empoze edilmesi sayesinde neredeyse görünmez hale getirilmiştir. Açık bir biçimde, toplumsal eşitsizlik bağlamı içinde araştırmacılarla etkileşime giren sahadaki öznelerin, kendilerinin ve topluluklarının yaşamlarının güç merkezlerinden algılanışına dair görüşlerini ileri sürme kapasiteleri azalmıştır.

Mayalı video yapımcılarıyla iş birliği içinde görsel-ışitsel materyal inşa etmek, herhangi bir toplumda bir şeylerin anlaşılma veya anlaşılmama biçimlerinin iktidar ilişkileri tarafından kavramsal olarak nasıl tanımlandığını ve karşılığında bazı bilgi biçimlerine öncelik verdiğini ve onayladığını anlamama yardımcı oldu. Örneğin, Maya K’iche hukuk pratikleri medyada sıklıkla ve baskın bir biçimde “hoyrat adalet” olarak resmedilmektedir. Oysa Mayalı film yapımcıları ve komünel otoriteler, Maya K’iche hukuk pratiklerini, Maya değerlerine, ilkelerine ve dünya görüşlerine dayanan bütünlüklü bir sistemin parçası olarak anlamaktadırlar.

> Yeni yaklaşımlar

Bu epistemik hakimiyet ortamında, sosyal bilimler içinde özdüşünümsel ve revizyonist yaklaşımlar, görsel araştırmacının amaçlarına, hedeflerine ve yöntemlerine dair eleştirel ve üretken bir yaklaşım geliştirmektedir. Artık yeni ilişki ve iş birliği biçimlerini yeniden düşünmek mümkündür; bunlar görsel araştırma projelerinde genel olarak daha yaratıcı pratikler ve projeler üretmektedir. Araştırmacılar ve kültürel “Ötekiler” arasındaki ayrımlar da artık ortadan kalkmıştır: artan sayıda araştırmacı ya inceledikleri topluluklarla ortak projelerde çalışmakta ya da bu topluluklara farklı ölçülerde aidiyet hissetmektedir. Pratikleri, kültürel kimliklerinden, akademik eğitimlerinden ve siyasi duruşlarından etkilenmektedir. Bu değişim, her zaman yerine getirilmese de bu tür araştırma projelerindeki katılımcılar arasında daha az hiyerarşik ve daha yatay etkileşim olacağı vaadini de içermektedir.

Sosyal bilim araştırmaları yazılı metne öncelik verme eğilimindedir. Bu durum, okuma yazma seviyesi düşük olan ya da modernitenin hakim mecazları ve çerçevelerine aşına olmayan topluluklar için araştırma çıktılarına erişilmez kılmaktadır. Dolayısıyla sosyal araştırma için görsel-ışitsel kaynaklar özellikle araştırma projelerinin katılımcıları arasındaki mesafeyi azaltmaya yardımcı olmaları açısından önemlidir. Bu kaynaklar, araştırma çıktılarının iş birliği halinde inşa edilmesini ve farklı kültürel geçmişlerden ve deneyimlerden gelen insanların yaklaşımları için karşılaşma mekanları oluşturulmasını sağlayabilirler. Bu tür araştırma çıktıları, yazılı metine dayalı dünyalarla farklı ilişkileri olan izleyiciler arasında daha geniş bir biçimde yayılabilir. Afrika, Asya ve Latin Amerika’da araştırmacılar ve yerel toplulukların görsel-ışitsel medya kullanarak iş birliği yaptığı deneyimler, toplumsal hareketlere eğitimsel, siyasal, ekonomik, bölgesel, yasal, çevresel ve kültürel çıkarlarını ve iddialarını savunmaları için daha iyi destek olabilme potansiyelini taşımaktadır.

Burada söz konusu olan alternatif epistemolojilerin (bu örnekte, Maya taleplerinin) ve iş birliğiyle gerçekleşmiş, metinler arası videoların ortaya çıkmasını sağlayacak pratikleri yapılandırma ve toplumsal olarak onaylama imkanıdır. Bu tür gerçekliği anlama biçimleri, hakim normlarla kıyaslanamaz veya onlardan radikal olarak farklı olduğu düşünülmemelidir. Zorluk daha ziyade hakim kültürlerin kıyısında var olan toplumsal pratiklerin, yaşam dünyalarının ve bilgi üretiminin onaylanmasını merkezileştirmekte yatmaktadır. ■

Carlos Y. Flores’e ulaşmak için <carlosyflores@aol.com>

> Bağlam İçinde Kanlı İsrail-Filistin Gerilimi

Lev Grinberg, Negev Ben-Gurion Üniversitesi, İsrail ve Dartmouth Koleji, ABD

“Savaşın kazananı olmaz”. Fotoğraf: Zo Haderech.

7 Ekim’de Hamas tarafından aralarında çocukların ve yaşlıların da bulunduğu İsraili sivillerin katledilmesinden, kadınlara tecavüz edilmesinden ve bedenlerin bütünlüğünün bozulmasından ve yakılmasından sonra İsrail’deki kamuoyu tepkisi şöyleydi: “Bana Gaza’daki işgalin ve kuşatmanın bağlamından bahsetmeyin, sömürgeciliğe ve yerleşimci sömürgeciliğine dair eleştirel teorileri unutun.”

Bağlamın aynı doğrultuda göz ardı edilmesi, İsrail ordusunun aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu binlerce Filistinli sivil bombalaması ve öldürmesi, mahalleleri yok etmesi ve 1,9 milyon Filistinliyi evlerinden etmesi konusunda da yaşandı. Bu örnekte bağlemsizleştirme, İsrailileri ISIS tarzı olarak tanımlayabileceğim biçimde terörize etmeyi hedefleyen, Hamas savaşçı kameraları tarafından görüntülenen vahşete rağmen, sivillerin katlinin İsrail’in Güney’indeki Hamas ve Cihatçılar tarafından gerçekleştirildiğini göz ardı etmek, hatta gerçekleşmediğini iddia etmektir.

Ahlaki duruşumuz çok açık olmalı: bir savaş suçu olan sivillerin kasıtlı biçimde öldürülmesini hiçbir bağlam meşru kılamaz. Bana göre ahlaki tavırla siyasi tavır arasında bir çelişki yoktur. İsrail-Filistin örneğini analiz etmek için geliştirdiğim teorik bir kavram olan [dinamik siyasi mekanlar](#),

amacı siyasal açılımları ve şiddet içeren seçenekleri analiz etmek iken, bir yandan da şiddete karşı ahlaki ve siyasi bir duruş sergilemektedir.

Kanlı şiddeti analiz etmek için bağlam önem taşımaktadır. Hem günümüzdeki şiddet döngüsüne yol açan dinamikleri anlamak hem de gelecekteki gerilimleri önleyebilmek için önemlidir. Burada kısaca İsrail ve Filistin siyasi arenalarının, zafere ulaşana kadar topyekün savaş sürdürmeye hazır bağnaz dini seçkinlerin hakimiyetinde olduğunu açıklayacağım. Bu Hamas liderliğinin de İsrail hükümetinin de ilan etmiş olduğu hedeftir ve hem halklar hem bölge için bir felakettir. Bu makalenin sonunda bugün sürmekte olan savaş için barışçıl bir son imkanından bahsedeceğim.

> Teorik bağlam

[Michael Mann](#), on yedi kanlı etnik temizlik vakasını karşılaştırdığı araştırmasında, bu olayın bir etnik grubun tehdit altında olduğu ve üç siyasi etmenin içerildiği durumda gerçekleştiğini göstermektedir: 1) radikal siyasi seçkinin varlığı, 2) örgütlü paramiliter grupların varlığı ve 3) önemli sosyal desteğin varlığı. Hangi koşullar altında iki taraf birbirine karşı topyekün savaş açar? İlk olarak, kazanacaklarına inanmaları gerekir, ikinci olarak ise dış uluslararası güçlerden destek beklerler.

>>

ABD ve Avustralya’da görüldüğü gibi, yerleşimci sömürgeciliği özellikle kanlıdır. Fakat İsrail-Filistin çatışması çok daha karmaşıktır ve yanıltıcı biçimde basit bir yerleşimci sömürgeciliği vakası olarak yorumlanmaktadır. İsrail örneği yerleşimci ve “klasik” sömürgecilik olmak üzere, her iki tür sömürgeciliği de içerir. Bunlar askeri ve ekonomik hakimiyeti içermektedir. İsrail örneği aynı zamanda Doğu Avrupa’daki antisemitizmden kaçan Yahudilerin kadim vatanlarında bir ulus devlet kurma teşebbüsünde buldukları ve Filistin yerli nüfusu [yerinden edilmelerine](#) ve boyunduruk altına alınmalarına direndikleri zaman ulusal bir çatışma haline geldi. Son yıllarda her iki ulusal hareket de dini bağnazlar tarafından domine edilmektedir.

Bu analitik araçları bir araya getirerek hem günümüzdeki volkan patlamasının hem de 7 Ekim’den beri meydana gelen tehlikeli gelişmelerin bağlamını anlayabiliriz. Bu özel örneğin yerel karmaşıklıklarını göz ardı edilirse şiddeti önleme ve siyasi çözüm arama çabaları başarısız olacaktır.

> Uluslararası bağlam

Her iki tarafından da stratejilerini anlamak için uluslararası bağlam önemlidir. İsrail on sekiz yıl önce ordusunu Gaza çevresine yeniden konuşlandırdığından beri [ABD, Avrupa Birliği ve muhafazakar Arap rejimleri](#), İsrail’in Hamas saldırılarına karşı dönemsel olarak gerçekleştirdiği hava bombardımanlarını meşru nefsi müdafaa eylemleri olarak hoş görerek, kuşatmanın ve ekonomik strangülasyonun bağlamını görmezden geldiler.

Donald Trump tarafından Arap devletleri ve İsrail arasında başlatılan ve Filistinlilerin altında bulunduğu baskı ve boyunduruğu görmezden gelen, Semavi barış anlaşmaları, İsraili ve Hamas bağnazlarının radikalleşmesini anlamak için gerekli bağlamdır: A) Filistin meselesini görmezden gelmek, Gaza kuşatmasını sonsuza kadar sürdürebileceği ve Batı Şeria’daki Filistinlileri yerinden eden yerleşimlerin genişlemesini devam ettirebileceği [yanılgısı](#) altında İsrail politikasında en aşırı ve genişlemeci eğilimleri teşvik etti. B) Semavi anlaşmalara tepki olarak Hamas, İran desteğine bel bağladı ve Filistinlileri birleştirmeye ve onlara ulusal silahlı direnişte liderlik etmeye teşebbüs etti.

Her iki süreç de Hamas ve ona verilen şiddetli İsrail tepkisi tarafından gerçekleştirilen 7 Ekim katliamı ile sonuçlandı. Artık kimsenin Filistin meselesini ve Gaza’nın ümitsiz durumunu görmezden gelemeyeceği açıktır. Her iki tarafta da barışçıl sonuçlar üretebilecek meşru siyasi liderliğinin olmayışı sebebiyle, çatışmanın küresel boyutu daha pozitif ve dengeli bir uluslararası müdahaleye yol açabilir.

> Yerel bağlam

İsrail’in Filistinlileri kontrol etme sistemi, 2005 yılında Gaza’dan tek taraflı çekilmeyi takiben yeniden yapılandırılmıştı. Böylece uluslararası topluluk hoş gördüğü (“devriye” adı verilen) düzensiz şiddetli çatışmalarla birlikte “istikrarlı gerilim” olarak yorumlanan durum kurulmuştu. Filistinliler, farklı hakimiyet rejimi altında dört siyasi topluluğa bölün-

müşlerdi: İsrail vatandaşları, Kudüs sakinleri ve kuşatılmış Gaza’da Hamas yönetimi ve Batı Şeria şehirlerinde El Fetih Filistin Otoritesi (FÖ) yönetimi arasında bölünmüş askeri hakimiyet altında yaşayan en büyük iki grup.

Filistinli siyasi seçkinlerin her iki kısmının da sivil nüfusa karşı idari sorumlulukları bulunmaktadır. Ekonomik geçim için İsrail’e, hareketleri için ise orduya bağımlıdır. Aralarında iki temel fark bulunmaktadır. Bir tarafta Filistin Otoritesi, Barış Anlaşmalarına bağlı kalmış, İsrail güvenlik güçleriyle iş birliği yapmış, barışçıl müzakereleri sürdürmek için diplomatik çabaları devam ettirmiş ve sürekli meşruiyet kaybetmiştir. Öte yandan [Hamas, askeri kapasitesini devriyeden devriyeye iyileştirerek ve popülerite kazanarak](#) siyasi çabalarını silahlı direnişle birleştirmiştir. Filistin vatandaşları Batı Şeria ve Gaza’da doğrudan ya da dolaylı olarak İsrail rejimi tarafından desteklenen otoriter seçkinlerin hakimiyetinde etkisiz hale getirilmiştir.

İsrail vatandaşları da böl ve yönet kontrol sistemini hakir gören ve geleceğe dair barışçıl vizyonlara ihtiyacı olmayan muhafazakar siyasi seçkinlerin kapanına kısırlanmıştır. Netanyahu Hamas’a öncelik vermiştir çünkü her şiddetli yüzleşmede popülerite kazanmayı başarmıştır. Yalnızca bir İsraili siyasi gücün gelecek vizyonu mevcuttur: Hakimiyetlerini genişletmeyi ve Batı Şeria’daki Filistin Otoritesini ve Gaza’da Hamas yönetimini yok etmeyi isteyen Mesihvari bağnazlar.

Alternatif siyasi vizyonların yokluğunda, [Batı Şeria’yi yöneten askeri güçler arasında](#) temel farklılıklar ortaya çıkmıştır: bir yanda Filistin Otoritesi’yle sivil nüfusu kontrol etme konusunda işbirliği yapmaya çalışan İsrail güvenlik seçkinleri, diğer yanda sürekli Filistinlileri yerinden etmeye çalışan ve İsrail Savunma Güçleri ve Filistin Otoritesi arasındaki işbirliğini sabote eden silahlı bağnaz Mesihvari yerleşimciler.

İsrail siyasi sistemi, 2019 ve 2022 arasında arka arkaya gerçekleşen beş seçim sırasında Netanyahu’nun aşırı bağnazlarla oluşturduğu blok ve alternatif siyasi vizyonun yokluğunda ona karşı kabileci bir düşmanlık kullanan anti-Bibi [Netanyahu] bloğu arasında sıkıştı.

Aralık 2022’de aşırılıkçı bir koalisyonun oluşturulması, anti-demokratik mevzuat ve Bakanlık görevlerinin bağnaz yerleşimcilerin en aşırı liderleri Smotrich ve Ben Gvir’e verilmesi, hükümete karşı daha önce görülmemiş ölçekte sivil hareketlenmesine yol açtı. Protestocular bağnaz yerleşimcilere karşı askeri seçkinlerle özdeşleştirdi ve yedek birimler örgütlenerek aşırılıkçı bir hükümet altında orduda hizmet etmeyi reddedeceklerini ilan ettiler.

Genelkurmay Başkanı Halevi ve Güvenlik Bakanı Galant da dahil olmak üzere hemen hemen tüm resmi güvenlik görevlileri, iç gerilimin Hamas’ı saldırmak için cesaretlendireceği konusunda Netanyahu’yu uyardı. Fakat Netanyahu bu uyarıları görmezden geldi. 8 Ekim tarihinden beri her gün Netanyahu’ya bu ihmalkarlığı hatırlatılmaktadır. Onun buna verdiği yanıt, savaşa bitene kadar “siyasi meselele-

>>

rin” ertelenmesi gerektiğidir. Açıkça görüldüğü gibi, savaşın sona ermesiyle birlikte Netanyahu’nun ihmalkarlığı konusunda bir inceleme komitesi başlatılacağı için, savaşın bitmesi onun çıkarına değildir. Siyasi ortaklarının amacı da Filistinlileri yerinden etmek ve Yahudi yerleşimlerinin boşaltılan bölgelere genişletmek olduğu için savaşı sona erdirmek onların çıkarına uygun değildir.

> **Savaşı nasıl sonra erdirir ve alternatif barışçıl bir vizyonu nasıl yaratırız?**

Her iki taraf da düşmanı tümüyle yok etmeye çalışan aşırılıkçılar tarafından yönetildiği ve her iki tarafta da ılımlıların liderliğe, meşruiyete ve alternatif barışçıl vizyona sahip olmadığı bu durumda, savaşı nasıl durdurabiliriz?

İsrail/Filistin’e yönelik uluslararası tavır konusunda gerçekleşecek paradigma değişikliği için doğru zaman tam da budur: ilk olarak bir ateşkes ilan edilmeli ve rehine ve esir-

lerin değiş tokuşu gerçekleştirilmeli; ikinci olarak bir savaş-mama (*Hudna*) anlaşması yapılmalı ve Gaza’nın yeniden inşasına başlanmalı; üçüncü olarak diplomaside ve siyasette, Filistin bağımsızlığı ve İsrail’in varoluşsal güvensizliğini yatıştırma ihtiyacını içeren ulusal beklentiler göz önünde bulundurularak güven inşa edilmeye başlanmalıdır.

Bence müdahale modeli, aracılığı Britanya ve İrlanda hükümetleri tarafından yapılan Kuzey İrlanda barış anlaşması olmalıdır. Bizim durumumuzda araçlar ABD, Mısır ve Suudi Arabistan olmalı ve iki devlet formülünün ötesinde [güç paylaşımı](#) modeli kullanılmalıdır. ■

Bu makale, 29 Kasım 2023 tarihinde Virginia Tech tarafından organize edilen bir dizi panelin parçası olarak yapılmış bir sunuma dayanmaktadır; yazar tarafından sonra olarak 17 Ocak 2024 tarihinde yeniden düzenlenmiştir.

Lev Grinberg’e ulaşmak için <grinlev@gmail.com>

> Müdahaleci Devletin Tuhaf Geri Dönüşü

Paolo Gerbaudo, Madrid Complutense Üniversitesi, İspanya

Fotoğraf: Pixabay.

2 010'lar sonu ve 2020'ler başının en şaşırtıcı küresel siyasi eğilimlerinden biri, ekonomide devlet müdahaleciliğinin geri dönüşü olmuştur. Devletin ekonomiye olabildiğince az müdahale etmesi gerektiği fikrinin kuvvetli bir inaniş olduğu yılların sonunda, öyle ya da böyle devlet gücüne duyulan ihtiyacın kabul edilmeye başladığına şahit olmaktadır.

Bu eğilimin örnekleri çok boyutludur ve bazı durumlar da çok açıktır. Fakat şaşırtıcı biçimde, sonuçlarının hatları tam olarak çizilmemiştir. Neoliberalizmin altın çağında küresel bir serbest piyasa kurulması gerektiğine dair güçlü bir konsensüs mevcutken, 2008 finansal krizinden beri pek çok ülke yeni gümrük tarifeleri ve düzenleyici engeller oluşturmuştur. Uzun süre devletin ekonomiye müdahale etmekten uzak durması gerektiği ileri sürülmüşken devletler artık başta hükümetlerin ülkenin ekonomik önceliğine karar vermesi, teknolojik mükemmeliyeti desteklemesi ve sermayenin stratejik sektörler yönlendirildiğinden emin olması gerektiği olmak üzere, sanayi politikasıyla açıkça ilgilenmektedir. Son olarak on yıllar boyunca siyasetçiler kamu yatırımlarını altyapının bakımsız hale gelmesine yol açan biçimde sürekli azaltmış olsalar da artık kamu yatırımlarını güçlendirme ihtiyacı olduğuna dair yeni ve kap-

samlı bir konsensüs bulunmaktadır. Bunun bir örneği, yeşil ve dijital dönüşümü hızlandırmayı hedefleyen Yeni Nesil AB yatırım planlarında veya Bidenomics olarak adlandırılan Biden Başkanlığındaki ABD ekonomik programlarında görülebilir.

Devlet müdahaleciliğinin neoliberal "Washington Konsensüsü"nü aksine "Yeni Washington Konsensüsü" olarak tanımlanan dönüşünü nasıl yorumlamalıyız? Bu siyasi söylemler ve politika değişiklikleri yalnızca neoliberal konsensüs içindeki taktiksel ve belki de geçici değişimler olarak mı görülmeli? Ya da politikadaki daha yapısal ve uzun dönemli değişimlerin işareti mi? Bugüne kadar bu değişimler çoğunlukla, özellikle solda ve eleştirel siyasal iktisatçılar arasında, neoliberal ekonominin genel ruhuyla temel olarak uyumlu, kısıtlı bir rota güncellemesi olarak görülmüştür.

Bunun aksine ben, bu eğilimlerin, çağdaş kapitalizm ve kapitalist demokrasilerin engin dönüşümünün dışavurumları olduğunu iddia ediyorum. Bu değişimler küreselleşmenin altın çağına hakim olan, hükümet müdahalesine dair uzlaşının (en azından kısmen) değiştiğinin ve bu çalkantılı zamanda daha sağlam bir devlet müdahalesinin gerekli olduğunun daha geniş kabul gördüğünün işaretidir. Fakat bu

>>

(bu kısmı çok önemli), bu değişimin ya da devletin dönüşünün özü itibarıyla olumlu bir dönüşüm olduğu ya da sosyalizme doğru bir kayış olduğu anlamına gelmemektedir. Hatta göreceğimiz gibi pek çok durumda yeni müdahaleci politikalar, zenginlerin ve büyük şirketlerin çıkarına yönelik olarak yapılmaktadır.

Bu paradigma değişikliği sosyologları on on yıllarda siyasi tartışmalarda hakim olan bazı varsayımlara davet ediyor. Kontrolsüz rekabetin ve kişisel olmayan piyasa mekanizmalarının yaşamımızın her köşesine hakim olduğu bir “serbest piyasa” toplumunda yaşadığımızı dair geniş kabul görmüş fikri gözden geçirmemiz gerekmektedir. Son zamanlarda yaşananlar piyasanın “serbest” olmadığını, sıklıkla politika yapıcılarının da desteğini alan güçlü oligopoller tarafından domine edildiğini göstermektedir. Dahası, piyasa mekanizmalarının uygulanması pek çok açıdan ekonomik araçlarla bazı siyasi amaçlara ulaşmayı hedefleyen belli bir “devlet politikası” olmuştur. Bu tür bir devlet müdahalesi artık daha açık hale geldiği ve bu mekanizmaların siyasi nitelikleri de daha görünür hale geldiği için “serbest piyasa” fantazisini sürdürmek daha da güçleşmektedir. Müdahaleciliğin dönüşünün beraberinde getirdiği epistemik değişim, yani ekonomik kararların siyasi niteliğini daha görünür hale getirme biçimi, güç sahiplerinin yalnızca piyasa baskılarının yerel sonuçlarını yönettikleri iddia etme becerilerini azaltarak, politik hareketlilik için önemli sonuçlar taşıyabilir.

> “Serbest piyasa” yanılısamasının ötesinde

1980’lerde kök salan [neoliberal dönem](#) görünürde kendisini “küçük hükümetler” ve “serbest piyasalar” dönemi olarak sunmuştu: toplumun gidişatının çoğunun ekonomik rekabet ve fiyat mekanizması gibi piyasa ilkeleri tarafından kararlaştırıldığı bir dönem. Bu sosyolojik betimleme, piyasa yüceltme ve devleti şeytanlaştırma ekseninde dönen siyasi ideolojideki en ayırt edici konsensüs noktasını yakalamıştı. 1980’ler ve 2000’ler başı arasında Margaret Thatcher ve Ronald Reagan gibi yeni-muhafazakarlar arasında “erken uygulayıcılar”dan Bill Clinton, Tony Blair ve Gerhard Schröder gibi Üçüncü Dalga liderler arasındaki “taklitçiler”i kapsayacak biçimde, bu mevzu üzerinde geniş bir konsensüs oluştu.

Zamanında pek çok eleştirmenin yaptığı gibi, merkez sol ve merkez sağ siyasetçilerin neoliberal olduğu iddia etmek, temel bir gerçeklik payı taşıyordu. Hem merkez sol hem merkez sağdan siyasi yelpazenin geniş kısımları, “tarihin sonundaki” yeni zamanlar veya “post” siyaset (en mode ifadelerle post-modernite, post-ideoloji, post-sınıf) zamanında devletin artık hiçbir şeyin temel bir aracı olmadığı ve geri çekilmesi gerektiği fikrini tüm kalbiyle benimsedi. Aynı zamanda “topluma” (ya da daha iyisi, toplumun devletin ötesini olduğunu vurgulamak için “sivil topluma”) ve piyasaya atfedilen “spontan” girişme tam yetki verilmesi gerekiyordu. Fordist dönemden miras alınan, devletin ekonomik meselelere keyfi müdahalesi (planlama aygıtı, kamu mülkiyeti ve kapsamlı sosyal güvenlik), özel girişimin gerçekleştirilmesine engel olarak görülüyordu.

Gözlemci ideolojik kulenin zirvesinden daha gündelik politika detayları ve ekonomik süreçlere indiğinde, meselelere daha da karmaşıklaşıyordu. Bu ayrıntılı planın en önemli sonucu, ekonomik küreselleşmenin patlamasıydı. Küresel ticaret ve yatırım, “müdahaleci olmayan” ya da “laissez-faire” devletin ifadesi olarak ticaret engellerinin azaltılması ve sermaye kontrollerinin yok edilmesi sayesinde olağanüstü büyüme deneyimledi. Fakat küreselleşme hiç de “spontan” değildi. Yayıldığı her ülkede aktif olarak kanun yapan, şirketleri özelleştiren, serbest ticaret bölgeleri yaratan ve ekonomilerini “küreselleşmeye uygun” hale getirmek için kamu maliyesini “konsolide eden” siyasetçiler tarafından mümkün kılınyordu.

Küreselleşme arka arkaya (finans, iklimde ve şimdi jeopolitikada) krizlerle karşı karşıya gelirken, neoliberal devletten bir bütün olarak nefret etmediği, daha ziyade Poulantzas’ın devletin sosyal ve ekonomik aygıtları olarak tanımladığı, sosyal demokratik dönemde ortaya çıkmış ve vatandaşların çoğunluğunun yaşam koşullarının somut olarak iyileşmesinde sorumluluğu olan şeylere karşı seçici biçimde muhalefet ettikleri ortaya çıktı. Bilakis, devletin baskıcı aygıtları (ordu, polis, hapishaneler, vs) neoliberal dönemde önemli derecede büyüdü. Neoliberal ekonomiyi ve siyasi muhalifleri öldürmeyi birleştiren Şili’deki Pinochet diktatörlüğü gibi zamanın en kötü şöhretli olayları dışında, [sosyolog Loïc Wacquant](#)’ın belgelendirdiği, “ceza devletinin” ve ABD gibi ülkelerde hapsedme oranlarının yükselişine şahit olduk. Daha az “sosyal devlet”, daha baskıcı bir devlet anlamına geliyordu.

Ekonomik politika söz konusu olduğunda, devlete kalıcı olarak ikincil bir rol atfediliyordu. Devlet müdahalesi sadece “düzenleyici” amaçlarla sınırlandırılmıştı. Bunun sebebi her türlü proaktif ekonomik politikaya “kazanları seçtiği” ve “yatırımcıları dışladığı” gibi tehlikeli görevlerle uğraştığı düşünüldüğü için güçlü bir şüpheyle yaklaşılmasıydı. Fakat, düzenleme kuramcılarının uzun süredir ileri sürdüğü gibi, sözde “deregülasyon” bile bir düzenleme biçimiydi; fakat önemli ekonomik etkilerinin (metalaştırma, oligopolilerin yaratılması, vs) yanı sıra önemli ideolojik etkileri de vardı: insanların ekonominin bir siyaset alanı olmadığına, katıksız piyasa güçlerinin gelişimine bırakılmış bir alan olduğuna inanmalarını sağlamak. Eğer, Annales Ekonomi Tarihi Okulu’nun ileri sürdüğü gibi, piyasalar tarihte her zaman var olduysa, “serbest piyasa” diye bir şeyin var olması çok güçlü. Piyasa, [Polanyi’nin ileri sürdüğü gibi](#), kalıcı biçimde toplumun içine gömülüdür. Devletin görünür elinin açık devlet müdahalesi zamanlarında geri dönmesi, bu tehlikeli miti yok etmek için bol miktarda kanıt sunmaktadır.

> Yeni planlama devleti ve siyasi sonuçları

Son dönemlerdeki krizler, neoliberalizmin baskıladığının, yani müdahaleci devletin, dönüşünü yansıtmaktadır. 2008 finansal krizinden beri deneyimlenen krizler, hükümetlerin alışık olduğumuzdan daha proaktif bir rol benimsemelerine şahit oldu. ABD ve Britanya’da görülen büyük yatırım planlarının manidar örneklerinden biri, bu planlara ayrılan mali

kaynakların miktarı ve isminden başlamak üzere “plan” çerçevesini benimsemiş olmalarıdır. Nereye bakarsanız bakın, iklim geçişi, güneş enerjisi, dijitalleşme, yarı iletken araştırmaları, vb için planlar ortaya çıkmaktadır.

Karşılığında bu planlar, “[girişimci devlet](#)” kuramcısı [İtalyan ekonomist Mariana Mazzucato'nun](#) popülarleştiği deyiş biçimiyle, genellikle çeşitli “misyonlara” bağlıdır. Bu, Sovyet ekonomik modeli ve “güdümlü ekonomi”nin başarısızlığının posası olarak görülen planlara ve her türlü planlamaya yönelik genelgeçer şüphelerin aleyhine görünmektedir. Batıda mikro çip teknolojilerine yapılmış büyük yatırımlar özellikle önemlidir. ABD ve AB üretimi bugüne kadar Güney Doğu Asya’da yoğunlaşmış olan mikroçipleri yerelde üretebilmeye çabalamaktadır. Bu tercihler sadece ekonomik veya piyasa perspektifinden herhangi bir anlam ifade etmemektedir. Mikroçipler Tayvan’da üretilmektedir çünkü onları orada üretmek daha ucuza gelmektedir. Fakat bu tercihler, teknolojik üstünlük veya ulusal güvenlik endişeleri gibi, kısa dönemde “anti-ekonomik” olsalar da görmezden gelinemeyecek başka endişelere karşılık vermektedir.

Kamu yatırımlarına ve planlama projelerine dönüş, bazı tanıdık neoliberal nostrumlardan bakıldığında önemlidir. Michał Kalecki'nin gözlemlediği gibi, kapitalistler tüm yatırım kararlarının kendi tekellerinde olması gerektiğini düşündükleri için kamu yatırımlarından nefret ederler. Planlama ve “planlama devleti”, Hayek ve von Mises gibi neoliberalerin saldırılarının geleneksel hedefiydi. Onlar her türlü ve her yönde planlamayı, belirgin özelliği siyasetçilerin yalnızca piyasa tarafından seçilmesi gereken şeyler üzerine karar alma iddiasının olduğu, büyük bir kibir biçiminin ifadesi olarak görüyorlardı. Planlama terk edilmemişti; [devletten büyük ölçüde Walmart gibi çok uluslu şirketlere aktarılmıştı](#). Fakat bu, devletin “görünür elinin” illa olumlu bir hareket olduğu anlamına gelmemektedir.

Örneğin, Bidenomics kamu yatırımlarının stratejik önemi yeniden ileri sürmüş olsa da kamu işlerini ihaleye sunmakta, bu projelerin gerçekleştirilmesini özel şirketlere bırakmaktadır. Dahası, diğer ülkelerde olduğu gibi ABD’de de savaş sonrası müdahaleci devlet örneğine benzer şekilde, devletin ekonominin “hakim tepelerini” kontrol ettiğine dair bir bahis yoktu. Stratejik şirketlerin kamu tarafından yeniden sahiplenilmesine dair mücadele hala bizi beklemektedir (her ne kadar Fransa ve İspanya gibi ülkelerde bu yönde bir hareket olmuştur). Bunun ötesinde, Arjantin’de liberter siyasetçi Javier Milei’nin ekonomiye devlet müdahalesini suçlamak üzerine kurulu bir platformla yükselişinde de görüldüğü gibi, müdahaleci devletin dönüşüne güçlü şekilde karşı da çıkmıştır. Fakat bir kez daha Milei gibi siyasetçiler kendilerini tutması imkansız “devleti yok etmek” vaatlerinden geri çekilmekte, ve böylece sözde “serbest piyasanın” spontan olmaktan ne kadar uzak olduğunu, bunun yerine üzerine kapalı devlet müdahalesine bağlı olduğunu gözler önüne sermektedir. Eskinin neoliberalerinde olduğu gibi, Milei gibi liberterler aslında “devleti yok etmeyi” değil, devletin demokratik bir şekilde kullanılmasını gayrimeşru kılmak istemektedir.

Günümüzün “yeni-devletçi” konjonktüründe bir umut ışığı varsa, o da artık “kralın çıplak olduğu”dur. Devletin ekonomiye dahil olması artık, geçmişteki gibi, “serbest piyasa” illüzyonlarıyla örtülmemeli. Devletin ekonomiyi yeniden yapılandırmadaki ve eşitsizliklerini güçlendirme veya yatırımdaki rolü, herkesin görebileceği şekilde ortadadır. Bu epistemik değişim, iletici güçlere yeni baskı noktaları ve hareketlenme için hedefler sunabilir; aynı zamanda vatandaşların ekonominin doğal veya spontan bir olgu değil, siyasi kararlarla derin biçimde iç içe geçmiş bir olguyu görmelerini sağlayabilir. Piyasa toplumu fantazisi solarken, günümüz şartlarında demokratik siyasetin neye benzeyebileceğini yeniden düşünmek için koşullar hazırdır. ■

Paolo Gerbaudo'ya ulaşmak için <paolo.gerbaudo@ucm.es>
Twitter: [@paologerbaudo](https://twitter.com/paologerbaudo)

> Meritokrasinin Otoriterliği

Fabrcio Maciel, Federal Fluminense Üniversitesi, Brezilya

| İllustrasyon: Freepik.

39

Meritokrazi modern dünyada hep daha üstün bir ahlak sistemi ve eşitsizliğin üstesinden gelmek için en etkili yol olarak övülmüştür. Savunucuları için meritokrasinin büyük erdemi, herkese sosyal basamakları tırmanmaları için gerçek fırsatlar sunması ve dolayısıyla kökenden gelen eşitsizliğin empoze ettiği sosyal adaletsizlik bariyerlerini yıkmasıdır. Sonuç olarak, daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir senaryo inşa etmek için gereken, bireysel çabanın meritokratik toplumun sunduğu fırsatlarla birleştirilmesidir.

Hiçbir şey bu temsilden daha yanıltıcı değildir. Meslektaşlarımla birlikte son birkaç yıl içinde Brezilya'da Rio de Janerio'da bulunan şirketlerde çalışan farklı düzey ve sektörlerden yöneticiler üzerine gerçekleştirdiğimiz teorik ve ampirik araştırmalarda bunun tam tersini gözlemledik. Sosyal yükselmeye dair en temel vaatler konusunda yanıltıcı ve kırılğan olmasının yanı sıra meritokrazi dikkat çekici biçimde otoriterdir. Dahası, otoriterliğinin üstü kapalıdır, dolayısıyla günümüzün aşırı sağcı ulusal hükümetlerinin açık otoriterliğinden daha görünmez ve etkilidir.

> Sosyal köken, yaşam biçimi ve siyasi duruşlar

Bu sonuca ulaşmadan önce, araştırmamızı, hipotezimizi test etmemizi sağlayacak üç temel düzeyde yapılandırdık ve geliştirdik. İlk düzey, basitçe sınıf kökeniyle eş anlamlı olan sosyal kökenle ilgilidir. 100 küsur yöneticiden oluşan örnekleme (çevrimiçi bir anket ve LinkedIn sosyal ağında bir anketle birlikte), büyük çoğunluğunun (%90'dan fazlasının) Brezilya'nın üst orta sınıfına doğmuş olduğunu hemen fark ettik. Böylece, ayrıcalıklı sınıf arka planı ve emek hiyerarşisinde yüksek değer verilen pozisyonlarda bulunmak arasında bir bağ olduğunu belirledik. Meritokrasinin demokratik olmaktan ziyade, orta ve üst sınıfların ayrıcalıklı koşullarını yeniden üreten üstü kapalı dinamiğiyle keyfi olduğunu göstermektedir. Wright Mills de 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde [seçkinleri incelediği harika çalışmasında](#) benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Araştırmamızın ikinci düzeyi Brezilyalı yöneticilerin yaşam biçimini ele almaktadır. Bu bağlamda, okuma alışkanlıkla-

>>

rını araştırdık ve *Você S/A*, *Forbes Brazil* ve *Exame* dergilerinin bu okuyucu kitlesinin favorileri arasında olduğunu gördük. Bu dergilere abone olup üç yıl boyunca analiz ettikten sonra, materyalin “piyasa mentalitesi” olarak tanımladığımız şeyi sistematik olarak inşa ettiği ve savunduğunu gözlemledik. Bu mentalite, son derece meritokratik, muhafazakar ve otoriterdi. Atomize bireyin ve bireysel özgürlüğün sürekli savunulması, her şeyden çok, otoriter kişiliklerin gelişmesini teşvik etmektedir. Piyasa kazananlarının çok övülen ve ünlü yöneticilerin ve girişimcilerin yaşam hikayelerinde belirginleşen özgüveni, içinde buldukları prestij ve güç pozisyonlarını ele geçirmiş olma erdemi dışında her şeye sahip olan bu bireylerin sosyal kökenlerini ve ayrıcalıklı yörüngelerini saklamaktadır. Hiçbir şey bundan otoriter değildir. Bu, piyasa otoriterliğinin hemen göze çarpmayan ve etkili bir biçimidir.

Son olarak, araştırmamızın üçüncü eksenini görüşmecilerimizin siyasi eğilimleriyle ilgiliydi. Bu boyutta, piyasa kazananlarının ne düşündüğü açık hale gelmekte ve doğal olarak kim olduklarını yansıtmaktadır. Diğer konuların yanı sıra, emek ve emeklilik reformları, eşitsizliğin nedenleri ve toplumda şirketlerin yeri gibi Brezilya toplumunun ve dünyanın bugün karşı karşıya olduğu temel meseleler hakkında sorular sorulduğunda görüşmecilerin büyük çoğunluğu kurumsal dünyayla uyum içinde olan şatafatlı bir söylem sundular. Kısacası, bu söylem, piyasayı tüm erdemlerin alanı olarak ilan etmekte ve devleti tüm toplumsal problemlerin sorumlusu, suçlu canı olarak sunmaktadır. Bu da vatandaşa, yani devletin çaresiz kurbanlarına, temel ihtiyaçları için Piyasa Tanrısı'na başvurmak dışında bir seçenek bırakmamaktadır.

> Otoriter mentalite

Wright Mills'in ifadesiyle bu “muhafazakar ruh” ve aşırı sağın küresel ölçekte dönüşü ve güçlenmesine dair güncel senaryo arasındaki ilişki çok açıktır. Bu otoriter mentalite (ki, araştırmamızın farklı bölümlerinde belirlediğimiz gibi, aynı zamanda ırkçıdır) üst düzey yöneticiler ve iş insanları arasında yaygın “kurumsal habitus”la bir araya geldiğinde, örneğin, 2018 yılında Brezilya'da Jair Bolsonaro'nun seçilmesinde esas olmuştur. Seçilmesi ve Bolsonarizm'e destek, daha genel olarak Brezilya iş çevresinin büyük bir kısmının yoğun aktivizmine ve finansal desteğine dayanmaktadır. Bolsonaro'nun seçim kampanyasında çok tanınan bir isim olan Havan'ın başkanı Luciano Hang, Bolsonaro'nun yanında görünürken üzerinde olan artık alameti farikası haline gelmiş yeşil takım elbisesi ve sarı kravatıyla, Brezilya iş sınıfının son yıllarda aldığı biçimin mükemmel bir karikatürüdür.

Anketlerin çoğunu uyguladığımız 2018 yılında yöneticiler arasında en beğenilen kamusal figürün Hakim Sérgio Moro olması bir tesadüf değildir. Moro, o sırada *Lava Jato* operasyonunun kahramanı ve Luiz Inácio Lula da Silva'nın tu-

tuklanmasının sorumlusuydu. Bu olay olmasaydı Bolsonaro seçilemeyecekti. Moro'nun Bolsonaro'nun Adalet Bakanı ve Brezilya aşırı sağının en önemli sembolik figürlerinden biri haline gelmesi de bir tesadüf değildir. Bunun nedeni temel olarak Brezilya toplumunda yaygın olan, genellikle artan eşitsizlikle birlikte gelişen toplumsal ayaklanma dönemlerinde yoğunlaşan cezai imgeydi.

Buna ek olarak, Marcelo Odebrecht gibi Brezilya ve Latin Amerika iş dünyasının ileri gelen figürleri, her zaman iyi liderler ve namuslu insanlar, profesyonellerin ve insanların izlemesi gereken samimi örnekler olarak saygı görmüştür. Odebrecht ailesi imparatorluğunun başkanı Marcelo'nun Latin Amerika'da yakın zamanlardaki en önemli yolsuzluk skandallarından biri suçlandıktan sonra tutuklanması, şirket çalışanları arasında hayret ve dehşetle karşılandı ve iyi aile babası imajının yıkılmasına neden oldu. Bu olay diğer pek çoğunun yanında yalnızca bir örnektir.

Forbes Brezilya tarafından birkaç kez Brezilya'nın en zengin adamı olarak gösterilen Jorge Paulo Lehmann gibi figürler, imgelemimizde her zaman başarının ve dürüstlüğü'nün vücut bulmuş ve özenilmesi gereken hali olarak övülmüştür. Lehmann ve iki ortağı Marcel Telles ve Beto Sicupira'nın bugün kapitalizmdeki en büyük dolandırıcılık olaylarından birinin yürütücüleri olarak başrolünde oldukları, Lojas Americanas'ın kaybedilmesini içeren skandal, bu başarı imgelerinin sorgulanmasını gerektirmektedir. [Başka bir yerde yayınlanan](#) çalışmamızda, çalışmanın bir kısmını Brezilya iş dünyasının bazı ünlü isimlerinin biyografilerini incelemeye ayırdık. Burada bahsedilenlerin yanı sıra, Brezilya iş dünyasında iki ünlü girişimci olan Eike Batista ve Abílio Diniz'in yaşamlarını da inceledik. Orta bir bulgu olarak, piyasayı savunan dergilerin sayısız kapağında konu edilmiş olan, çok övülen başarı yörüngelerinin arkasında çok ayrıcalıklı sınıf kökenlerinin olduğunu belirledik. Onların “başarısını” bu çok iyi açıklıyordu.

> Ayrıcalığın yörüngeleri ve meritokrasi masalı

Araştırmamıza bakarak büyük ölçüde küresel gerçekliği de yansıtan Brezilyalı yöneticilerin, gerçek “meritokrasi masalının” eşitsizliğin gerçek nedenlerini inkar ettiği bir dünyanın temsilcisi olduğunu söyleyebiliriz. Genel olarak, “yeni kapitalizmin” desteklediği kapsayıcı, hoşgörülü ve sürdürülebilir bir söylemin aksine, pratikte çevresel olarak yıkıcı, kapsayıcı olmayan ve hoşgörüsüz bir kapitalizm buluyoruz. Örneğin, araştırmamız sırasında bulduğumuz, siyah bireyler için var olan bazı görünüşte kapsayıcı programlar ve Mariana ve Brumadinho'da işlenen çevre suçları, bunun açık örnekleridir. Bu anlamda, bazı üst düzey yöneticilerin Brezilya toplumuna vereceği çok hesap bulunmaktadır. ■

Fabrizio Maciel'e ulaşmak için <macielfabricio@gmail.com>

> Adli Sömürgecilik

Mark Munsterhjelm, Windsor Üniversitesi, Kanada

Troy Duster, Duana Fullwiley ve Amade M'charek gibi eleştirel araştırmacılar, ırksal kavramların adli genetik araştırma, geliştirme ve uygulamada yaygın olduğunu göstermişlerdir. Bu tartışmalara ek olarak yeni kitabım *Forensic Colonialism: Genetics and the Capture of Indigenous Peoples* [Adli Sömürgecilik: Genetik ve Yerli Halkların Ele Geçirilişi] (McGill-Queens 2023) ilk olarak ABD, sonrasında ise Avrupa Birliği ve Çin'de etkili bilim insanlarının Yerli bireyleri, özellikle Sincan'daki Uygurları, soy çıkarımı ve fenotip (görünüş) çıkarımı gibi yeni teknolojiler için kaynak ve hedef olarak nasıl kullandığını göstermektedir. İşin içinde olan bilim insanları, üniversiteler, güvenlik kurumları ve özel şirketlerin oluşturduğu bilimsel asambleler (ağlar), Halklar ve/ya İnsanlık adına suçluların ve teröristlerin daha etkili biçimde nasıl avlanacağına dair ortak anlatılar üzerinden organize olmaktadır.

Önemli bir vaka çalışması, Yale Üniversitesi'nden Kenneth Kidd'in Batı Brezilya'da Karitiana ve Surui'leri ve diğer Yerli halkları 30 yıl boyunca, kendisinin sürekli kullandığı tabirle, "kaynak" olarak kullandığını içermektedir. Brezilyalı yerleşimci sömürgeciliği süresince yapılan neredeyse soykırımlara karşı bu halklar, sayılarını korumak amacıyla kendi aralarında evlenmeyi benimsemişler ve genetik olarak bağlanmışlardır. 1987 yılında tartışmalı biçimde kendilerinden numune alınmıştır. 1990'ların başında, "DNA Savaşları" sorasında, Richard Lewontin ve Kenneth Kidd önde gelen genetik araştırmacılar arasında ABD ve Kanada mahkemelerinde adli genetik testlerin kanıt olarak sunulması konusunda hararetli kamusal tartışmalar yaşanmıştır. 1990 yılında Ohio'daki Hells Angels cinayet vakasında, savunma avukatları Kenneth Kidd'in Karitiana ve Surui üzerine verilerine erişmiştir. Onlar ve aralarında Kanadalı bir seri katilin avukatları olmak üzere diğer savunma avukatları, sanıkları suç mahaline bağlayan savcılığın genetik gelişigüzel eşleşme olasılıklarına dair şüphe uyandırmak için kullanmıştır. Önemli bilim insanları, Karitiana ve Surui Yerli halklarıyla ilgili verinin önemi ve Kuzey Amerika'da ırksal olarak belirgin nüfuslarda genetik belirleyici sıklıkları arasında farklılık olabileceği anlamına gelip gelmediği hakkında mahkeme salonu ifadelerinde, konferanslarda, bilimsel makalelerde ve ABD medyasında tartışmışlardır.

> 9/11 Sonrası genişleme

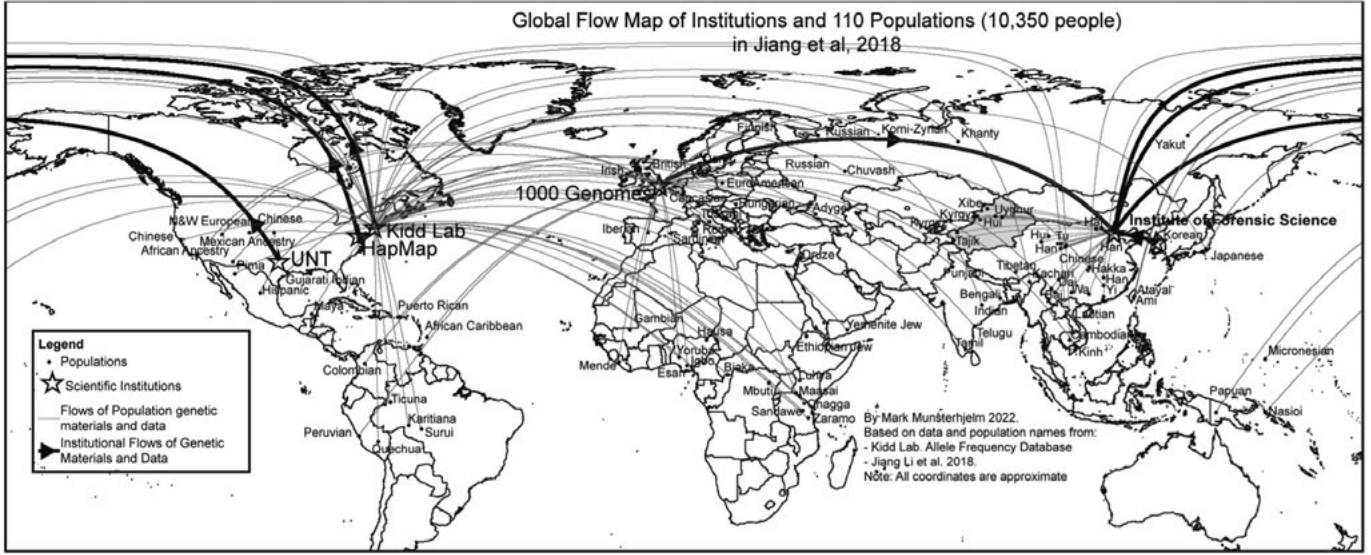
9/11 saldırılarında beri, ABD, Avrupa Birliği ve Çin'de güvenlik harcamalarındaki hızlı artış, soy çıkarımı ve fenotip (görünüş) çıkarımının gelişmesi de dahil olmak üzere, adli genetiğin genişlemesinin arkasındaki itici güç olmuştur.

Saldırlardan önce, soykütüğü ve fenotip araştırmaları, engelleyici biçimde ırksal açıdan tartışmalı olarak görülmüştür. 2003-4'te 9/11 kurbanlarını belirleme çabalarındaki sorunlara atıfta bulunan ABD Adalet Bakanlığı, "alternatif genetik belirleyiciler" olarak soykütüğü ve fenotip için büyük fonlar ayırmaya başladı. Kidd Laboratuvarı, soykütüğü çıkarım ve bireysel kimlik saptama SNP (tek nükleotid polimorfizm) belirleyici panelleri geliştirmek üzere bu fondan 8.5 milyon dolar aldı. Kidd ve meslektaşları 2011 yılında Adalet Bakanlığı fonlama raporunda teknolojilerin sağlamlığını ve genellenebilirliğini iyileştirmek için genetik farklılıkların örneği olarak Karitiana ve Surui'leri ve Mbuti ve Nasioi gibi Yerli halkları kullandıklarını belirtmişlerdir: "Çalışmalarımızda bilinçli olarak farklı coğrafi bölgelerden birkaç küçük izole ve kendi içinde üremiş halkları kullandık."

2015 yılı itibarıyla, belirleyici panelleri ABD yapımı ticari adli genetik analiz sistemleri içine dahil edildi. Bu ticari sistemler, 1990'ların başından önce numuneleri alınan Arizona ABD'deki Yavapai Yerli halklarının üzerinde test edilen Illumina FGx gibi, Yerli özneler üzerinde test ediliyordu. Çin güvenlik kurumları Thermo Fisher Ion Torrent sistemlerini Uygurlar üzerinde test etti ve bazı sonuçlar 2016 ve 2017'de Çin hükümetinin Sincan'da artan baskıları sırasında ThermoFisher konferanslarında sunuldu.

9/11'den sonra Çin hükümeti, "devrim karşıtı" gibi eski etiketleri değiştirerek terör retorikine karşı küresel savaş benimsedi; stratejik önemi olan Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde artan yerleşimci sömürgeciliği sırasında Çin'i İslami terörizmin bir kurbanı olarak resmetti. 2010'ların başında arta baskının yansıması olarak, Çin Kamu Güvenliği Bakanlığı Adli Bilim Enstitüsü, Han Çinlileri, Tibetliler ve Uygurları ayırt etmeyi amaçlayan soykütüğü çıkarımı SNP belirleyici panellerini geliştirmek üzere Kenneth Kidd ile iş birliği yaptı. İş birliği, Kidd'in 55 soykütüğü belirleyicili panelini 2015 yılında Çinli özneler üzerinde denemesini sağladı. Bunun karşılığında, Kidd Lab'de hücre hatlarından yetiştirilmiş DNA izolasyonu örneklerini sundu; sonuçta (Karitiana ve Surui de dahil olmak üzere) 46 nüfusu temsil eden 2266 örneğe ulaştı. Adli Bilim Kurumu, [Jiang ve arkadaşları](#) tarafından 2018'de yayınlanmış, 957 Uygur da dahil olmak üzere (aşırı örnekleme) 110 nüfusu temsil eden 10.350 örneği kullanan makalesi gibi, bunları kendi soykütüğü çıkarım SNP belirleyicilerini geliştirmek için kullanmaktadır. 2010'ların başından beri Adli Bilim Kurumu soykütüğü çıkarım belirleyicileriyle ilgili 8 Çin patenti almış (ve üç başvuru yapmış), bunların bazıları doğrudan Uygurları ve/ya Tibetlileri hedef almıştır (örn. CN103146820B and CN107419017B).

>>

Kidd Laboratuvarı'nın 46 nüfusu temsil eden 2266 DNA örneğiyle katkısı, Adli Bilim Enstitüsü'nden bilim insanlarının küresel kapsamlarını, Jiang ve arkadaşları'nın (2008)27 soykütüğü çıkarım belirleyici panelini test edebilecekleri şekilde genişletti. Harita: Munsterhjelm, 2022.

Uygurlar üzerinde artan güvenlik odağı, Adli Bilim Enstitüsü'nün Pekin Genom Kurumu ve Çin Bilimler Akademisi ve Max Plank Topluluğu Ortak Hesaplamalı Biyoloji Kurumu (Şangay) ile ortak araştırmasında da yansıtılmıştır. Bu çalışmada 2017 ve 2019 arasında yayınlanan bir dizi çalışma yüzlerce Uyguru içeriyor, Uygurları hedefleyen fenotip teknolojileri geliştirmeyi hedefliyordu. Pekin Genom Kurumu ve Ortak Hesaplamalı Biyoloji Kurumu'ndan bilim insanları, pek çok Avrupalı (örn. TwinsUK), Avustralyalı ve Latin Amerikalı öznelere içeren Görünür Genetik Özellikler Konsorsiyumu ile iş birliği yaptı. [Liu ve arkadaşları](#) tarafından 2018'de yayınlanan bir makale, 700 Uygur da dahil olmak üzere yaklaşık 29.000 özne içeriyordu.

Yukarıdaki araştırma asambleleri kısmen bozuldu. 2017 yılından beri Çin'in Sincan'da insanlığa karşı işlediği suçlar uluslararası topluluk tarafından kınanmaktadır. Bu suçlar arasında yeniden eğitim kamplarında toplu hapisler, din, kültür ve din üzerindeki baskılar ve kitlesel biyometrik ve genetik profil fişleme bulunmaktadır. Genetik araştırmalar Human Rights Watch'ın uluslararası yayının ve Batılı medya kurumlarının konusu haline gelince artan kınama sonunda genetik araştırmayı kesintiye uğrattı. 2019 yılında ThermoFisher Sincan'da insan kimlik tanımlama ürünleri

satmaya son vereceğini duyurdu. 2020 yılında, ABD ve Çin arasında artan gerilimin bir yansıması olarak ABD Ticaret Bakanlığı Adli Bilim Enstitüsü'ne yaptırım uygulamaya başladı. Çin hükümeti bunu iç işlerine müdahale ve terörizme karşı küresel iş birliğinin zayıflaması olarak nitelendirerek protesto etti. Konunun içinde olan bazı Batılı ve Çinli bilim insanlarının tepkileri, planlanan araştırmalarla aralarına mesafe koymak ve görevi suistimal ettiklerini inkar etmek yönünde oldu.

Bu etkili adli genetik asambleleri, kitlesel hak ihlallerinde bulunmuşlardır. Buna yıllar önce toplanmış örneklerin rutin ve yetkisiz biçimde ikincil kullanımı da dahildir. Bu eylem, güncel etik normlar ve Yerli bağımsızlığı ve haklarını ihlal etmektedir (örn. Birleşmiş Milletler Yerli Halklar Hakları Bildirisi md. 31). Kırılgan nüfuslar üzerine araştırmaları sınırlandırma konusundaki başarısızlığın bir örneği, Uygur ve diğer Sincan halkları üzerine Çin devlet güvenlik kurumlarıyla bilimsel iş birliğinde görülebilir. Sonuç olarak, adli genetikte ırksal olarak yapılandırılmış kavram ve hiyerarşilerin yaygınlığı, daha çok araştırma ve kamusal tartışmayı gerektirmektedir. ■

Mark Munsterhjelm'a ulaşmak için <markmun@uwindsor.ca>

> BM Organları İçinde (ve Ötesinde) Çeşitlilik ve Şeffaflık

Vitória Gonzalez, Plataforma CIPÓ, ve Küresel Diyalog Yardımcı Editörü, Brezilya

Kanadalı aktivist ve sanatçı Benjamin van Wong tarafından yapılan "Plastic musluğunu kapatın" isimli anıt, Nairobi'de BM Çevre Asamblesi'nin gerçekleştiği binanın dışında duruyor, Fotoğraf: UNEP/Cyril Villemain.

Çeşitliliğin, hem kamusal alanda, iç siyaset ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütlerde, hem de özel alandaki liderlik pozisyonlarında da görülmesi gerekmektedir. Deneyimlerin, perspektiflerin ve yaşam hikayelerinin çeşitliliği, karar alma mekanlarında daha kapsayıcı ve kapsamlı tartışmalara ve politikalara yol açmaktadır. Yani, azınlıklaştırılmış gruplardan bireylerin temsiliyeti önemlidir ve demokrasi için temel bir öğedir. Temsiliyetlerinin olması, sayıca çok olup susturulmuş ve toplumsal olarak ayrımcılığa uğrayan gruplara karar alma mekanlarına erişimlerini güvence altına alarak fikirlerinin ve çıkarlarının dolaşımında olmasını sağlar.

Farklı toplumsal grupların siyasi temsili ve demokrasi arasındaki bu ilişki, siyasi gücün yalnızca sembolik olmasından, toplumsal meşruiyet kazandırmasından kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda güce ve kaynaklara erişimi sağladığı ve dolayısıyla toplumu somut biçimlerde etkilediği için maddi bir boyutu da vardır. Üst düzey pozisyonlara seçilme ve kaynaklara etkili erişime sahip olmak bu nedenle farklı toplumsal belirleyici olan insanlar tarafından paylaşılmalıdır; bu da doğrudan sosyal adalet fikriyle bağlantılıdır.

Uluslararası politika geliştirme çoğunlukla Küresel Kuzeyli beyaz erkeklerin kararları tarafından yönlendirildiğinde, azınlıklaştırılmış grupların çıkarlarını, deneyimlerini ve perspektiflerini dışlama eğiliminde olduğu gibi, aynı zamanda

Küresel Kuzeyli beyaz erkeklerin deneyimlerini ve perspektiflerini de evrenselleştirme eğilimindedir. Dolayısıyla, BM gibi örgütler içinde liderlik pozisyonlarında daha geniş çeşitliliğe sahip olmak, demokrasi ve adalet açısından sembolik olarak yüklü bir konu olmanın yanı sıra, güncel küresel tartışma ve zorluklar için tabandan yenilikçi perspektifler sunarak politika çıktılarını iyileştirebileceği için, teknik de bir meseledir.

Tüm dünya için ama özellikle Küresel Güney için önemli olan çevre ve kalkınma konusunda gündemleri ele alırsak, temsili iyileştirmek zorunludur. Küresel Güney hem ulusal sınırları içinde hem Küresel Kuzeyle karşılaştırıldığında, iklim değişikliği ve yoksulluk ve eşitsizliğe dair zorlukların etkileriyle orantısız biçimde karşı karşıyadır. Kırılganlıklar, kısıtlı kaynaklar ve iklime karşı hassas olan sektörlerle bağlantılı, burada göz önünde bulundurulması gereken bazı temalardır.

> BM sistemi içinde yetersiz temsiliyet

BM sistemi göz önünde bulundurulduğunda, çeşitli grupların, özellikle kıdemli liderlik pozisyonlarında yeterince temsil edilmediği ve kesişimsel olarak düşündüğümüzde yetersiz temsil katmanlarının örtüştüğü görülmektedir. Özellikle kadınların ve Küresel Güneyden kadınların yetersiz temsil ediliyor oluşu göze çarpmaktadır. Bu problemin örgütü oluşturan organlar tarafından ciddi ve acil biçimde ele

>>

alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, aday seçimi konusunda resmi veri ve bilgilerin, randevuların ve yetki detaylarını konumlandırmanın kolay olmadığını altı çizilmelidir. Bu zorluk, kamu denetimini engellemektedir; şeffaflık da demokrasi için temel bir meseledir.

Bu bilgi açığı göz önünde bulundurulduğunda, Değişim ve Kapsayıcılık için Kadın Liderlerinin Sesleri Grubu'nun (KLG Sesleri) toplumsal cinsiyet konusuyla ilgili olarak yakın zamanda gerçekleştirdiği [araştırma](#) çok kıymetlidir. Bu çalışma, 1945'te beri dünyanın en önemli çok uluslu örgütleri içinde liderlik pozisyonlarında 47 kadın ve 335 erkeğin olduğunu belirtmektedir. İncelenen kurumların arasında beş tanesine yalnızca bir kez bir kadın tarafından liderlik edilmiş, BM Genel Sekreterliği dahil olmak üzere 13'ünün ise hiç kadın lideri olmamıştır. Niceliksel analizin yanı sıra, niteliksel olarak düşünmek de önemlidir. Mesela, kadınlar yalnızca toplumsal cinsiyet meselesiyle ya da bakım ve çocuk bakımı gibi tarihsel olarak onlarla ilişkilendirilen temalarla ilgili pozisyonlara atanmamalıdır.

Milliyet konusunda ise, örneğin, PassBlue tarafından yayınlanmış bir [makale](#), BM'nin beş temel organındaki (Siyaset ve Barış İnşası İşeri Birimi, Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi, İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, Terörle Mücadele Ofisi ve Barış Operasyonları Birimi) kıdemli liderlik pozisyonları, Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi tarafından doldurulduğunu göstermektedir. Bu durum bir tekel yaratmakta ve bu tekeli derinleştirmekte ve farklı güç dengesizliklerini şiddetlendirmektedir.

Blue Smoke tarafından yakın zamanda yayınlanmış "Eşitsizlikleri Ortaya Çıkarmak: Temel BM çevre ve kalkınma organlarında kıdemli pozisyonlara bir bakış"¹ adlı [politika notu](#), dört BM organı içinde kıdemli liderlik pozisyonlarında şeffaflığın ve çeşitliliğin yokluğunu vurguluyor: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD). Bu dört organ, özellikle iklim aciliyetini düşündüğümüzde, çevre ve kalkınma meseleleri açısından çok önemlidir. Küresel Güney halkları iklim değişikliğinden orantısız biçimde etkilenmektedir. Bu durum özellikle kadınlar ve kız çocukları için böyledir. Bu nedenle bu organlar içinde bölgeler ve toplumsal cinsiyet hakkında düşünmek bir zorunluluktur. Politika notu ayrıca bu dört organ içinde yalnızca kıdemli liderlerin yalnızca %20'sinin kadın olduğunu ve ortalama %40'ının Küresel Güneyli olduğunu vurgulamaktadır.

1996 yılından beri UNDP'nin dokuz yöneticisi olmuştur. Aralarında yalnızca biri kadındır ve yalnızca biri Küresel Güneyden gelmektedir. 1972 yılından beri UNEP'in sekiz icra direktörü olmuştur: sekiz kişiden üçü kadın, sekiz kişiden ikisi Küresel Güneylidir. Bunun karşılığında FAO'nun 1945'ten beri dokuz direktörü olmuştur; her ne kadar beşi Küresel Güneyden olsa da hiçbiri kadın değildir. Son olarak, CBD'nin 1993'ten beri yedi icra sekreteri olmuştur; altısı Küresel Güneyli, altısı ise kadındır. Dolayısıyla sabit olan dengesizlik, farklı güç mekanizmalarını açığa çıkarmaktadır.

> Temsiliyet: zamanımızın güçlükleriyle yüzleşmenin anahtarı

Temsil ve temsiliyetteki güç dengesizliği, süregelen bir endişedir. Bu dört örneğe bakarak ulaşılabilecek bir sonuçtur; toplumsal cinsiyet ve coğrafi köken dışında ırk ve din gibi diğer sosyal belirleyicileri de içermektedir. Dolayısıyla, daha görünür kılınması gereken bir meseledir. Bu anlamda, BM içindeki kıdemli liderlik pozisyonları (ve hatta tüm çalışanlar) için seçme süreçleri daha şeffaf, eşitlikçi ve demokratik olmalıdır. Bu pozisyonlara atamalar adayların kişisel bağlantıları ve siyasi pazarlıkları yerine adayların yaşam deneyimleri ve teknik kapasitelerine dayalı olmalıdır. Özellikle iklim aciliyeti söz konusu olduğunda, daha çok temsiliyeti güvence altına almak, iklim ve kalkınmaya dair zorluklarla yüzleşmek için çok önemlidir.

Yerel özelliklere karşı hassasiyet taşıyan ve en kırılgan bölgelerdeki nüfuslara erişip onların ihtiyaçlarını ele alan farklı küresel mekanizmalar oluşturmak için, o nüfusların politika yapımında temsil edilmesi gerekmektedir. Liderlikte çeşitliliği benimseyerek bu karar alma süreçlerinin demokratikleşmesine ve iklim eyleminin genel etkililiğini artırmaya katkıda bulunuruz. Yerel ekolojik bilgi ve teknolojiler, bu tür çabaların nerelerde harekete geçirilebileceğinin bir örneğini oluşturmaktadır; farklı geçmişlerden ve dünya görüşlerinden insanların göz önünde bulundurulmasını ve araştırma ve politika tasarımını etkilemesini sağlayan vatandaş verileri oluşturacak projeler ise bir diğer örneğidir.

Küresel kamu gündemini demokratikleştirmek, liderlik pozisyonlarına daha geniş meşruiyet, güvenilirlik ve güven sağlamak ve BM içinde ve ötesinde kurumların kapasitesini güçlendirmek için, şeffaf ve demokratik atamalara odaklanmak ve bu pozisyonlarda toplumsal cinsiyet, coğrafi köken, ırk, etnisite ve diğer sosyal belirleyicileri göz önünde bulundurarak eşit temsili sağlamaya çalışmak, acil ele alınması gereken meselelerdir. Bizim de ileri sürdüğümüz gibi, bu yalnızca bir demokrasi meselesi ya da sembolik bir mesele değildir, aynı zamanda adalet ve teknik iyileştirme meselesidir. BM örneğinde, amaçlarının barış inşa etmek, insan haklarını korumak, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve uluslararası iş birliği ile ilgilenmek olan bir örgüt olduğu ve tüm dünyayı, her ne kadar eşitsiz biçimde olsa da, etkileyen bir iklim aciliyetiyle karşı karşıya olduğumuz göz önünde bulundurulunca, bu zorluklar kaçınılmaz hale gelir, ve söylemin ötesine geçerek yüzleşilmesi gerekmektedir.

Yıllardır gündem olan zorlukların hala önemli olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Elbette tüm çözümler uluslararası örgütlerden veya hükümetlerden gelmeyecektir, fakat onlar dünyamızın kurucu parçalarındandır. 'Biz, halkları' temsil etme konusunda daha ne kadar süre başarısız olacaklar? ■

1. İnceleme onuruna sahip olduğum bu araştırma için Júlia Hara Medeiros ve Nayifa Nihad'a araştırmayı gerçekleştirdikleri için ve Blue Smoke'a, özellikle de Plataforma CIPÓ'ya bu metni doğuran kavrayışı bana sağladıkları için teşekkür ederim. .

